

Både hjelp og kontroll –
om å forberede seg til rusbehandling
mens man sitter i fengsel.

*Innsatte og ansattes erfaringer med
Stifinner'n for kvinner.*

Åshild Taranrød

Masteroppgave i retts sosiologi
Institutt for kriminologi og retts sosiologi
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2014

**Både hjelp og kontroll – om å forberede seg
til rusbehandling mens man sitter i fengsel.
Innsatte og ansattes erfaringer med Stifinner'n for kvinner.**

© Åshild Taranrød

2014

Både hjelp og kontroll – om å forberede seg til rusbehandling mens man sitter i fengsel.
Innsatte og ansattes erfaringer med Stifinner'n for kvinner.

Åshild Taranrød

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

**Både hjelp og kontroll – om å forberede seg til rusbehandling mens man sitter i fengsel.
Innsatte og ansattes erfaringer med Stifinner'n for kvinner.**

Masteroppgave i retts sosiologi

Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Universitetet i Oslo

Vår 2014

Student: Åshild Taranrød

Veileder: Hedda Giertsen

Denne oppgaven handler om Stifinner'n for kvinner på avdeling B2, Bredtveit fengsel. Stifinner'n for kvinner er et samarbeid mellom kriminalomsorgen og Tyrilistiftelsen som ble startet i 2008. Forutsetningen for å få plass er at man er en kvinnelig innsatt med et erkjent rusproblem og at man ønsker å jobbe med dette problemet. Målet med oppgaven er å bidra til økt forståelse av hvordan rusbehandling kan fungere innenfor rammene av et fengselssystem. Jeg diskuterer de innsattes motivasjon for å delta i tiltaket sett i lys av Bourdieus habitusbegrep og Foucaults tanker om hyrdemakt. Videre ser jeg på hvordan Stifinner'n forholder seg til fengselet, særlig gjennom å diskutere hvordan det er å dele en åpen avdeling med innsatte som ikke deltar i rusbehandling. Ved hjelp av et relasjonelt perspektiv og teorier om ulike sosiale rom ser jeg hvordan det fengselsaktige rommet preget av kontroll og sikkerhet legger føringer på hvordan Stifinner'n kan drives. Videre kobler jeg forholdet mellom de innsatte i Stifinner'n og de «vanlige» innsatte opp mot Tyrilis begrep «kulturkamp», for å understreke de utfordringene som ligger i denne organiseringen.

Med det fengselsfaglige rommet som grunnlag går jeg over til å diskutere det sosialfaglige rommet som preger Stifinner'n. Her viser jeg at selv om Stifinner'n ligger i et fengsel, selv om deltakerne er innsatte, så er det noe mer enn et fengsel og de innsatte er noe mer enn bare fanger. Det sosialfaglige rommet er kjennetegnet av et fokus på hjelp og støtte, blant annet ulike sosialfaglige tjenester og samtaleterapi. Dette betyr at Stifinnerne er innsatte, ja, men de går også ut og inn av en rekke andre posisjoner; de er elever, de deltar i terapi, de jobber, de driver med yoga, kanskje er de også pasienter i behandling? Gjennom å utforske ulike kriterier for hva som kan defineres som behandling ser jeg om Stifinner'n passer inn under disse.

De innsattes opphold i Stifinner'n er nært knyttet sammen med miljøterapeutene, og jeg går videre til å diskutere det forholdet som finnes mellom innsatte og ansatte. Her fokuserer jeg på teorier om relasjoner, anerkjennelse og tillit. Mot slutten av oppgaven vender jeg tilbake til det fengselsfaglige og ser nærmere på kontrollen og makten som ligger under, samt Stifinnernes eventuelle ønsker og muligheter for motstand mot fengselet og/eller det tiltaket de deltar i. Helt til slutt sier jeg noen ord om Stifinner'ns ønsker for fremtiden.

Forord

Tusen takk til innsatte og ansatte i Stifinner'n for kvinner våren 2012!

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Oppgavens vinkling og forskningsspørsmål.....	1
1.2	Oppgavens relevans i rettsosociologisk perspektiv	1
1.3	Tidligere fokus på feltet.....	2
1.4	Struktur	3
2	Metode.....	4
2.1	Førforståelse	4
2.2	Valg av metode	5
2.3	Fenomenologi	5
2.4	Intervjuguide.....	6
2.5	Intervjuene	6
2.6	Observasjon	8
2.7	Forskning i fengsel	8
2.8	Perspektiv	9
3	Tyrili og Stifinner'n	10
3.1	Om Tyrili	10
3.2	Om Stifinner'n.....	10
4	Inntak og motivasjon.....	12
4.1	Inntak	12
4.2	Motivasjon	13
4.2.1	Indre motivasjon.....	15
4.2.2	Ytre motivasjon	18
4.3	Oppsummering	23
5	Stifinner'n og fengselet	24
5.1	Et relasjonelt perspektiv	24
5.2	Sosiale rom	25
5.3	Det fengselsfaglige rommet.....	26
5.3.1	Innsatt	28
5.3.2	Tom tid	28
5.4	Det uorganiserte rommet	29
5.4.1	Stifinner'n og B2.....	29

5.4.2	Kulturkamp.....	30
5.4.3	Et eget sted?	32
5.5	Oppsummering	33
6	Å være Stifinner – det sosialfaglige rommet.....	34
6.1	Tyrili Arena	35
6.2	Elev.....	35
6.2.1	«Allmenndannelse».....	35
6.2.2	Selvstudier.....	36
6.2.3	«Elev i livets skole»	38
6.3	Terapi.....	39
6.3.1	Grupper.....	40
6.3.2	«Ta pulsen på deltakerne».....	41
6.3.3	«Den berømmelige yogaen».....	42
6.3.4	«Hva som helst som gagnar damene»	43
6.3.5	Arbeidstrening.....	44
6.4	Aktiv tid er ok tid.....	44
6.5	Nyttig tid.....	46
6.6	Oppsummering	47
7	Relasjoner.....	49
7.1	Relasjoner i Tyrilis forståelse	50
7.2	Kvinner og relasjoner	51
7.3	Anerkjennelse	54
7.3.1	Kjærlighet.....	54
7.3.2	Strukturelle utfordringer.....	55
7.3.3	Rettigheter	58
7.3.4	Solidaritet	59
7.4	Tillit	59
7.5	Oppsummering	62
8	Pasienter?	64
8.1	Behandlere?	64
8.2	Miljøterapi	65
8.3	Rusbehandling	66
8.4	Igansette, trene, forberede	68

8.5	“Det er sånn snikbehandling”	70
8.6	Behandling eller kontroll – må man velge?.....	72
8.7	Rehabilitering	72
8.8	Oppsummering	74
9	Kontroll	76
9.1	Urinprøver	77
9.2	Makt.....	77
9.3	Oppsummering	79
10	Tvang og motstand	80
10.1	Frivillig tvang.....	80
10.2	Arenaer for motstand	81
10.3	Kritisisme.....	83
10.4	Tilbaketrekking	84
10.5	Oppsummering.....	87
11	Avslutning	88
11.1	Rekruttering	88
11.2	Epilog.....	89
	Litteraturliste	91
	Vedlegg 1: Informasjonsskriv	97
	Vedlegg 2: Samtykkeskjema.....	98
	Vedlegg 3: Observasjonsguide fra PBDT	99
	Vedlegg 4: Intervjuguide innsatte	100
	Vedlegg 5: Intervjuguide ansatte.....	105
	Vedlegg 6: Godkjenning fra NSD.....	110

No table of figures entries found.

1 Innledning

1.1 Oppgavens vinkling og forskningsspørsmål

I denne oppgaven skal jeg se nærmere på hva som foregår i Stifinner'n for kvinner på avdeling B2 på Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt. Mine forskningsspørsmål er derfor:

Hvorfor har de innsatte søkt seg til Stifinner'n for kvinner?

Dette diskuterer jeg i lys av Østerbergs begrepspar indre og ytre motivasjon, samt Bourdieus habitus og Foucaults tanker om hyrdemakt.

Hvordan opplever innsatte og ansatte kombinasjonene av hjelp og kontroll i Stifinner'n?

Dette vil jeg belyse med utgangspunkt i et relasjonelt perspektiv og ulike sosiale rom, samt begreper som anerkjennelse og tillit, men også kontroll, makt og motstand.

Hvordan mener innsatte og ansatte at det fungerer å drive med forberedelse til senere behandling innenfor rammene av et fengselsystem?

Dette spørsmålet ser jeg i sammenheng med en diskusjon rundt behandlingsbegrepet. Hva er behandling og hva er rehabilitering?

1.2 Oppgavens relevans i rettssosiologisk perspektiv

Denne masteroppgaven er en del av det nordiske forskningsprosjektet «Prison-based drug treatment in the Nordic countries», PBDT. Dette er et samarbeidsprosjekt mellom Center for Rusmiddelforskning ved Aarhus Universitet i Danmark, Institutionen för juridik, psykologi och sosialt arbete ved Örebro Universitet i Sverige, Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved Universitetet i Oslo, Norge og Järvenpää Addiction Hospital, A-Clinic Foundation i Helsinki, Finland. Prosjektet ledes fra Aarhus og startet 01.04.11, med planlagt avslutning

31.03.14. Målet har vært å studere og sammenligne håndteringen av innsatte med rusproblemer i fengslene i disse fire landene. Et interessant funn så langt er at dette omtales som «*behandling*» i Danmark, Sverige og Finland, mens man i Norge bruker begreper som «*rehabilitering*» eller «*forberedelse til behandling*». PBDT er en kvalitativ studie som først og fremst fokuserer på observasjoner og intervjuer med innsatte og ansatte. I hvert land ble tre fengsler valgt ut til å være med i prosjektet; i Norge Ullersmo, Bredtveit og Oslo fengsel. Målet med denne oppgaven er å kunne bidra med innsikt til prosjektet i forhold til Stifinner'n for kvinner på Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt.

1.3 Tidligere fokus på feltet

Stifinner'n for kvinner ble offisielt åpnet av daværende justisminister Knut Storberget i september 2008, og er dermed et relativt nytt tiltak. Det er unikt fordi det er det eneste rustiltaket i fengsel som er rettet spesifikt mot kvinner. Friestad og Skog Hansens undersøkelse fra 2004 viser at cirka 60 % av de som settes i fengsel selv oppgir at de har et rusproblem. Hos de kvinnelige innsatte er andelen med tungt rusmisbruk svært høyt, og det er flere sprøytebrukere blant kvinnene i fengsel, enn det er blant mennene (Friestad og Skog Hansen 2004:62). Mange innsatte har en opphopning av levekårsproblemer, som for eksempel dårlig økonomi, ingen bolig, ingen inntekt, lite skolegang og lite arbeidserfaring. Det er en sterk sammenheng mellom rusmiddelmissbruk, opphopning av levekårsproblemer og tilbakefall til kriminalitet. Denne sammenhengen er enda sterkere blant kvinner enn blant menn (Kriminalomsorgens helhetlige russtrategi 2008-2011). Kriminalomsorgen.no¹ slår fast at «*[e]rfaringene på de sosiale arenaene er for mange kvinner med rusproblem preget av utstøtning og dårlig eller svak sosial tilhørighet. Mange sliter med sosial angst eller lite erfaring med å være i sosiale sammenhenger uten å ruse seg*». Som et svar på disse problemene er altså Stifinner'n for kvinner opprettet som «*en mulighet til å forbedre og utvide sin livsmestring uten å være styrt av rus og kriminalitet. Dette innebærer å starte en endringsprosess som videreføres i et behandlingsopplegg utenfor fengselet*». Fordi tiltaket er så nytt er det i liten grad blitt evaluert, bortsett fra en kort rapport på 11 sider, forfattet av Justis- og politidepartementet i 2011. Rapporten gir en gjennomgang av antall søkere, gjennomsnittlig oppholdstid, veien videre for de innsatte, tilbakefall og så videre. I konklusjonen står det at «*Stifinner'n fremstår som et viktig tiltak for kvinner. [...] Stifinner'n*

¹ <http://www.kriminalomsorgen.no/stifinnern-for-kvinner-paa-bredtveit-fengsel-er-naa-iverksatt.4611620-237613.html> (lest 07.04.14)

fungerer som en 'glidelås'. Man legger til rette for direkte overføring til behandling etter løslatelse.» I min oppgave ønsker jeg å se nærmere på dette enestående tiltaket for kvinner i fengsel. Hva består tiltaket i? Hvordan fungerer kombinasjonen av endringsarbeid og det kontrollaspektet som nødvendigvis eksisterer i et fengsel? Jeg håper at min oppgave kan bidra til å kaste lys over et prosjekt som kanskje ikke når så mange i faktiske tall, men som kan ha svært stor betydning for de som benytter seg av det.

1.4 Struktur

I kapittel 2 vil jeg gjøre rede for mitt valg av metode. Jeg forklarer hvordan jeg gikk fram for å finne informanter, hvordan intervju- og observasjonsguidene kom på plass og ulike etiske overveielser som dukket opp underveis. Kapittel 3 er et bakgrunnskapittel som fokuserer på relevant informasjon om Tyrili, som er kriminalomsorgens samarbeidspartner i driften av Stifinner'n, og om selve Stifinner'n for kvinner. I kapittel 4 diskuterer jeg Stifinnernes til dels motsetningsfylte motivasjon for å delta i tiltaket, og kobler denne mot Bourdieus habitusbegrep og Foucaults tanker om hyrdemakt. Kapittel 5 omhandler Stifinnernes forhold til fengselet, og her viser jeg hvordan det Giertsen og Rua (kommer) omtaler som «det fengselsfaglige rommet» legger sine begrensninger på det å være Stifinner. Her finner jeg også en av Stifinnernes store utfordringer, nemlig deres forhold til resten av avdeling B2, avdelingen de deler hus med. I kapittel 6 går jeg over i det sosialfaglige rommet og viser at det å være Stifinner likevel er så mye mer enn bare fengsel. I kapittel 7 diskuterer jeg hva det er som fremmer dette sosialfaglige rommet, hva som gjør det mulig. Svaret finner jeg i forholdet mellom innsatte og ansatte, i relasjonene mellom dem, og i den tillit og anerkjennelse som finnes der. Kapittel 8 har jeg valgt å kalle «Pasienter?», og her diskuterer jeg behandlingsbegrepet. Tidligere har jeg vist at Stifinner'n er noe mer enn bare fengsel; den er preget av det sosialfaglige rommet med fokus på hjelp og støtte, basert på trygge relasjoner og tillit mellom ansatte og innsatte. Er da Stifinner'n behandling, eller er det mer komplisert enn som så? Videre i kapittel 9 ser jeg nærmere på kontrollaspektet. Til tross for hjelp, støtte, tillit og trygghet, så befinner Stifinner'n seg i fengsel. Sikkerhetsvurderinger og begrensninger ligger under til enhver tid. I kapittel 10 ser jeg på de innsattes muligheter og/eller ønsker for motstand, mens kapittel 11 gir noen hint om veien videre for Stifinner'n for kvinner.

2 Metode

2.1 Førforståelse

Min førforståelse av temaet kvinner og rusbehandling i fengsel er teoretisk preget av det jeg har lest gjennom min bachelorgrad i kriminologi. I tillegg, og kanskje viktigere, er den preget av min utdanning som fengselsbetjent og mine erfaringer fra å være ansatt i Stavanger fengsel. Stavanger fengsel er et fengsel med høyt sikkerhetsnivå, og har en egen avdeling for kvinner (uten noe rusbehandlingstilbud). I tillegg finnes det en rusmestringsavdeling for menn. Jeg har jobbet på begge disse avdelingene og det kan nok ha påvirket meg i forhold til hva jeg forventet, både i forhold til kvinnelige innsatte, og i forhold til hva rusbehandling i fengsel innebærer. For min egen del har det vært viktig å ha dette i bakhodet for å unngå at tidligere erfaringer påvirket den informasjonen jeg fikk under datainnsamlingen og fortolkningen etterpå. I denne sammenhengen er det sentralt å huske på at min tilstedeværelse i en situasjonen kan påvirke nettopp denne situasjonen. Thagaard (2002:18) sier at kvalitativ forskning er preget av et «subjekt-subjekt-forhold» mellom forsker og informant, noe som betyr at begge parter påvirker forskningsprosessen. Det er sentralt at forskeren reflekterer over relasjonen til informantene når det kommer til tolkningen av dataene (Thagaard 2002:18).

I løpet av datainnsamlingen tilbragte jeg mest tid sammen med Stifinnerne utenfor fengselet, men jeg møtte dem som regel på avdeling B2, og jeg satt ofte på med dem tilbake også, da fengselet ligger i nærheten av der jeg bor. De ansatte i vakta på avdelingen ble fort kjent med meg, og etter et par besøk krevde de ikke lenger at jeg identifiserte meg eller la fra meg mobiltelefonen hos dem før jeg fikk gå inn. Inngangsdøra er plassert sånn at innsatte som befinner seg i oppholdsrommet eller på verandaen utenfor har oversikt over hvem som kommer og går. Det var altså alltid noen innsatte som så meg komme, og de så at det ikke ble foretatt noen sikkerhetssjekk av meg. Jeg tror det kan ha vært grunnen til en kommentar jeg hørte flere ganger da jeg kom inn, hvor innsatte som ikke var med i Stifinner'n snakket om meg og sa at «det er ho nye som jobber på Stifinner'n». Flere innsatte på B2 så altså ut til å tro at jeg var ansatt i Tyrili, til tross for at jeg helt i starten av perioden presenterte meg for hele avdelingen, Stifinner'n og B2ere, og forklarte hvem jeg var og hvorfor jeg var der. Dette hadde selvsagt ikke betydning for Stifinnerne, for de visste jo hvem jeg var, men det sier

likevel noe om hvordan jeg ble tatt imot på avdelingen. Det var ingen innsatte som så rart på meg eller spurte meg om hva jeg gjorde der. I forhold til de innsatte i Stifinner'n, hadde jeg på forhånd tenkt mye over det faktum at jeg, da datainnsamlingen begynte, var gravid i fjerde måned. Jeg visste fra før at mange innsatte har barn, og jeg var redd for at en gravid mage kunne bli et sårt punkt for de jeg skulle treffe. Den første dagen kledde jeg meg i vide klær så det ikke skulle synes, men en av de ansatte som visste om det stilte meg et spørsmål foran de innsatte, som gjorde at de skjønte det. Det var tydelig at den ansatte ikke så på det som et problem at de skulle vite om graviditeten, og det viste seg fort at hun fikk rett. Resten av perioden fungerte det at jeg var kvinne, relativt ung (28 år), og dessuten gravid med mitt andre barn, som et felles utgangspunkt. Plutselig hadde vi masse å snakke om, og alle de tre innsatte fortalte meg på eget initiativ om sine egne barn. Det var en lettelse for meg å se at noe jeg hadde vært redd for at skulle fungere som en vond påminnelse, heller førte til et tettere forhold mellom dem og meg.

2.2 Valg av metode

Min oppgave baserer seg på bruk av kvalitativ metode, en metode som «*gir innsikt i og forståelse for andre menneskers liv*» (Thagaard 2002:12) Jeg skal skrive om Stifinner'n for kvinner, et tiltak som på tidspunktet for min datainnsamling (våren 2012) besto av 2 ansatte og 3 innsatte. Mitt sentrale spørsmål er hvordan innsatte og ansatte på Stifinner'n for kvinner på B2 opplever sin hverdag, deres erfaringer og meninger rundt det å være deltaker i dette tiltaket, og jeg valgte tidlig å ta utgangspunkt i intervjuer og observasjon for å finne mulige svar på disse spørsmålene. Thagaard poengterer at kvalitative metoder egner seg godt for å studere personlige og sensitive emner, noe som stemmer godt med innholdet i min oppgave.

2.3 Fenomenologi

Det å ta utgangspunkt i innsatte og ansattes hverdag i et prosjekt som Stifinner'n kan kategoriseres som en fenomenologisk tilnærming. Innen fenomenologien vektlegger man å beskrive et fenomen med utgangspunkt i menneskets forforståelse av og erfaringer med, fenomenet. Forskeren ønsker å forstå meningen med et fenomen gjennom, i mitt tilfelle, informantenes øyne (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010:80). Kvale (1997) sier at fenomenologien tar utgangspunkt i verden, slik informanten ser og opplever den. Thagaard bekrefter at fenomenologien sentrerer sin interesse rundt et fenomen slik informanten

opplever det, og at den ytre verden kommer i andre rekke (2002:36). Et mål med oppgaven er altså å forstå de ulike fenomenene som deltakerne i Stifinner'n, gjennom sine erfaringer, tar opp. Likevel er dette umulig uten å samtidig si noe om de forholdene deltakerne lever under, den situasjonen de er i og de føringene denne legger på deres liv. Jeg ønsker å beskrive deres verden slik de erfarer den, og samtidig se denne i lys av relevant forskning og teori.

2.4 Intervjuguide

Intervjuene mine inngår altså i et større prosjekt, PBDT, og på grunn av det fikk jeg god hjelp til å utforme intervjuguider ved å tilpasse deres guider til mitt prosjekt.² Johannesen, Tufte og Christoffersen sier at intervju «er den mest brukte måten å samle inn kvalitative data på. Det er en fleksibel metode som kan brukes overalt, og gjør det mulig å få fylldige og detaljerte beskrivelser» (2010:135). En intervjuguide kan gjerne baseres på tematikk, med oppfølgingsspørsmål til hvert hovedspørsmål. Johannesen, Tufte og Christoffersen sier at en semistrukturert intervjuguide gjør det mulig å hoppe rundt i spørsmålene og følge samtalen som den flyter. Dette åpner for en fleksibilitet i samtalen og gjør at man kan følge opp de ulike temaene når informanten kommer inn på dem (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010:137). I min erfaring var denne fremgangsmåten veldig god, fordi den lot informantens opplevelser styre samtalen og gjorde at jeg ikke trengte å avbryte dem. Thagaard (2009) påpeker likevel at et forskningsintervju er en samtale som til syvende og sist styres av de temaene som forskeren tar opp. Selv om informantene ledet samtalen videre, var det mine spørsmål som satt agendaen for hva vi snakket om. Dette gjør at det er forskeren selv som er det beste verktøyet for å få fram god informasjon, og det er forskeren som har ansvaret for å få til en god samtale og skape det Widerberg kaller «en felles forståelse av det gitte tema» (2001:16).

2.5 Intervjuene

Mitt første møte med avdeling B2 på Bredtveit var sammen med veileder og en annen medarbeider på prosjektet PBDT, hvor vi presenterte prosjektet og hva de enkelte ønsket å gjøre. Avdelingsleder informerte til gjengjeld om avdelingen og Stifinner'n. Vi ble ønsket velkomne og jeg fikk opprettet en kontaktperson som jeg avtalte første observasjonsdag med.

² Se intervjuguide for innsatte og ansatte i vedlegg 4 og 5.

Den dagen var jeg sammen med innsatte og ansatte i Stifinner'n, jeg presenterte meg selv og prosjektet og fikk høre litt generelt om hverdagen der. De innsatte (og ansatte) som var der på dette tidspunktet tok meg veldig godt imot og ga inntrykk av at de syntes det var morsomt at noen ville «skrive om oss». Denne holdningen bekreftet de gjennom hele min observasjonsperiode; de var alltid blide og inkluderende og hyggelige når jeg var sammen med dem. Alle sa seg også umiddelbart villig til å bli intervjuet, så det å rekruttere informanter ble aldri noe tema. Mine informanter er enkelt og greit de fem som på dette tidspunktet utgjorde hele Stifinner'n for kvinner; to Tyrili-ansatte miljøterapeuter og tre innsatte. Intervjutidspunktene avtalte jeg direkte med den enkelte.

Hvordan intervjuene mine ble gjennomført kan ha betydning for kvaliteten på forskningen min, og jeg vil derfor redegjøre for omstendighetene rundt de forskjellige intervjuene. Det første ble foretatt ganske med en gang, fordi denne innsatte snart skulle ut. Jeg var spesielt interessert i å snakke med henne fordi hun, i egne ord, var «*den eneste som har vært på Stifinner'n to ganger!*». Dette intervjuet ble foretatt på fengselet, hvor jeg hadde fått låne besøksrommet for anledningen. Den innsatte ville imidlertid ikke sitte der, hun likte ikke det rommet, sa hun. Hun ville heller ikke sitte på sitt eget rom, jeg fikk se inn der, men hun mente det var for trangt til å være to der inne. Hun foreslo en fellesstue på avdelingen. Dette var midt på dagen, og de fleste innsatte var opptatt med arbeid eller skole, så det var lite aktivitet der. I tillegg er stua plassert oppe i andre etasje, så den er ikke så mye brukt. På grunn av disse omstendighetene sa jeg at det var greit å foreta intervjuet der. Jeg synes det var litt dumt at vi risikerte å bli avbrutt, men jeg ville ikke tvinge henne til å sitte et sted hun ikke følte seg komfortabel. Intervjuet ble dermed avbrutt et par ganger fordi andre innsatte gikk forbi, men informanten lot seg ikke forstyrre og pratet bare videre. Et intervju med en av de andre innsatte ble senere foretatt på samme sted, fordi hun hadde sett at vi satt der første gang og derfor gikk ut i fra at det var det beste stedet å sitte. Det siste intervjuet med en innsatt foregikk på besøksrommet, etter først å ha blitt avlyst en gang fordi hun glemte at vi hadde en avtale og dro på tur ut med avdelingen i stedet. Den ene ansatte ble intervjuet på et møterom på fengselet, mens den andre ansatte ble intervjuet på en kafé på grunn av tidsnød. Hun var delvis sykemeldt og delvis i permisjon, og jeg var nesten ferdig med min observasjonsperiode. Intervjuet ble nok litt påvirket av bakgrunnsstøy, men jeg synes likevel

at vi fikk til en god samtale. Jeg brukte lydopptaker under alle intervjuene, etter først å ha spurt og fått ja.

2.6 Observasjon

En annen viktig metode for meg har vært observasjon. Det å være til stede, å delta sammen med informantene, har vært sentralt for å få en egen opplevelse av hvordan hverdagen deres er. Observasjon gir opplysninger som ikke nødvendigvis kommer fram i et intervju, for eksempel hendelser, opplevelser, følelser og stemninger som ikke så enkelt lar seg gjenfortelle. Det kan også være reint visuelle ting, som for eksempel bygninger, innredning og så videre. Wadel (1991) presiserer at observasjon som metode alltid vil være selektiv, både det vi velger å observere og hvordan vi etterpå velger å tolke hva vi har observert. Det er umulig å observere alle faktorer som kan være relevante for et prosjekt, men for å hjelpe til med å holde fokus anbefaler Wadel å sette opp en observasjonsguide med noen konkrete begreper som man kan knytte observasjonene opp mot. I mitt tilfelle hadde jeg god hjelp av en observasjonsguide utviklet av PBDT³. Inndelingene i denne var de fysiske omgivelsene, avdelingen, rutiner, rehabilitering, kontroll og prosedyrer. Denne guiden fungerte som en ramme for min observasjon og hjalp meg til å systematisere det jeg så, hørte og opplevde.

2.7 Forskning i fengsel

De etiske betraktningene rundt oppgaven blir ekstra viktige fordi det å forske på innsatte går under det Hviid Jacobsen, Jørgensen og Svendsen-Thune kaller «*sensitiv sosiologi*», det vil si forskning på en marginalisert eller svakere stilt gruppe (2002:240). Disse utsatte gruppene krever økt fokus på etiske spørsmål, og det blir særlig sentralt å ikke bidra til ytterligere stigmatisering (2002:237). I mitt tilfelle var det viktig for meg å være tydelig på at informantene kunne trekke seg til enhver tid, uten å måtte oppgi noen grunn, og at all informasjon jeg hadde om dem da ville bli slettet. Jeg presiserte også at det ikke trengte å svare på spørsmålene hvis de ikke ønsket det. Alle informantene mine fikk utdelt et informasjonsskriv⁴, og dette ble også hengt opp på avdeling B2 før jeg kom dit. Før intervjuene ble foretatt skrev informantene under på det som kalles «informert samtykke»⁵.

³ Se vedlegg 3.

⁴ Se vedlegg 1.

⁵ Se vedlegg 2.

Dette samtykket skal være fritt og basert på informasjon om hva formålet med undersøkelsen er og hva informasjonen de gir skal brukes til (Thagaard 2002:23). Det er imidlertid visse utfordringer her, som for eksempel at for detaljert informasjon kan påvirke hva informantene svarer, de kan med andre ord oppfatte at forskeren ønsker et bestemt svar, og prøve å finne dette. Det er også begrenset hvor mye en forsker kan si i starten av et prosjekt, da mye utvikler seg underveis og problemstilling og sentrale spørsmål kan endres. Forskeren må altså være innstilt på å forhandle om deltakerens samtykke underveis i prosessen, dersom han/hun opplever at prosjektet har endret seg mye (Thagaard 2002:24). Ingen av mine informanter stilte noen spørsmål til informasjonsskrivet, og alle signerte samtykkeskjemaet uten spørsmål eller innsigelser.

Et annet etisk prinsipp er konfidensialitet. Alle informanter fikk vite at de ville bli anonymisert og at ingen utenforstående får tilgang til materialet. Fordi jeg har så få informanter, blir anonymiseringen ekstra viktig. Jeg har løst dette ved kun å presisere om det er en innsatt eller en ansatt som snakker, uten å skille enkeltpersonene fra hverandre. Prosjektet er også meldt inn til Norsk Samfunnsfaglig Datatjeneste (NSD). NSD har ansvar for personvern i norsk forskning og skal sørge for at forskere holder seg til opplysningsloven. NSD er et bindeledd mellom Datatilsynet og forskere og skal sikre at behandling av personopplysninger blir gjort på riktig måte (Alver og Øyen 1997:97).

2.8 Perspektiv

I denne oppgaven er det deltakerne i Stifinner'n som kommer til orde, det er deres meninger og opplevelser som ligger til grunn. Deres erfaringer vil tidvis bli satt opp mot for eksempel målsetninger fra kriminalomsorgen eller relevant teori, uten at denne andre siden får uttalt seg. Berit Vegheim (1995) poengterer at denne formen for «skjev» presentasjon, det vil si at bare den ene parten i et forhold får oppmerksomheten, ikke er ukjent innenfor kriminologisk forskning. Perspektivet mitt er altså helt tydelig fokusert på innsatte og ansatte i Stifinner'n og ingen andre. Både innsatte og ansatte er kvinner, noe som gjør at oppgaven også har et klart kjønnsperspektiv. I forhold til relevant litteratur som dukker opp underveis har jeg likevel, med visse unntak, valgt å bruke teori uten å se på om de er utformet spesifikt for menn eller kvinner. Teoriene er ikke absolutte, de er kun ment som en hjelp til å forstå informantene.

3 Tyrili og Stifinner'n

3.1 Om Tyrili

Tyrilistiftelsen er en privat stiftelse som ble opprettet i 1980. Tyrili ble startet som et alternativ og et supplement til det eksisterende behandlingstilbudet til rusmisbrukere. I dag består Tyrili av fem ulike enheter, med plass til rundt 150 elever og Stifinnere. Tyrili har en grunnleggende tro på at endring er mulig, og driver under mottoet «*Det finnes ingen håpløse mennesker – bare situasjoner som virker håpløse!*». Respekt og viktigheten av å bli sett står sentralt i Tyrili sin ideologi, og det samme gjør måten man snakker om ting. I Tyrili har de ikke pasienter eller klienter, de omtaler deltakerne sine som «elever i livets skole». Dette er en del av deres tankegang om at mennesket er i stadig utvikling, og at man aldri er ferdig utlært. Sentralt for Tyrili er troen på mennesket, og målet er å «*gi den enkelte elev en mulighet til å øke sin livsmestring uten å være styrt av rusmidler og kriminalitet*». For å få dette til, jobber de aktivt mot at den enkelte skal

«makte å ta ansvar for eget liv og egne valg, våge å utvikle forhold til andre mennesker, vennskap og kjærlighet, lære å møte motgang, skuffelser, frustrasjoner og ensomhet uten å flykte inn i misbruk og kriminalitet, samt kunne delta i arbeidslivet, ha et sted å bo og ha en meningsfylt fritid»⁶.

Sentrale arbeidsverktøy for Tyrili er deres «prinsipper for godt endringsarbeid»; endringsoptimisme, helhetlig og integrert behandling, tid og takhøyde, sosial samhandling, positive relasjoner, tilhørighet, psykisk og fysisk helse, familie og kultur, hensynet til kjønn, kulturkamp, en tydelig struktur, ansvarsutvikling, kunnskap og eleven i sentrum⁷.

3.2 Om Stifinner'n

Tyrili har lang erfaring når det kommer til samarbeid med kriminalomsorgen. Stifinner'n for menn i Oslo fengsel ble etablert allerede i 1992, som et unikt tilbud til rusmisbrukere i fengsel. Stifinner'n for kvinner på Bredtveit kommer etter i 2008. Begge Stifinner-gruppene har likhetstrekk med Tyrili sine behandlingsfellesskap, for eksempel bruk av gruppesamtaler,

⁶ <http://www.tyrili.no/?aid=9078916> (lest 17.04.14)

⁷ Les mer på <http://www.tyrili.no/?aid=9078923> (lest 17.04.14)

individuelle samtaler og fritidsaktiviteter. Det er mange som søker seg videre til lang- eller korttidsplassering i spesialisthelsetjenesten etter soning i Stifinner'n; da gjerne til Tyrili.⁸ Selv om Stifinner'n for menn og Stifinner'n for kvinner begge er etablert som et samarbeid mellom Tyrili og kriminalomsorgen, er det til dels store forskjeller mellom de to tiltakene. Stifinner'n for menn befinner seg innenfor et lukket fengselssystem, og har sin egen avdeling med både sosialfaglig og fengselsfaglig, faste, ansatte. Stifinner'n for kvinner deler en åpen fengselsavdeling med helt vanlige innsatte, og får dermed ikke den samme enhetsfølelsen. I denne oppgaven vil jeg flere ganger referere til Danielsen og Haugen (2010) sin bok «*Håndbok for Stifinner'n*», men jeg vil få påpeke her at denne ble skrevet med utgangspunkt i Stifinner'n for menn, og det er ikke alt som nødvendigvis kan overføres til også å gjelde for Stifinner'n for kvinner. Organiseringen og antall deltakere er såpass forskjellig at løsningene som er valgt i Stifinner'n for kvinner kan avvike fra beskrivelsene i håndboka.

Under min observasjonsperiode besto Stifinner'n av tre innsatte og to miljøterapeuter ansatt av Tyrili. De innsatte hadde selv søkt seg til Stifinner'n, og hadde etter et intervju fått tilbud om plass. «*Forutsetningen for å være med i prosjektet er at man har et erkjent rusproblem og er villig til å investere tid til en endringsprosess*», presiserer kriminalomsorgen⁹. Reint praktisk stilles det også krav til de innsatte i form av at de må snakke norsk, ha opphold i Norge etter løslatelsen og fortrinnsvis ha minimum tre måneder igjen av dommen (evalueringsnotat 07.07.11). Etterskuddsvis har det også kommet krav om at de innsatte må ha dokumenterte pasientrettigheter før de kan få plass. Dette kom som et resultat av Rusreformen i 2004, hvor ansvaret for institusjonsbehandling for rusmisbrukere ble overført fra fylkeskommunen til staten ved de regionale helseforetakene. Dette betyr at en behandling som tidligere var definert som sosiale tjenester nå er spesialisthelsetjenester, noe som også medfører at rusmisbrukere har de samme pasientrettighetene som andre brukere av helsetjenesten¹⁰.

⁸ <http://www.tyrili.no/?aid=9074071> (lest 17.04.14)

⁹ <http://www.kriminalomsorgen.no/stifinnern-for-kvinner-paa-bredtveit-fengsel-er-naa-iverksatt.4611620-237613.html> (lest 17.04.14)

¹⁰ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/tema/rus/rusbehandling-i-spesialisthelsetjenesten.html?id=439355> (lest 17.04.14)

4 Inntak og motivasjon

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på forskningsspørsmålet «*Hvorfor har de innsatte søkt seg til Stifinner'n for kvinner?*». Gjennom innsatte og ansattes tanker om inntaksprosessen kan jeg se ulike former for motivasjon og koble disse mot teorier fra Bourdieu og Foucault. De ulike motivasjonsformene sier også noe om forholdet til fengselet, som er rammen rundt Stifinner'n.

4.1 Inntak

Alle som ønsker en plass på Stifinner'n for kvinner må først sende en skriftlig søknad. Videre innkalles søkerne til et intervju, men før dette gjennomføres «*forsøker vi å ha en informasjonssamtale, bare sånn at de vet hva det handler om*», forklarer en miljøterapeut. Fordi søkerne sitter i fengsel, foregår intervjuet aller helst der de er. Målet er at en av miljøterapeutene skal være med, men det hender at intervjuet gjennomføres uten dem, da for eksempel med inspektør på B2 eller med ansatte fra Tyrili Arena¹¹. «*Vi har en mal vi følger, med ulike temaer i forhold til nettverk og rus og krim og familie og helse, psykisk og fysisk, og økonomi*», oppsummerer den ene miljøterapeuten. Etter intervjuet får de innsatte så fort som mulig svar på søknaden sin. «*Da kom jeg inn en måned etterpå (etter innsendt søknad, min anm.)*», sier en innsatt, mens en annen anslår at «*så gikk det bare to måneder, ikke det en gang (etter intervjuet, min anm.), før jeg kunne få plass*», mens den tredje sier at «*det gikk bare en ukes tid (etter intervjuet, min anm.), da hadde jeg fått svar*». De innsatte gir inntrykk av at de fleste som søker får plass, men det er visse unntak. Noen få avvises allerede før intervjuet, men «*det har skjedd veldig få ganger*», sier den av miljøterapeutene med lengst erfaring; «*da er det som regel at den psykiske biten er så stor at vi tenker at vi ikke er riktige personer til å håndtere det*». En av de innsatte bekrefter at hun har hørt om noen som har fått nei: «*Bakgrunnen for det var at de ikke ville jobbe med det psykiske*». Et evalueringsnotat om Stifinner'n utarbeidet av Justisdepartementet, datert 07.07.11, slår fast at 36 innsatte har søkt så langt, hvorav åtte ikke har fått tilbud om plass. «*Årsaken til dette er at de har trukket søknaden, ikke har vært i målgruppen, eller at det har vært for kort eller for lang tid igjen til løslatelse*» (evaluering 07.07.11:3). Ut ifra dette er det sannsynlig at det miljøterapeuten

¹¹ Se punkt 6.1 om Tyrili Arena.

refererer til som «den psykiske biten» samsvarer med evalueringens konklusjon «ikke har vært i målgruppen», men dette står ikke eksplisitt beskrevet.

Av og til foregår inntaksintervjuet på telefon, som regel på grunn av lange avstander. Dette er alltid andrevalget; «det er jo mye informasjon som kan bli borte, som vi jo har et eksempel på», sier en miljøterapeut. Her henviser hun til en av de innsatte, som selv sier om intervjuet at «det var helt greit, det var veldig mange spørsmål. Hvorfor jeg mente jeg skulle få en plass og...». Akkurat hennes tilfelle er interessant, fordi hun utgjør et spesielt unntak. Hun sier selv at hun egentlig «søkte på B2, men så sto det i disse informasjonsheftene Stifinner'n/B2. Når jeg først begynte så forsto jeg at det var to plasser, og da ble det veldig tilfeldig at det ble Stifinner'n.» Hun har altså ikke sett at Stifinner'n er en egen enhet innenfor veggene på avdeling B2, og opplever det som helt tilfeldig at det er Stifinner'n hun fikk plass på. Dette til tross for at hun har vært igjennom en informasjonssamtale og et relativt grundig intervju på telefonen. Dette støtter miljøterapeutens poeng om at ting kan bli borte over telefon! Selv påpeker den innsatte at «jeg skrev egentlig ikke (i søknaden, min anm.) at jeg ville i behandling» og at hun heller ikke sa noe om det i intervjuet: «[det var] veldig lite strategisk, men jeg fikk plass likevel». I hennes ord har hun altså vært tydelig på at dette med behandling ikke var et poeng for henne. Hvordan kan det ha seg at hun likevel fikk plass på Stifinner'n? Her er det mulig å se for seg at det lave antallet gjør det fristende med en passende kandidat, og at det kan ha en del av skylda for denne misforståelsen.

4.2 Motivasjon

«Det går litt på motivasjon, man ser for seg at det ikke bare er noen som ønsker seg en snarvei i soningsforløpet sitt, men at det er noen som seriøst ønsker å jobbe med rusproblemet sitt», oppsummerer en av miljøterapeutene når hun snakker om inntaksintervjuet. Hun viser altså til motivasjon som et kriterium for å vurdere egnede kandidater til Stifinner'n. Sitatet tydeliggjør også at det finnes to hovedtemaer når det kommer til begrepet motivasjon i forhold til Stifinner'n. «En snarvei i soningsforløpet sitt», sier hun, og viser at det ene temaet handler om den situasjonen de innsatte befinner seg i, det faktum at de sitter i fengsel. Det andre temaet handler om «noen som seriøst ønsker å jobbe med rusproblemet sitt». Dette temaet fokuserer altså på det Stifinner'n ser på som sitt hovedmål, nemlig å jobbe med et

uttalt rusproblem. Disse to hovedtemaene vil jeg utforske nærmere i de følgende avsnittene. Å få en snarvei i soningsforløpet sitt kan være et eksempel på det Østerberg (1993) kaller ytre motivasjon, en motivasjon hvor personen ønsker å endre seg primært for å unngå, eller oppnå, noe annet. Denne forståelsen vil jeg belyse ved hjelp av Foucaults tanker om hyrde makt. Å jobbe med rusproblemet sitt, derimot, kan være et eksempel på en form for indre motivasjon. I denne forståelsen blir motivasjon et relasjonelt fenomen hvor en person internaliserer visse holdninger og gjør dem til sine egne; til sin egen, indre form for motivasjon. For Stifinnerne vil det tilsi en oppfatning om at en endring; det å slutte med rusmisbruk, er nødvendig for å kunne oppnå andre ting de ønsker seg i livet. Dette vil jeg se nærmere på gjennom Bourdieu og hans habitusbegrep. Disse to ulike formene for motivasjon henviser også til hovedtemaet i oppgaven min ved å speile motsetningene mellom hjelp og kontroll. En indre motivasjon tilsier et ønske om hjelp; en innsatt som benytter seg av anledningen, fengslingen, som søker Stifinner'n for å endre seg selv og få et bedre liv. Den ytre motivasjonen forholder seg til kontroll dimensjonen ved å påpeke at motivasjon i fengsel vel så gjerne kan ha grunnlag i rammene rundt, altså et ønske om å komme unna kontroll, få en lettere soning – en snarvei mot løslatelsen.

Før jeg går inn på Stifinnernes forhold til de to dimensjonene, vil jeg si litt om hva motivasjon er. Tveiten (2008) definerer motivasjon som drivkraften som får et individ til å gjøre en handling, eller fortsette med en handling (Tveiten 2008:121). Østerberg (1993) deler fenomenet opp i to deler, ytre og indre motivasjon. Ytre motivasjon er handlinger som er motivert av forhold utenfor individet, for eksempel å gjøre noe for å glede noen andre. Ryan og Deci (2000) bruker også denne inndelingen, og i deres ord er ytre motivasjon kjennetegnet av at drivkraften bak en handling er en ekstern forventning eller belønning, for eksempel et ønske om ros (Ryan og Deci 2000:60). Indre motivasjon, derimot, er ifølge Østerberg motivasjon som stammer fra individet selv, for eksempel fordi en spesiell handling virker spennende eller nødvendig. Ryan og Deci bekrefter hans oppfatning og sier at når det kommer til indre motivasjon er det individet selv som setter i gang en aktivitet eller en prosess, fordi denne i seg selv oppfattes som tilfredsstillende eller interessant (Ryan og Deci 2000:56). I forhold til de innsatte i Stifinner'n kan det være interessant å ha denne todelingen i bakhodet når jeg ser nærmere på hva de oppgir som grunner til å søke Stifinner'n.

I det følgende har jeg valgt å nummerere de innsatte fra 1 til 3, kun i denne diskusjonen, for å tydeliggjøre de tidvis motsetningsfylte svarene de gir når det kommer til dette med motivasjon. Senere i oppgaven presiseres det ikke hvem av de innsatte som snakker, da skiller jeg kun mellom innsatte og ansatte.

4.2.1 Indre motivasjon

Indre motivasjon er altså en motivasjon som stammer fra individet selv, noe hun gjør for eksempel fordi det virker nødvendig. Å søke rusbehandling for å få hjelp til å jobbe med et rusproblem, kan absolutt være noe som virker nødvendig. I Stifinner'n sitt tilfelle søker de innsatte seg til et hjelpetiltak som finnes innenfor fengselsmurene, de fremhever dermed hjelpeaspektet mer enn kontrollaspektet i fengselet. Innsatt 3s svar på spørsmålet om hvorfor hun søkte seg til Stifinner'n er «*[f]ordi jeg ville gjøre noe med problemet*». Dette virker som en form for indre motivasjon, der forhold i henne selv tilsier at det nå er på tide å gjøre noe med rusproblemet hun har. Innsatt 1 sier: «*Denne gangen så ville jeg slutte å ruse meg, og jeg visste også at Stifinner'n hjalp meg sist. [...] så da jeg ble arrestert kontakta jeg de i Stifinner'n med en gang, for jeg ville tilbake hit.*» Hun har vært på Stifinner'n en gang tidligere, og grunnen hennes til å søke da kommer jeg inn på i neste avsnitt, men sitatet over viser at hun denne gangen har en indre motivasjon til å søke. «*De endra mitt syn på rus da (ved forrige opphold, min anm.), sier hun. Hun vet hva Stifinner'n er og hva de står for, og hun vet at de kan hjelpe henne med det hun ønsker å oppnå. Også innsatt 2 ser ut til å drives av en indre form for motivasjon, dog noe mer indirekte gjennom å oppgi Tyrili som grunnen til at hun søkte Stifinner'n: «Det er liksom sånn at når man først kommer til Tyrili, så blir man faktisk rusfri*». I dette utsagnet ligger det en forståelse av at det er det hun også vil nå; ved å søke Stifinner'n vil hun bli en av de som blir rusfrie. Hun sier dessuten at «*[j]eg har anbefalt Stifinner'n til veldig mange*», og også i dette ligger det en tiltro til at Stifinner'n kan hjelpe både henne og andre med å bli rusfrie. Innsatt 3 har også anbefalt Stifinner'n til andre: «*Ja, det har jeg gjort...ja, jeg kunne ha anbefalt det til mange, egentlig*». Denne tiltroen til at Stifinner'n faktisk kan hjelpe, kan tenkes å støtte opp om de innsattes indre motivasjon.

Det å gå inn i en prosess for å slutte med rusmisbruk, kan sees i sammenheng med Bourdieus habitusbegrep. Bourdieu selv har definert habitus som (Bourdieu og Wacquant 1996:106-107): «*et sosialt konstitueret system af strukturerede og strukturerende holdninger, der er*

tilegnet i en praksis og konstant er orienteret mod praktiske mål» (Prieur 2006:39). Østerberg (1997) forklarer at habitus er

«...kroppsliggjorte (inkarnerte) mønstre og skjemaer for oppfattelse og forståelse av omverdenen. Habitus dannes under oppveksten som internalisering av materielle og sosiale krav og muligheter som særkjenner ethvert sosialt felt eller hvert samfunnslag, og tenkes som noe over- eller transindividuell (Østerberg 1997:125).

Habitus er altså et sett tillærte disposisjoner for å handle på bestemte måter. Gjennom sosialiseringen i oppveksten utvikler hvert menneske sin egen habitus. Musikksmak, bøker, mat og så videre gir visse hint om en person sin habitus, og de gjør at vi søker venner som ligner på oss selv (Prieur 2006). Habitus uttrykkes gjennom primært ubevisste, inkorporerte kroppslige disposisjoner. Disse disposisjonene er til vår disposisjon, men de blir ikke nødvendigvis brukt. De er ressurser, handlemåter som kan aktiveres i nye situasjoner. De er ytre strukturer gjort til indre, en slags mentale skjemaer for oppfattelse og inndeling av verden. Fordi habitus for det meste er ubevisst, er de kroppslige reaksjonene som utløses av habitus umiddelbare, de er ikke innom bevisstheten. Habitus fungerer både strukturert og strukturende; habitus blir både påvirket av og påvirker omverdenen. Habitus er i utvikling hele livet, men det nye møtes alltid med det gamle som utgangspunkt. Habitus hjemmefra preger for eksempel oppfattelsen av skolen, og opplevelser på skolen endrer habitus litt. Denne nye habitus fra skolen preger i sin tur alle senere opplevelser, som så endrer habitus litt igjen. Habitus endres altså av nye erfaringer, men aldri radikalt (Prieur 2006:38-45).

Habitus formes og struktureres altså av omgivelsene aktøren har vært i. De innsatte har alle vært rusmisbrukere store deler av sitt liv. Innsatt 2, for eksempel, som på intervju tidspunktet var 36, begynte med amfetamin da hun var 14. Innsatt 3, som nå er 43, sier at hun har brukt amfetamin daglig i 20 år. Det er altså trygt å si at opplevelser og erfaringer med rus i stor grad har påvirket deres habitus. «Vi er jo narkomane», sier innsatt 2 og bekrefter dermed at hun identifiserer seg som det. Er det da mulig å endre denne habitusen som er preget av et langt rusmisbruk?

Bourdieu (1999) sier at habitus kan endres, men det tar tid. Prieur (2006) påpeker at for eksempel nye generasjoners ulike livsbetingelser fremmer nye habitusformer. Videre sier hun at i vårt komplekse samfunn i dag kan vi ikke snakke om en dansk (eller norsk, for den saks skyld) habitus, det er for generalisert. For å få en god forståelse av habitusbegrepet må vi i tillegg ta hensyn til begrepet «felt», fordi det finnes ulike habitus innenfor ulike felt. Mennesker deles inn i felt, og et individs habitus blir da en variant av en bestemt klasses habitus (Prieur 2006:41).

«Et felt er et relativt autonomt sosialt mikrokosmos, i hvilket en spesifikk menneskelig aktivitet eller praksis finner sted, (for eksempel litteratur, filosofi, vitenskap, jura, religion, politikk eller produksjon av parcelhuse, for nå at nævne nogle af de felter, som Bourdieu har analyseret» (Sestoft 2006:158).

Ida Nafstad (2013) bruker Bourdieus felt-begrep om rusmiljøet når hun beskriver hvordan *«[d]et er mulig å ha en høy sosial posisjon innenfor et felt, men lav posisjon i samfunnet for øvrig»* (Nafstad 2013:3). På denne måten kan man altså si at rusmiljøet er et eget felt, som derfor vil prege de aktørene som ferdes der. De innsatte jeg snakket med ser likevel ikke ut til å passe inn i en beskrivelse av det åpne rusmiljøet, slik man ser det ute i offentligheten, på gata (se for eksempel Nafstad 2013 og Fauchald og Sivesind 2012). For eksempel fortalte alle de tre innsatte at de har og har hatt et fast sted å bo, de har hatt i hvert fall delvis kontakt med egne barn og også til dels deltatt i arbeidslivet. Innsatt 2 forklarte til og med at *«jeg har levd veldig dobbeltliv, da, ute. Så det er ingen som egentlig har visst at jeg har rusa meg noe særlig»*. Hun har holdt rusmisbruket sitt hemmelig og har samtidig opprettholdt både omsorgen for barna sine og en jobb: *«Det er jo aldri noen ideell situasjon å være ute og ruse seg. Man har barn man har omsorgen for, og man har jobb og alt mulig, og det er veldig slitsomt, i hvert fall når jeg ikke har noen å betro meg til at jeg faktisk ruser meg»*. Likevel vil et misbruk over så mange år nødvendigvis prege hennes liv, noe Tunngland, Smith-Solbakken og Claussens studie (1996) kan bekrefte. De viser hvordan rusmisbruk ikke bare handler om den fysiske avhengigheten. Studien *«Talent eller klient?»* er basert på feltarbeid blant unge rusmisbrukere, og i lys av deres erfaringer lanserer forskerne begrepet *«kulturøkonomisk avhengighet»*, som betyr *«avhengighet av for eksempel inntekter, ferdigheter og forbruk knyttet til illegale rusmidler»* (1996:2). Denne formen for avhengighet skaper en identitet som definerer misbrukeren og gir ham tilhørighet. I forhold til de innsatte jeg snakket med vil det bety at selv om de ikke har vært en del av det åpne rusmiljøet på gata, så har de likevel

oppnådd en form for kulturøkonomisk avhengighet som de nå må jobbe for å bli kvitt. Tungland, Smith-Solbakken og Claussen sier at for å komme ut av denne avhengigheten er det sentralt at rusmisbrukerne forstår at det å slutte å ruse seg bare er et lite aspekt ved endringen; det er alt det andre (for eksempel identitet, familie, økonomi) som er avgjørende for å lykkes.

Det at de innsatte nå er deltakere i Stifinner'n gjør at de befinner seg i et nytt felt, et felt som er preget av endringsarbeid med fokus på nettopp temaer som identitet, økonomi og familie. Et nytt felt tilfører aktørene nye disposisjoner, som på lang sikt kan bidra til å endre habitus, sakte, men sikkert. Feltet Stifinner'n står for endring, ansvar, omsorg, fellesskap; nye disposisjoner som puttes inn i deltakernes habitus. Deltakerne har her mulighet til å internalisere nye praksiser, gjøre dem til en del av sin inngrodde, kroppslige habitus og dermed bryte med rusmisbruket sitt. Samtidig er det viktig å merke seg at selv om habitus er et produkt av sine omgivelser, så er også individene selv handlende aktører, som aktivt må bidra til sin forandring (Bourdieu 1999). Bourdieu påpeker at en så markant endring av habitus som det er snakk om her er vanskelig, og også omverdenen spiller en rolle når det kommer til deltakernes muligheter for å lykkes. Møtes de med holdninger om at «dette går aldri», vil de heller ikke klare det (Bourdieu 1999). Nettopp på bakgrunn av dette er oppholdet på Stifinner'n sentralt, da aktørene her er omgitt av personer som jobber for motivasjon og endring. Det kan også være andre forhold i livene til de innsatte som kan ha betydning for deres muligheter til å endre habitus, for eksempel et ønske om økt kontakt med egne barn, eller andre ytre forhold. Det vil jeg komme nærmere inn på i neste avsnitt.

4.2.2 Ytre motivasjon

Grunnen til at jeg valgte å bruke tall for å skille de innsatte fra hverandre i dette kapittelet var som sagt at de svarer til dels motsetningsfylt når de snakker om fenomenet motivasjon. Innsatt 3, som i forrige avsnitt fremhevet at hun søkte Stifinner'n «*fordi jeg ville gjøre noe med problemet*», fortsetter setningen med «*fordi...fordi jeg ville ha en bedre soning*». Her går hun altså rett over i en form for ytre motivasjon der forholdene rundt soningen er det sentrale, i motsetning til rusproblemet hun nevnte tidligere. Dette viser hvordan den ytre motivasjonen forholder seg til den fengselsmessige dimensjonen, til kontrollaspektet. Her ligger fokuset på soningen, på å unnsnippe en negativ situasjon og prøve å finne seg noe bedre. Dette

eksemplifiseres tydeligst gjennom nettopp innsatt 3, hun som havnet i Stifinner'n ved en tilfeldighet. På spørsmål om hvorfor hun søkte seg til avdelingen (som hun da trodde var B2, en vanlig åpen fengselsavdeling), svarte hun: *«Jeg var vel mer lei av X fengsel (fengsel med høyt sikkerhetsnivå, min anm.) hvor det ikke var tilbud og jeg måtte sitte døgnet rundt på cella»*. I hennes tilfelle ligger altså fokuset på det å komme vekk fra noe, mer enn å ønske seg noe nytt. Handlet det mer om å ønske seg vekk fra lukka fengsel, enn det å få plass på åpen avdeling, eller Stifinner'n? *«Har man sittet lenge på lukket avdeling, vil en overføring til Stifinner'n virke som en «frihet» for mange»*, sier Danielsen og Haugen (2010:34), og det er kanskje tilfelle for denne innsatte. *«Det var vel egentlig ikke noe jeg fikk greie på før jeg kom hit, at jeg måtte i behandling etter hvert»*, sier hun. Mange ville sikkert reagert ganske sterkt på å plutselig befinne seg i et slikt rusbehandlingsopplegg, men hun valgte altså å takke ja til plassen, noe som kan indikere at nettopp dette å komme seg vekk fra en situasjon var viktigst.

Innsatt 1 svarer slik på spørsmål om hvorfor hun søkte seg til Stifinner'n forrige gang hun var der: *«Første gangen jeg var her, da hadde jeg aldri hørt om det. Jeg ville egentlig et annet sted jeg har vært før. Men så ble jeg fortalt om Stifinner'n, og det var jo noe som fengselet støtta, så det var lettere å komme inn her»*, sier hun, og fortsetter: *«Den gangen hadde jeg bestemt meg for at jeg ikke ville slutte å ruse meg, jeg ville bare ha en lett soning, egentlig»*. Den første gangen søkte hun altså med utgangspunkt i ytre forhold; et ønske om en lettere soning. Det at fengselet anbefalte Stifinner'n gjorde det lett vint å søke seg inn der. Dette aspektet, ønsket om en lettere soning, en soning med mindre kontrolltiltak og mere frihet gikk igjen da jeg snakket med både innsatte og ansatte. De er alle enige om at det kan være en motivasjon for mange. Jeg spurte om hva slags grunner de trodde folk hadde for å søke seg til Stifinner'n, og innsatt 3 svarte at *«jeg tror det er mye fordi de vil ha en bedre soning»*. Hun får støtte fra en av miljøterapeutene:

«så har du jo noen få som gjerne vil ha fordelene, men ikke nødvendigvis det som kommer etterpå. [...] de får flere utganger, flere aktiviteter, det er en del fordeler knytta til Stifinner'n, så det er vel ikke alle som er like seriøst opptatt av at de skal gjøre så mye mer enn det, og så skal de ut og gjøre det de gjorde best før.»

Det er enighet om at det er vanlig å søke seg inn basert på ytre forhold, og både innsatte og miljøterapeutene bekrefter at det nok er ganske enkelt å selge seg selv inn på intervjuet, og

sikre seg plass med «uekte» hensikter. De er også enige om at en slik form for ytre motivasjon kan være ødeleggende for gruppa: *«Så er det jo noen da, som ikke helt...de bare holder på sitt og skaper uro og får ikke helt til den der med å komme i kontakt med seg selv, tror jeg»*, sier en miljøterapeut, men legger til at *«det må vi jo bare leve med. Vi kan ikke si til dem at de juger til oss heller, for det blir feil å si, for det er deres liv og det eneste vi kan gjøre er å ønske dem noe bedre enn det de hadde»*. I dette ligger det noe interessant som også de innsatte er opptatt av å få fram, nemlig en oppfatning av at selv om noen kommer til Stifinner'n med et ønske om en lettere soning og ikke noe mer, så er det en holdning som kan endres etter hvert under oppholdet. *«Med en gang de søker, så er det sånn (at de ønsker en lettere soning, min anm.). Men når de får se hva Stifinner'n er og hva det gjør for en, så endrer de ganske fort syn»*, sier innsatt 1 og får støtte fra innsatt 3: *«men så tror jeg mange også kommer i den prosessen mens de, eller gjennom den prosessen så får de motivasjon til å gjøre det.»* En av miljøterapeutene bekrefter også at hun har sett det flere ganger, at noen kommer inn med skjulte motiver og ikke direkte spiller på lag, men at de så endrer seg, at det *«skjer noe med de likevel, [...] og noen ganger skjer det så mye at det faktisk blir en sånn ting som gjør at de tenker annerledes»*.

På et annet tidspunkt fremhever en av miljøterapeutene at kontakt med barn er den motivasjonen de aller fleste kvinnene oppgir som grunn til å søke. I denne forbindelse er hun veldig tydelig på at *«motivasjonen for å endre livet sitt må ikke være barnet, motivasjonen må være deg selv [...] hvis det er kun barnet som er motivasjonen, så vil det, sånn erfaringsmessig i hvert fall, så er det sjelden at det er vellykka da.»* Her påpeker hun altså hvordan motivasjon gjennom ytre forhold kan være en viktig grunn, men at det alene ikke er nok. Det er i hennes mening den indre motivasjonen, et fokus som kommer fra en selv, på en selv, som må lede an for å få et vellykket resultat. Likevel er det et tolknings spørsmål hvorvidt et ønske om kontakt med egne barn skal defineres som indre eller ytre motivasjon. Barna er selvsagt egne individer, de er ikke en del av deg, og dermed er de per definisjon et ytre forhold. Likevel er det vanlig å se på barna nettopp som en del av, eller en forlengelse av seg selv, fordi forholdet er så nært og så viktig. Det er mulig å se for seg at ønsket om å endre seg for barna sin del blir en del av den internaliserte forståelsen av at endring, å slutte med rus, er nødvendig for å nå sine mål; som nettopp kan være kontakt med barna. Forstått på denne måten blir barna en form for indre motivasjon. Hvor grensen går når det kommer til så

nære relasjoner er nok opp til den enkelte, for eksempel avhengig av hvor god kontakt de har hatt med barna fram til nå. Velger man likevel å si at barn er et ytre forhold, og at en motivasjon drevet av et ønske om å endre seg for barna sin skyld ikke er det samme som å ville endre seg for sin egen del, så må man i det minste anerkjenne at det kan støtte opp om beslutningen.

Et annet interessant intervju spørsmål når det kommer til motivasjonsdiskusjonen, er *«tror du at du ville vært i behandling nå, hvis du ikke var i fengsel?»*. Et positivt svar her ville indikere en indre motivasjon, et behov for endring som ville bli iverksatt uavhengig av forholdene rundt. Likevel svarer alle tre innsatte nei. Begge miljøterapeutene svarte også negativt da jeg spurte om de trodde de innsatte selv ville ha søkt behandling utenfor fengselet. Dette viser igjen at det på mange måter er de ytre omstendighetene som har dyttet dem inn i Stifinner'n. Innsatt 3 forklarer at det er rammene rundt som tilsier at hun nå jobber med rusmisbruket sitt: *«jeg hadde ikke gått frivillig til behandling, selv om jeg gjør det nå da, men det er på en måte...»* Det å være i fengsel gjør at man ikke har noe å tape på å prøve, for man er uansett tatt ut av sitt vanlige liv og sine omgivelser. Å søke overflytting til en annen avdeling innad i fengselssystemet er en mindre avgjørelse, det krever mindre enn å starte en prosess mot å få behandlingsplass på utsiden. Tjersland, Jansen og Engen (1998) påpeker dessuten hvordan det at behandlingsinstitusjoner ofte befinner seg på avsidesliggende steder, samt at de har strenge regler og rutiner, gjør at de på mange måter kan oppleves kontrollerende. Dette kan resultere i motvilje og avbrutte behandlingsforsøk når man kommer utenfra, men for personer som sitter i fengsel er dette bare en del av hverdagen. *«Jeg var inne på tanken en eller annen gang inni der (i rusen, min anm.), men hvis ikke jeg hadde havna i fengsel, så hadde ikke jeg søkt behandling. Det er liksom når man blir nykter, da, så våkner man litt opp»*, sier innsatt 2, og fortsetter: *«Så for min del var det litt sånn hell i uhell, da, at jeg ble satt inn»*. Her får hun støtte av innsatt 1, som sier at *«nå, på slutten av soninga, så ser jeg at jeg er veldig glad for det som skjedde»*. Miljøterapeutene påpeker dessuten hvordan en plass på Stifinner'n gjør at kvinnene *«blir prioritert i køen til Tyrili»*, noe som gjør at de kan gå rett fra fengselet til behandling. Dette gjør at de unngår å bli løslatt ut til sitt gamle liv igjen, for så selv å måtte møte opp til behandling seinere.

«Der (i perioden mellom fengselsopphold og behandlingsplass, min anm.) er det veldig mange som glipper, i den tiden, så da blir du løslatt og du opplever at du har egentlig

ingenting å fare med ute i det normale liv, ikke sant, så du blir veldig ensom, du har plutselig ingen venner, og så blir veien veldig kort tilbake til rusmisbruk. Fra fengsel rett til behandling, så sann sett så er jo Stifinner'n en veldig god idé»,

sier en av miljøterapeutene. Dette viser at selv om et opphold på Stifinner'n kanskje ikke alltid begynner med helt ærlige hensikter, men faktisk heller er motivert av ytre forhold som ikke tilsier en stor endring i personen, så kan det likevel føre til store forandringer til slutt.

En mulig forståelse av Stifinnernes ytre motivasjon og de ansattes håndtering av denne, kan finnes i Foucaults (2002) begrep hyrdemakt. Hyrdemakt er *«utviklingen av maktteknikker rettet mot individene, som skulle komme til å lede dem på en vedvarende og permanent måte»* (Foucault 2002:75). Foucault gir en historisk oversikt over fremveksten av denne formen for makt, en makt som han i moderne tid knytter mot den moderne velferdsstaten og idealet om omsorg gjennom hele livet. Foucault fokuserer på ulike tiltak og handlinger staten utfører for å vedlikeholde samfunnsordenen og ivareta befolkningsgruppene og individene, selv de som ikke klarer å styre seg selv (Foucault 2002). I dagens demokratiske Norge har enkeltindividet stor frihet, men samtidig jobber velferdsstaten for å føre de som opererer utenfor statens rammebetingelser, tilbake inn i de gjeldende rammer. Stifinner'n kan sees som en forlengelse av staten, noe som betyr at de ansatte i praksis forvalter denne hyrdemakten. Stifinner'n blir på denne måten den gode hyrde som gjeter de innsatte bort fra kriminalitet og rus. Hyrden utøver sin makt på en mild og velmenende måte, sier Foucault, og han skal *«sikre sin flokks frelse»* (Foucault 2002:78). Dette stemmer godt med målet om at de innsatte skal leve et liv som ikke er styrt av rus, og det bekreftes av de innsatte; *«du får en dytt her i fra, liksom, du får støtte og hjelp her i fra til å få det bedre der ute»*, sier en av dem, mens en annen påpeker hvordan hun lærer å møte verden edru: *«[...] jeg, for eksempel, som har sittet på lukka så veldig lenge, jeg hadde jo helt angst bare av å gå på et kjøpesenter når jeg kom hit [...]. Så vi går ut og finner på ting med andre folk der ute»*. Her viser altså de innsatte hvordan hyrden i form av Stifinner'n jobber for å *«sikre deres frelse»* ved å forberede dem på livet utenfor. *«Og så er vi litt individuelt [...], for vi er jo forskjellige alle vi som er her, vi har jo forskjellige problemer, selv om hovedproblemet vårt er rus»*, fortsetter en innsatt, noe som speiler Foucaults videre tanker om hyrden. Han sier at hyrden må kjenne hvert individ i kroppen og kjenne deres vaner og tilbøyeligheter for å kunne påvirke dem. Hyrden er målrettet og har en klar plan for både flokken som helhet og enkeltindividene (Foucault 2002), akkurat som den

innsatte sier at de ansatte har for kvinnene i Stifinner'n. Gjennom bruk av både felles og individuell terapi (se punkt 6.3), for eksempel, ivaretar miljøterapeutene de innsattes ulike ønsker og behov.

4.3 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på de innsattes motivasjon for å delta i Stifinner'n. Gjennom å se på inntaksprosessen og de innsattes egne svar har jeg vist hvordan deres motivasjon kan deles i to former; indre og ytre motivasjon. Den indre, som navnet tilsier, er knyttet til indre forhold i det enkelte menneske, et ønske om forandring som kommer fra en selv. Dette har jeg koblet opp mot Bourdieus habitusbegrep. Er deltakelsen i Stifinner'n et ønske om å endre sin habitus, om å komme seg vekk fra en habitus preget av rus? Den ytre motivasjonen derimot, er preget av forhold utenfor individet. Et eksempel på dette kan være et ønske om en lettere og mer åpen soning, eller et behov for mer kontakt med barna. Foucaults tanker om hyrdemakt gir en god innsikt på denne formen for motivasjon koblet mot de ansattes bidrag for å hjelpe de innsatte mot et rusfritt liv.

De innsatte oppgir alle en form for et indre driv når de snakker om motivasjon, men ved nærmere ettertanke innrømmer de at de nok også, eller faktisk kanskje helst, var drevet av ytre forhold. Likevel mener de at motivasjonen til å delta helhjertet kan endres underveis når man først har fått en plass, og at Stifinner'n hjelper dem til tross for en tidvis motsetningsfylt motivasjon. Kanskje er det sånn at det ikke spiller noen rolle hvorvidt motivasjonen er indre eller ytre, at man heller bør fokusere på motivasjonen som en helhet? På den måten kan de ulike typene støtte opp under hverandre og gjøre fundamentet; ønsket om endring, sterkere.

5 Stifinner'n og fengselet

Videre i oppgaven ønsker jeg å utforske de ulike sosiale posisjonene Stifinnerne møter gjennom sin deltakelse i Stifinner'n. Hvem blir deltakerne i Stifinner'n for hverandre i denne spesifikke situasjonen? Kan de velge å ikke gå inn i noen av de posisjonene som presenteres for dem? Jeg vil begynne med å se nærmere på begrepene et relasjonelt perspektiv og posisjoner, da disse utgjør grunnlaget for den videre diskusjonen. Videre i kapitlet tar jeg utgangspunkt i Giertsen og Rua (upublisert, kommer) sin inndeling av tre typer sosiale rom som finnes i rusmestringsenheter i norske fengsler. De to første, det fengselsfaglige og det uorganiserte rommet, blir presentert i dette kapitlet. Som jeg forklarer senere finner jeg at i Stifinner'n for kvinner fungerer det uorganiserte rommet som en underkategori av det fengselsfaglige. Det siste, det sosialfaglige rommet, blir presentert for seg selv i neste kapittel, da det står i en motsetning til de to første.

5.1 Et relasjonelt perspektiv

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i et relasjonelt perspektiv når jeg ser nærmere på de ulike sosiale posisjonene Stifinnerne møter. Et relasjonelt perspektiv presiserer at det ikke finnes noe som er den rette beskrivelsen av hva noe er, det fokuserer i stedet på at ulike personer kan ha forskjellige posisjoner i forskjellige strukturer. Sosiale roller, strukturer og posisjoner er hele tiden i endring, og det essensielle er ikke hva noe er, men hva det blir; hvem deltakerne får mulighet til å bli i forhold til hverandre. Donohue & Moore (2009) viser i sin artikkel «*When is an offender not an offender?*» hvordan den relasjonelle konteksten har alt å si når vi skal forsøke å forstå hvilken posisjon en person til enhver tid innehar. I en spesifikk kontekst har en person posisjon som klient, en som trenger hjelp. I neste øyeblikk, i en annen struktur, kan den samme personen inneha posisjonen innsatt. Donohue & Moore påpeker at det ikke er hvem personen *er*, man beskriver, fordi det er avhengig av «*the relationship under consideration*» (Donohue & Moore 2009:331). Det er forholdet mellom de ulike deltakerne, samspillet mellom dem, som er det interessante. Samspillet mellom deltakerne i Stifinner'n, både innsatte og ansatte, er avhengig av de strukturene de befinner seg i, de føringer situasjonen rundt, altså fengselet, legger på dem. Med et relasjonelt fokus er jeg interessert i informantene mine her og nå, i den spesifikke strukturen de befinner seg i som deltakere i Stifinner'n. Jeg vil ikke gi noe forsøk på å si hvem de er per se.

Dag Østerberg (2012) sier at begrepene status (stilling) og rolle betegner henholdsvis den statiske og den dynamiske siden ved vår sosiale struktur (Østerberg 2012:48). Dette begrepsparet tar utgangspunkt i yrkene; man innehar et yrke, en stilling, på den statiske siden, samtidig som man på den dynamiske siden utøver et yrke. Gjennom oppveksten sosialiseres mennesker inn i samfunnet ved å tilegne seg mange ulike statuser eller roller, som beskriver hvordan vi skal oppføre oss. Ulike roller medfører ulike forventninger fra samfunnet rundt. Østerberg tydeliggjør begrepsbruken ved å eksemplifisere: «*Rollen som barn, stillingen som barn er således forholdsvis selvstendig og eksisterer uavhengig av dem som innehar statusen, utøver rollen*» (Østerberg 2012:49). I forhold til Stifinnerne og de ulike sosiale posisjonene de går ut og inn av, kunne begrepet rolle vært et utgangspunkt. Likevel mener jeg at dette begrepet fordrer en mer aktiv endring i Stifinnerne, et inntrykk av at de endrer hvem de er hver gang de går inn i en annen rolle. Det er ikke sånn jeg oppfatter dem. En innsatt sier det på denne måten: «*Når du går inn i Stifinner'n, så forplikter du deg til å være med på de tinga som Stifinner'n har*». Jeg syns dette stemmer med min oppfatning om at de hele tida er seg selv, men at de gjør det som ventes av dem i de ulike posisjonene som deltakelse i Stifinner'n medfører.

Gjennom min observasjon av deltakerne i Stifinner'n oppdaget jeg at de daglig går inn og ut av mange ulike posisjoner, og jeg er interessert i å finne ut av hva de selv tenker rundt denne vekslingen. Er det kanskje positivt, en avveksling fra livet i fengsel, eller blir det heller slitsomt? Stifinnerne er innsatte, ja, men ikke bare det, og kanskje heller ikke hele tiden. De ansatte er kontrollører, ja, men også hjelpere, kanskje til og med venner? Det relasjonelle perspektivet åpner for en friere beskrivelse av det helt spesielle stedet, det egenartede lille rommet som Stifinner'n for kvinner utgjør for deltakerne.

5.2 Sosiale rom

I sin artikkel «*Møtested for straff og velferd*» (kommer) skriver Hedda Giertsen og Marte Rua om tre rusmestringsenheter i Norge basert på de ansattes erfaringer. Artikkelen ser på avdelingene som sosiale enheter, og beskriver dem som møtesteder mellom straff og velferd. Basert på intervjuer og observasjon finner forfatterne tre typer sosiale rom i

rusmestringsenhetene. Det første rommet kaller de det fengselsfaglige rommet, et rom preget av det tradisjonelle «fengselsaktige»; straffen. Her ligger fokuset på kontroller, sanksjoner, låste dører og overvåkning. Det andre rommet er det uformelle, det uorganiserte rommet, eller de innsattes fritid. I dette rommet er det de innsatte som styrer, det er tid utenom grupper og formelt opplegg, og de ansatte deltar i liten grad. Det tredje rommet kaller de det sosialfaglige rommet, et rom som fokuserer på andre aspekter: hjelpetiltak, helse- og sosiale tjenester, grupper og samtaler. Her er det hjelp og støtte som står i fokus, både i forhold til praktiske ting etter løslatelse (bolig, jobb, utdanning, gjeld, familie, nettverk), men også rettet mot den enkelte selv og dennes muligheter til å jobbe med seg selv (rus, kriminalitet). Denne inndelingen i ulike sosiale rom er tenkt som idealtyper (Weber 1997) som ulike erfaringer kan knyttes opp mot. I forhold til mitt materiale vil en slik inndeling være et fint utgangspunkt for å se nærmere på de ulike sosiale posisjonene informantene går inn i til ulike tider. Giertsen og Rua fokuserer på ansattes erfaringer i sin artikkel, mens jeg forholder meg til alle informantene jeg snakket med, både innsatte og ansatte. Jeg vil begynne med å se nærmere på det fengselsfaglige rommet.

5.3 Det fengselsfaglige rommet

«Selvsagt så vet man jo bakerst i hodet at man sitter i fengsel», sier en innsatt, og får støtte av en annen: «Men hele tida blir jeg jo minnet på, jeg vet jo at jeg sitter inne». En av miljøterapeutene presiserer at «[...] når vi går hjem, så blir de Stifinnerne bare innsatte». Disse sitatene viser tydelig at det fengselsmessige ligger i bakhodet hos både innsatte og ansatte, Stifinnerne er i bunn og grunn innsatte. De sitter i fengsel, de er dømte kriminelle som soner en straff, og det er fengselets lover og regler som styrer deres hverdag. Det er, i Giertsen og Rua (kommer) sin begrepsbruk, i det fengselsfaglige rommet at posisjonen som innsatt blir synlig og tydelig. Er det muligens sånn at det å være innsatt er basisen, at alle andre mulige posisjoner kommer i tillegg til den? Er det kanskje på den måten fengselet setter sitt preg på Stifinner'n; i det at deltakerne alltid vet at de til syvende og sist sitter i fengsel?

Stifinnerne er altså i bunn og grunn innsatte. Riktignok er de nå kommet så langt i soningsforløpet at de befinner seg på åpen avdeling, men de er ufravikelig i fengsel. Hva betyr egentlig det? En innsatt oppsummerer med å beskrive kontrollaspektet: «Her er det

kontroller, her kommer det hunder og politihunder og ... Det er romsjekk hver dag. Og så er det jo andre kontroller, urinprøver, stikkprøver.» Til tross for et lavt sikkerhetsnivå er altså kontrollen fortsatt til stede. Mangel på høye murer, uniformer, metallportaler og låste dører viser at det er en åpen avdeling, men det er likevel store begrensninger på de som lever livene sine på avdeling B2. Det er kun lov til å forlate huset til fastsatte tider, og da bare for å dra til helt spesifikke steder (skole/jobb). Det er faste tider for bruk av treningsrom, telefon, data og tv-titting. Det er ikke anledning til å lage egen mat, og det er oppmøteplikt på morgenmøter, husmøter og andre faste aktiviteter. Selv om de ansatte ikke bruker uniform, har de nøkkelknipper og eget vaktrom hvor de holder nøye oversikt over hvem som er hvor til enhver tid. I tillegg kan de innsatte når som helst bli kontrollert; rommet blir ransaket, det kommer narkotikahund til avdelingen eller noen krever en urinprøve. Selv om rammene ikke er like strenge som i et lukket fengsel, har hverdagen på B2 visse likhetstrekk med det Erving Goffman (2006) kaller totale institusjoner. Han sier at enhver institusjon krever av sine medlemmer at de gir av sin tid og sine interesser, og at institusjonen gir dem «*en spesiell verden*» tilbake. Institusjoner generelt har det han kaller favnende, eller altomfattende egenskaper. Det som kjennetegner de totale institusjonene spesielt er en «*barriere mod socialt samspil, eller interaktion med omverdenen og mod det at kunne gå, når man vil, som ofte er direkte indbygget i institutionen, for eksempel låste døre, høje mure, pigtrådshegn, klipper, vandgrave, skove o.s.f.r.*» (2006:12). Et annet kjennetegn ved å være i en total institusjon, er at man ikke selv kan bestemme hvem man vil tilbringe tid sammen med. Jobb, fritid, måltider; deler av dagen som ellers ville blitt tilbragt med ulike mennesker er her omgitt av de samme personene, folk man ikke selv har valgt å samhandle med (Goffman 2006). En innsatt oppsummerer ved å si at «*[...] det er jo ikke så mye plass her, det er denne stua, og den der nede, og det er det, og det er det til alle.*» Alle har selvsagt hvert sitt rom, men alle fellesarealer er ganske fulle av folk på de tidspunktene de innsatte har fritid. Selv om fengselet har et treningsrom kan ikke Stifinnerne trene når de vil, kun på oppsatte tider. Det samme gjelder mer praktiske ting som å vaske klær eller ta en telefon. Selv små ting som for eksempel det å se på TV er regulert. Det er kun lov å se på TV til visse tider, og i tillegg har avdelingen 19 innsatte og bare 2 TV-stuer¹², så hva man kan se på er også nøye fastslått på forhånd (på veggen over TVen henger det detaljerte lister over hvilke programmer flertallet har stemt frem for kveldens ulike tidspunkter). Livet som innsatt er kontrollert, overvåket, begrenset og regulert av andre.

¹² Under min observasjonsperiode hadde avdeling B2 nettopp satt i gang en prosess for å få TV på alle rom.

5.3.1 Innsatt

For å kunne si noe mer om deltakernes ulike posisjoner og når de forskjellige kommer til uttrykk, vil jeg først se nærmere på innholdet i det å være innsatt. Når er det denne posisjonen råder? Det logiske svaret på dette spørsmålet, er i den tiden som tilbringes på fengselet. Så hvor mye tid er det snakk om? I min observasjonsperiode var ukene i Stifinner'n organisert sånn at tre hverdager ble tilbragt utenfor fengselet og to hverdager pluss helgene på fengselet, med unntak av hver sjettede helg som de kalte Stifinnerhelg¹³. Miljøterapeutene jobbet dagtid alle ukedager, med ekstra lange vakter hver mandag. Onsdag og torsdag, de to «fengselsdagene», brukte miljøterapeutene til administrative oppgaver. De la eventuelle møter til disse dagene og de var opptatt med å skrive vedlegg til søknader og diverse annet for Stifinnerne. I tillegg var vaktene deres kortere, for å veie opp for lange mandager og det at de jobber hele helga hver sjettede helg. På Stifinnernes program disse dagene står det selvstudier (se punkt 6.2.2.). En innsatt sa at «*de (miljøterapeutene, min anm) er jo her, men vi ser de ikke, de prøver å få oss ut på klatring og sånn, men...de (onsdagene og torsdagene, min anm) er lange, lange...*», men ingen av de andre informantene nevner noe om aktiviteter på onsdag eller torsdag, og jeg opplevde heller aldri at det forekom i min observasjonsperiode. «*Ja, onsdag og torsdag, de blir litt lange, og da kjenner man at man soner mer*», bekrefter en innsatt, og fremhever dermed at disse dagene er det posisjonen som innsatt som rår. I tillegg til disse to dagene kommer også alle ettermiddager, netter og alle de helgene som Stifinner'n ikke har noe spesielt opplegg. I timer er det helt klart at det å være innsatt er det som opptar mest tid. Hvordan oppleves da denne tida, denne soningen?

5.3.2 Tom tid

«*Det er vanvittig kjedelig å være her, det er ingenting som skjer*», sier en innsatt og en annen presiserer, som vi alt har sett, at spesielt onsdager og torsdager er «*lange, lange...*». Tid i fengsel er tid som går sakte, tid som man bare vil bli ferdig med så fort som mulig. Goffman (2006) sier at klienter, eller som her: innsatte, har en tendens til å se på tiden som tilbringes i en total institusjon som ødelagt, eller tatt ut av livet; tiden er noe man holder ut, eller soner. Goffman kaller dette for «død tid», og viderefører dette til en beskrivelse av livet i en total institusjon som et «dødt hav». Tid i fengsel er tid «*not so much 'spent' as 'wasted'*», sier Roger Matthews (2009:38). Det engelske uttrykket «doing time» tydeliggjør dette poenget,

¹³ Miljøterapeutene jobber hver sjettede helg, og bruker disse på aktiviteter sammen med Stifinnerne, for eksempel besøk på ulike Tyrili-institusjoner, kinoturer eller andre sosiale avbrekk. Ofte sover de borte.

det er tid som ikke fører til noe, man «gjør tid» og venter på å bli ferdig. I sin artikkel «*Fengselets tid – og livets*» (2002) sier Kjersti Ericsson at det i hennes mening er tap av tid som er den faktiske straffen når noen idømmes fengselsstraff. Det at noen har begått et lovbrudd betales med tid i fengsel, det fungerer nesten som en byttehandel. Denne tiden som man «betaler tilbake» til samfunnet er noe annet enn tid utenfor fengselet, sier hun. I fengsel er tida tom, den kan ikke sammenlignes med et likt stykke tid utenfor. Tom tid gjør at handlinger tømmes for mening, det er tid man bare vil bli ferdig med. Og mens man er opptatt med det, mister man muligheten til å leve livet sitt. Utenfor går tida ufortrødent videre. Familien, jobben, barna, alt man har hatt fortsetter, må fortsette, uten deg. Det er dette som er den virkelige straffen, sier Ericsson (2002). Bourdieu (1999) er inne på mye av det samme når han påpeker hvordan det å være utstøtt, eller som her, i fengsel, i praksis betyr at man ikke har noen fremtid, men er forvist til å leve i øyeblikket. Det å være forhindret fra å delta i eget liv gjør at det eneste som teller er opplevelsen av her og nå. Goffman sin «døde tid» ser altså i stor grad ut til å samsvare med Stifinnernes posisjon som innsatt: den tida de tilbringer på fengselet, uten noen form for opplegg, oppleves som død.

5.4 Det uorganiserte rommet

Vi kan altså kanskje si at Stifinnerne er innsatte når de er i det fengselsfaglige rommet på fengselet, i den tiden de tilbringer på avdeling B2 uten miljøterapeutene og uten noe opplegg planlagt av Stifinner'n. Denne tida samsvarer også i stor grad med deres fritid, det dreier seg hovedsakelig om ettermiddager, kvelder, netter og helger. En innsatt påpeker at når det kommer til denne tiden, så er det for henne verre å være på åpen avdeling enn i et lukket fengsel: «*det er fordi tiden går mye fortere hvis jeg hadde sittet på lukka, for det er mer rutiner, innlåsing, utlåsing, trening, skole, så tiden går, bare woop, så er den borte*». I disse timene med fritid er det at et annet av Giertsen og Rua (kommer) sine sosiale rom blir synlig, nemlig det uorganiserte rommet. Giertsen og Rua definerer dette som et rom hvor de innsatte ikke deltar i noen form for opplegg i regi av fengselet, og hvor ansatte deltar i liten grad.

5.4.1 Stifinner'n og B2

For Stifinnerne gjelder dette altså den tida hvor miljøterapeutene ikke jobber, den tida hvor de i praksis må forholde seg til alle de andre innsatte. Dette forholdet er ikke alltid like enkelt. I min observasjonsperiode var det 16 ordinære innsatte og tre Stifinnere på avdeling B2. En

innsatt sier at «det jeg syns er litt dumt, er at Stifinner'n er her på B2, der hvor det er vanlig innsatte, og det ødelegger veldig mye». «Jeg skulle ønske vi slapp å være på samme avdeling som andre innsatte som ikke er på Stifinner'n, for det er veldig slitsomt.», sier hun, og fortsetter: «[...] det er slitsomt å skulle forholde seg til alle forskjellige mennesker hele tida». Hun får støtte fra en annen innsatt, som sier at «[d]et kan bli veldig mye rusprat og sånne ting blant de andre også, sånn at de gleder seg til å komme ut for da skal de ruse seg». Også miljøterapeutene er opptatt av denne problemstillingen, og de er begge tydelige på at vekslingen mellom å være Stifinner og B2er er en utfordring for deltakerne:

«Jeg beundrer de Stifinnerdamene som får til å være her som Stifinnere, for noen ganger er det beintøft, tror jeg. De blir jo trakassert fordi de er i Stifinner'n [...] Sånn at i de Stifinnersettingene, hvor vi går gjennom ganske heftige ting med de, så skal de komme opp her og være en del av det fellesskapet ute på røyketrappa, sånn at de må ta av og på seg den misbrukermaska si, sånn jeg opplever det. Det er et dilemma, synes jeg.»

sier en, og får støtte av kollegaen:

«Ja, det er jo ikke alle som har kommet på B2 som har kommet med en oppgjørsfase med rusmisbruket sitt, og da kan jo de sitte og snakke om fine rusopplevelser [...] Og så jobber jo vi da med helt andre ting, altså vi prøver å gjøre dem bevisste på at de må ta valg, hele veien, på at det som hører rusen til, det må de holde seg litt for gode til å gå inn på, så det tror jeg er en utfordring for veldig mange av dem.»

Ut i fra dette ser vi at Stifinnernes fritid, deres uorganiserte tid i praksis tilbringes sammen med de andre innsatte på B2, et sted hvor Stifinnerne er i kraftig mindretall. På bakgrunn av det vil jeg se nærmere på et fenomen Tyrili omtaler som «kulturkamp».

5.4.2 Kulturkamp

Danielsen og Haugen (2010) fremhever at Stifinner'n er preget av en spesiell kultur, en blanding av Tyrili- og fengselskultur. Denne blandingen kan føre til utfordringer på et strukturelt plan; som uenigheter mellom ansattgrupper i forhold til for eksempel sanksjoner på rusbruk, men det kan også medføre utfordringer på de mer personlige plan for den enkelte innsatte. Håndboka deres (2010) bruker begrepet kulturkamp for å beskrive uenighetene som kan oppstå mellom

«'vanlige' verdier og normer opp mot verdiene og normene som gjelder i fangemiljøet og i miljøer med rus og kriminalitet. Stifinner'n gir en fin anledning til å ta opp slike diskusjoner fordi innsatte har med seg mye av fangekulturen når de kommer inn på Stifinner'n.

Forskjellen mellom det som tradisjonelt kreves i fangekulturen og det som kreves for å være deltaker på Stifinner'n, blir dermed tydeliggjort» (Danielsen og Haugen 2010:16).

Jansen og Wangensteen (2009) snakker om det samme når de sier:

«Misbrukerkulturen bærer med seg normer, holdninger og væremåter som ofte står i sterk motsetning til det Tyrili står for. Kulturkampen handler om å slåss mot den nedverdigheten og destruktiviteten som man utsetter seg selv og andre for i misbruket. Kulturkamp er å slåss mot misbruk og misbrukerkulturen med virkemidler som struktur, omsorg, respekt, tydelighet og trygge relasjoner.» (Jansen og Wangensteen 2009:16).

For å få til dette er Tyrili opptatt av at de ulike ansattgruppene må samkjøres, være enige og «*jobbe for at de negative og endringshemmende sider ved fengselskulturen minimaliseres*» (Danielsen og Haugen 2010:16). I forhold til Stifinner'n for kvinner mener en av miljøterapeutene at samkjøring av de ansatte ikke er en realistisk problemstilling, i hvert fall ikke nå lenger. I følge henne, så var fengselsbetjentene på B2 involvert i Stifinner'n på starten: «*[...] i startfasen, da var det sånn at vi hele tiden hadde med oss betjenter [...]*» «*Men så er det dette med bemanning, og så ble det ikke ti Stifinnere, og ...mens dette hjulet har gått rundt, så har det sklidd helt ut, og nå eksisterer det ikke lenger.*» Sånn som det er i dag, så er det «*bare vi Tyriliansatte som holder på med Stifinnerne hele tida på dagtid, og når vi går hjem, så blir de Stifinnerne bare innsatte*». I hennes mening går altså Stifinnerne rett tilbake til basis-posisjonen som innsatt, så fremt ingen aktivt jobber med å dra dem bort fra den. For henne er det bare miljøterapeutene som forholder seg til Stifinnerne som Stifinnere, og derfor er det ingen som jobber for å minimalisere fengselskulturens, i dette tilfellet tydeliggjort gjennom B2erne; innsatte som ikke har forpliktet seg endring, påvirkning når de ikke er der. Hun sier at det er noe de stadig etterlyser;

«at betjentene kanskje kan ha noe tema-ting på kvelden eller gjøre noe med Stifinnerne, men det er et dilemma at det er så mange andre innsatte her, for når vi prøver å fremme det, så får vi tilbakemelding på at da blir det jo enda større sprik for de andre innsatte som ikke får det Stifinnerne får. [...] men så lenge de har tenkt at Stifinnerne skal være her, så tenker jeg at da

er det en del av pakka, da. Da må den forskjellen bli sånn, det må bli annerledes da, for de er i Stifinner'n.»

I forhold til det med å finne på noe på kvelden finnes det ett unntak, nemlig mandag ettermiddag som er fast handledag for Stifinner'n. *«Sånn mandager, for eksempel, så har vi fast handledag. Så vi er ute og handler det vi trenger av klær og røyk og sånn der ting»,* sier en innsatt, som mener at dette er god terapi for henne: *«jeg hadde jo helt angst bare av å gå på et kjøpesenter når jeg kom hit, så jeg var nesten sånn at jeg skreiv lapp og sa kan ikke dere kjøpe for meg, men det går jo ikke, for jeg må jo ut der og handle en gang, ikke sant».* Stifinner'n drar altså til et lokalt kjøpesenter for å handle, kikke, drikke kaffe – være ute i verden, eller *«gjøre normale ting»*, som en innsatt kaller det (se punkt 4.2.2 om hyrdemakt). Dette er altså grunnen til at miljøterapeutene jobber lang dag hver mandag, det er for å være med Stifinnerne ut på shopping.

5.4.3 Et eget sted?

I lys av dette kan man spørre om det er sånn at Stifinnerne bruker sin uorganiserte tid, sin fritid, på å kjempe en veldig ujevn kulturkamp. Sammen med miljøterapeutene bruker de dagene på å lære seg «vanlige» verdier, omstille seg fra rus og tradisjonelle tenke- og reaksjonsmønstre, samtidig som de på ettermiddagene/kveldene og i helgene, i Tyrili sine ord, skal *«slåss mot misbruk og misbrukerkulturen»* midt i et fengselsmiljø fullt av innsatte som ikke under noen omstendigheter har avlagt et slikt løfte. Kanskje Stifinnernes kulturkamp i større grad kjempes uten inngripen fra ansatte, det være seg miljøterapeuter eller fengselsbetjenter? Kanskje deres kulturkamp utkjemper i deres forhold til B2erne; de andre innsatte med (potensielle) rusproblemer de ikke ønsker å gjøre noe med? En miljøterapeut tydeliggjør: *«Jeg tenker at det er uheldig i forhold til deres prosess, og hvordan de kan jobbe med seg selv sammen i en Stifinnergruppe, det er vanskelig å stå i det når det sitter 16 andre der ute [...] som bare holder på med det de alltid har gjort, liksom.»* Hun fortsetter med å si at *«[...] jeg tenker at det optimale hadde vært at vi hadde fått oss et eget sted».* Her får hun støtte av en innsatt, som ønsker at *«vi slapp å være på samme avdeling som andre innsatte som ikke er på Stifinner'n, for det er veldig slitsomt.»* Samtidig er det nettopp den samme innsatte som seinere påpeker at det å dele hus med B2 også kan sees på som et ledd i behandlingen, en trening til det som må komme siden; det å høre andre snakke om rus, å bli fristet, bli utfordret:

«Ja, men rundt oss Stifinnerjentene som er her, så blir det ikke snakk om så veldig mye rus nå lenger, for det er jo sånn at vi bare gir beskjed, ikke sant, at vi vil ikke. Men på mange måter er det jo terapi det og. Ja, for man vil jo møte det uansett hvilken by man kommer til, så ser man det jo, men det går greit.»

En annen innsatt sier at hun ikke opplever det å dele med B2 som et problem, men hun er opptatt av at det er regler å følge: *«Ja, så må du tenke på at det som har blitt sagt i gruppene, det skal bli i gruppene. Og da må du tenke sånn «å nei, det er sagt i gruppene, så det kan vi ikke prate om». Det blir litt sånn.»* En annen benekter at hun opplever en konflikt mellom Stifinner'n og B2, men hun mener likevel at hun kanskje hadde *«stått litt mere i»* hvis Stifinner'n hadde sitt eget hus.

5.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg fokusert på det fengselsfaglige rommet, det rommet hvor Stifinnerne først og fremst er innsatte. Dette rommet er preget av kontroll og overvåkning, og tiden oppleves som noe man bare vil bli ferdig med så fort som mulig. Videre har jeg sett at det uorganiserte rommet for Stifinnerne heller blir en underkategori av det fengselsfaglige rommet, enn et eget rom. Stifinnernes fritid, den tida de helst bare vil bli ferdig med, ser ut til å i stor grad tilbringes sammen med de ordinære innsatte på B2; innsatte som de på mange måter står i konflikt med. Tyrili sitt kulturkamp-begrep kan være en fruktbar fortolkning for å vise hvordan dette forholdet er, nemlig en kamp mot misbruk og misbrukerkultur midt i en fengselsavdeling hvor 16 av 19 innsatte ikke har forpliktet seg til noe sånt.

I det videre vil jeg se nærmere på Giertsen og Rua (kommer) sitt sosialfaglige rom. Hva med den tida Stifinnerne tilbringer i dette rommet, i alle de ulike posisjonene og aktivitetene som er en del av Stifinner'n? Eksisterer dette rommet bare utenfor fengselet, er det knyttet til et spesifikt sted eller handler det mer om personene? I det følgende vil jeg se nærmere på de ulike posisjonene Stifinnerne kan, eller må?, gå inn i. Hvilke er det? Hva består de i? Hva springer de ut av? Hvordan reagerer Stifinnerne på disse mulighetene til å være noe annet, eller noe mer, enn en innsatt?

6 Å være Stifinner – det sosialfaglige rommet

Det første som springer meg i øynene i overgangen mellom det fengselsfaglige og det sosialfaglige rommet, er begrepsbruken. «[...] de innsatte, eller Stifinnerne, som vi heller kaller dem», sier en av miljøterapeutene, og tydeliggjør dermed at det å være innsatt og det å være Stifinner er to forskjellige ting. Når deltakerne er i Stifinner'n, den tida hvor de driver med opplegg som hører inn under Stifinner'n, så er de ikke først og fremst innsatte. Miljøterapeutene omtaler dem som Stifinnere, de **er** Stifinnere i de situasjonene. Denne miljøterapeuten er den samme som presiserer at «[...]når vi går hjem, så blir de Stifinnerne bare innsatte». Her synliggjør hun altså igjen skillet mellom de to posisjonene og sier samtidig at det å være Stifinner er noe mer, noe som kommer i tillegg til det å være «bare innsatt». Hun poengterer også at posisjonen «Stifinner» hører tett sammen med miljøterapeutene, med det opplegget og de aktivitetene som gjøres sammen med dem.

Et interessant aspekt ved denne posisjonen er at den ikke på samme måte som «innsatt» er begrenset til et spesifikt sted. Selv om de innsatte på B2 kan dra fra avdelingen gjennom frigang til å gå på jobb eller skole, eller permisjoner, så er det fengselet som symboliserer hvilken posisjon de har, de er uansett innsatte. For Stifinnerne er det litt annerledes. En innsatt svarer at «*jeg opplever det mer som en institusjon*» på spørsmål om hva Stifinner'n er for noe. Dette bekrefter at Stifinner'n er noe eget, noe annet enn fengselet. Sånn jeg tolker mine samtaler med dem, er Stifinnerne Stifinnere uansett om de er på fengselet eller ikke, så lenge de er engasjert i noe som ligger under Stifinner'n. Det kan være gruppesamtaler på Tyrili Arena, en tur på kafé eller en samtale i stua på B2. Det sentrale er hvem de er sammen med, det er dette forholdet som skaper det sosiale rommet. Rundt miljøterapeutene er de Stifinnere, selv om de er på fengselet. Uten dem er de innsatte på linje med de andre B2erne. Likevel er det sånn at Stifinner'n foretrekker å tilbringe sin tid borte fra fengselet og de andre innsatte. Det første jeg vil gjøre er å se nærmere på begrunnelsen for dette.

6.1 Tyrili Arena

Det meste av den tida Stifinnerne tilbringer utenfor fengselet, tilbringes på Tyrili Arena. Så hva er egentlig dette stedet, og hva gjør Stifinnerne der? En av miljøterapeutene forteller at «[...] når vi skjønnte det at det er vanskelig å være Stifinner på B2 blant alle de andre B2erne, så fant vi ut at vi må ta de med ut herfra [...] og da begynte vi å dra på Arena.» Stifinner'n kunne selvsagt ha gått på skolen på Bredtveit fengsel og hatt grupper og spist lunsj på sin egen avdeling, B2, men for Stifinner'n er det altså et poeng å være fysisk borte fra fengselet og de andre innsatte. En miljøterapeut forteller at forholdet mellom Stifinner'n og B2 var tenkt å være mer sammenvevd enn det i praksis er nå: «I startfasen oppretta de nye stillinger til denne avdelingen, for at Stifinner'n skulle bli en del av det. Da var jo intensjonen at det skulle være ti Stifinnere, eller inntil ti Stifinnere, og da var det sånn at vi hele tiden hadde med oss betjenter [...]». Utgangspunktet var altså at det var satt av 10 av 19 plasser på B2 til Stifinner'n, man så for seg et jevnere forhold mellom Stifinnere og ordinære innsatte. I praksis har det aldri vært mer enn fem Stifinnere der, de har altså alltid vært i kraftig mindretall. Som jeg alt har vært inne på under punkt 5.4, er forholdet mellom Stifinner'n og B2 en utfordring, og selv om det på papiret er mulig å være Stifinner på fengselet, så er det veldig mye greiere å være det utenfor rekkevidden av de andre innsatte.

6.2 Elev

6.2.1 «Allmenndannelse»

Den første posisjonen i Stifinnernes sosialfaglige rom som jeg vil se nærmere på, er posisjonen (skole)elev. En vesentlig del av tida som tilbringes på Tyrili Arena går til undervisning, skolegang. Bredtveit fengsel og Tyrili Arena har et samarbeid med Grønland Voksenopplæring (GVO)¹⁴, og på tidspunktet for min observasjon var det norsk og samfunnsfag som var de aktuelle fagene. En innsatt uttalte om skolen at «[s]å er det det her norsken og samfunnsfagene vi har på Arena, da, men det er jo ikke heller noe annet å gjøre. Det er hvert fall helt ut i det blå.» Hun forklarte seinere at hun syns skolen var unødvendig for hennes del. Hun hadde fullført videregående og utdannet seg videre etterpå, hun hadde ikke noe behov for undervisning i verken norsk eller samfunnsfag, eller noen andre fag, for den sakens skyld. Likevel er skole en del av opplegget til Stifinner'n og dermed går hun på

¹⁴ I tråd med importmodellen i norske fengsler er det GVO som driver skolen på Bredtveit fengsel.

skolen. Det har vært vanskelig for meg å få øye på den konkrete begrunnelsen for obligatorisk skole for alle deltakere uavhengig av kompetansenivå, men samfunnsfagslæreren sa noe som muligens kan belyse dette. Han sa til meg at han på generelt grunnlag synes det var greit at innsatte hadde litt undervisning i samfunnsfag, fordi det kunne fungere som en slags grunnleggende allmenndannelse; kunnskap som alle deltakere i et samfunn burde være i besittelse av. Han gikk ikke videre på argumentet og jeg fikk ikke vite hva han begrunnet dette i. Norsk læreren var på sin side innoen noe av det samme, hun var opptatt av å understreke at hun vektla praktisk lærdom i sine timer, for eksempel det å skrive en CV eller en jobbsøknad; igjen kunnskap det kan være nyttig å inneha. Dette kan i en videre sammenheng tolkes i lys av det offisielle synet som presenteres av kriminalomsorgen og i Stortingsmelding 37 (2007 – 2008), nemlig at innholdet i straffen skal virke rehabiliterende og redusere faren for at den innsatte skal begå nye straffbare handlinger. En viktig målsetning for kriminalomsorgen er at innsatte skal «bedre ut enn inn»¹⁵, de skal altså kunne bruke tiden i fengsel til å fullføre skolegang, forbedre karakterer eller oppnå studiekompetanse. I Stortingsmelding 37 (2007 – 2008) foreslo regjeringen det de kalte tilbakeføringsgarantien. Dette er ikke en formell garanti, men det er en målsetning og en «sjekkliste» for kriminalomsorgen som sikrer innsatte like rettigheter som alle andre borgere når det kommer til undervisning, helsetjenester og så videre. Tilbakeføringsgarantien poengterer viktigheten av at løslatte har noe å gå til når de har sonet ferdig. I følge Stortingsmelding 37 (2007 – 2008:111) er god opplæring helt sentralt i denne forbindelsen, det er et av de viktigste virkemidlene for å få straffedømte til å mestre livet etter soning. Skolegang og det samfunnsfagslæreren kaller «allmenndannelse» kan altså ses på som et virkemiddel for å hjelpe de innsatte til å være bedre rustet til å takle et kriminalitetsfritt liv etter soningen. «*En vei tilbake til samfunnet etter å ha sittet i fengsel er å ha fått kompetanse*», som kriminalomsorgen formulerer det¹⁶.

6.2.2 Selvstudier

Stifinnerne er altså skoleelever hver mandag når de har sin faste skoledag på Tyrili Arena, men det er ikke alt. Også onsdager og torsdager er det elev-posisjonen som er i fokus, da gjennom selvstudier. Som vi alt har sett er dette dager miljøterapeutene bruker på andre oppgaver, og Stifinnerne er overlatt til seg selv. En innsatt sier at «*[j]a, onsdag og torsdag, de*

¹⁵ <http://www.kriminalomsorgen.no/tilbake-til-samfunnet.5013756-237921.html> (lest 17.10.13)

¹⁶ <http://www.kriminalomsorgen.no/skole-og-arbeid.237932.no.html> (lest 17.10.13)

blir litt sånn lange [...] Men altså, de (miljøterapeutene, min anm) er jo her, men vi ser de ikke [...]» En annen mener på sin side at selvstudiedagene er greie nok, hun sier at «*[...] nå har jeg selvstudie [...], det fungerer greit for meg.*» Selvstudiedagene er altså dager hvor Stifinnerne i stor grad styrer seg selv. De har ingen faste møtetider, unntatt måltidene på avdelingen dersom de vil ha mat. De innsatte har ulike opplegg, en studerer for eksempel på egen hånd på onsdag og er med de andre innsatte på skolen på selve Bredtveit fengsel på torsdag. De to andre har bare egne opplegg, en leser fag, mens en annen har bestått all sin skolegang og ikke ønsker noe mer utdanning. Hun bruker disse dagene primært til ulike håndarbeider, og av og til utfører hun ulike jobber som fengselet trenger at blir gjort (for eksempel utarbeid eller nedvask av kjøkkenet eller lignende).

To av ukens dager er altså uten noe strukturert, fast, planlagt opplegg. «*Når man ikke har noe å gjøre, når det ikke er noe som skjer, da har man tid til å tenke igjennom om dette virkelig er noe for meg. Og det er jo ikke bra, for jeg vil jo egentlig dette. Men da begynner jeg å tvile*», sier en innsatt når vi snakker om disse dagene, noe som viser at for henne er det Tyrili kaller struktur og viktigheten av å fylle dagene et sentralt poeng. Jansen og Wangensteen (2009) oppsummerer Tyrili sin overordnede ideologi, deres verdier, tanker og ideer, samt beskriver hvordan disse settes ut i livet i praksis. Det er sentralt å holde seg opptatt, å skape en hverdag som er oversiktlig, ryddig og innholdsrik. De påpeker blant annet at «*...struktur og planlegging av hverdagen og ukene [er] viktige treningsområder for de aller fleste*» (Jansen og Wangensteen 2009:49). Også i beskrivelsene av deltakelse i skole og/eller arbeidslag presiserer de viktigheten av at alle har noe å gjøre, og at det er nok oppgaver til å fylle dagen (Jansen og Wangensteen 2009:51). Danielsen og Haugen (2010) refererer til Bateman & Fonagys (2000) oversikt over hva som må til for at det å starte en behandlingsprosess, eller en forberedelse til behandling, mens man er i fengsel, skal kunne lykkes. Først og fremst, sier de, må behandlingen være strukturert, det vil si bestå av faste rutiner i hverdagen. Det er også sentralt at deltakerne ser en tydelig sammenheng og forutsigbarhet i opplegget. Forutsigbarhet fordrer trygghet, og de nevner for eksempel bruk av ukeplaner som et hjelpemiddel for å oppnå dette (Danielsen og Haugen 2010:25). Tyrili presiserer altså at en planmessig, tydelig hverdag er avgjørende for at deltakerne skal få mest mulig ut av opplegget i Tyrili, eller Stifinner'n i dette tilfellet. Samtidig opplever Stifinnerne selv at programmet faller litt igjennom disse dagene.

Samtidig er det mulig å snu det på hodet, noe en innsatt også gjør når hun snakker om fristelser angående rusbruk, og påpeker at «[...] på mange måter er det jo terapi, det og.» Her er hun inne på et poeng som man muligens kan si er vevd inn i Stifinner'n, noe som er der uten at det blir snakket så spesifikt om. Det handler om målet med oppholdet, målet om å takle hverdagen etterpå, ute. Rusfri. En annen innsatt hadde også reflektert over denne problemstillingen, og for sin egen del konkluderte hun med at «[j]eg må lære meg at det ikke kan skje noe hele tida.» Det kan kanskje virke som en enkel oppgave, men på mange måter er det kanskje den største utfordringen av alle.

En av de tre innsatte mener altså selv at selvstudier fungerer greit for henne, mens de andre to er mer opptatt av soningsaspektet og kjedsomheten. Hva vet vi egentlig om hvordan selvstudier som metode fungerer for kvinnelige innsatte? Anne Berit Sandviks «*Hva passer for kvinner? Undervisning for kvinnelige fanger i fire norske fengsler*» (2003) om skoletilbud i fengsel konkluderer med at selvstudier er en utbredt undervisningsform i fengsel. Sandvik er skeptisk til denne formen for skole, blant annet fordi den er vanskelig å gjennomføre. Selvstudier krever en stor grad av selvstendighet, struktur og selvdisiplin. Forskning på innsatte (se for eksempel Skardhamar 2002, Friestad og Skog Hansen 2004) viser at de som gruppe er kjennetegnet av lav utdanning, dårlig arbeidstilknytning og en stor opphopning av sosiale problemer. Friestad og Skog Hansen (2004) finner at nesten halvparten av fengselsbefolkningen har grunnskolen som høyeste fullførte utdanning. De konkluderer også med at kvinnelige innsatte er dårligere stilt i forhold til sosiale problemer sammenlignet både med mannlige innsatte, og med befolkningen som helhet (Friestad og Skog Hansen 2004). Disse funnene bør være med i vurderingen om hvorvidt selvstudier som metode er egnet for innsatte som gruppe.

6.2.3 «Elev i livets skole»

Det er ikke bare i forbindelse med skole at Stifinnerne kan møte på begrepet «elev». I Tyrili sin ordbruk er ikke deltakerne klienter, beboere eller pasienter, de er «elever i livets skole». For Tyrili henger dette sammen med en helhetlig forståelse av livets gang, en tanke om at man aldri er ferdig utlært. Betegnelsen elev signaliserer at man er i en læreprosess som krever

aktiv deltakelse og at man er underveis mot noen mål (Tjersland, Jansen og Engen 1998). I Stifinner'n har de ikke adoptert denne betegnelsen, men miljøterapeutene er likevel opptatt av dette med språk, hvilken betydning som ligger i det. Som jeg alt har vist presiserer en av miljøterapeutene ordbruken når hun sier «[...] de innsatte, eller Stifinnerne som vi heller kaller dem». Hun viser dermed at de er bevisste på at det er et skille mellom de to betegnelse. Giertsen og Rua (kommer) finner i sine intervjuer at de ansatte synes det er vanskelig å plassere de innsatte i bestemte kategorier. Selv om alle har rusproblemer i bunnen, er løsningen som trengs individuell, den må tilpasses den enkelte. Som en løsning på dette, velger de ansatte å bruke fornavn på de innsatte, fremfor å kategorisere dem som for eksempel fanger eller klienter. Ansatte bruker også betegnelser som «gutta» eller «damene», en begrepsbruk jeg finner igjen i mitt materiale. Begge miljøterapeutene omtaler de innsatte som «Stifinnerdamene» eller bare «damene» ved flere anledninger. Giertsen og Rua henviser til et fagseminar holdt av Nils Christie 7.3.2013, når de påpeker at hvordan mennesker tiltaler hverandre sier mye om det sosiale miljøet de deltar i. I et tiltak som Stifinner'n, med bare fem personer alt i alt, kommer de nært på hverandre og rollebetegnelser blir mindre viktig. Dette henger sammen med nødvendigheten av en god relasjon mellom innsatt og ansatt, som jeg kommer inn på i neste kapittel. Som jeg alt har vært inne på i forhold til de ulike sosiale rommene, så er det altså forskjellige assosiasjoner knyttet til begrepene «innsatt» og «Stifinner». På denne måten følger miljøterapeutene opp Tyrili sin tankegang, men de har gjort den til sin egen og tilpasset den til Stifinner'n.

6.3 Terapi

Den neste sosiale posisjonen som jeg vil plassere i Stifinnernes sosialfaglige rom, er den jeg har valgt å betegne med samlebegrepet terapi. Grunnen til det er at ordet terapi tar utgangspunkt i tittelen miljøterapeut, en tittel de to Tyriliansatte på Stifinner'n innehar. Miljøterapi kjennetegnes av «*miljøterapeutenes relasjon til individet som trenger samværet, tiden og miljøet som faktorer og spontan bruk av det som skjer i individets her og nå-situasjon*» (Olkowska og Landmark (2010:1). Olkowska og Landmark (2010:1) henviser til Sundet (2004), som definerer psykoterapi som en «*overskrift over alt arbeidet vi gjør med mennesker som har psykiske plager*», og viser videre til hvordan miljøterapi er en form for terapi på lik linje med mange andre former, som for eksempel familieterapi, kognitiv terapi eller musikkterapi. I tilfellet Stifinner'n har jeg valgt å bruke begrepet terapi for å beskrive

den organiserte tiden de innsatte tilbringer sammen med miljøterapeutene. Hovedsakelig består denne tiden av gruppe- og individuelle samtaler, men også aktiviteter som yoga og bildeterapi er inkludert.

6.3.1 Grupper

Gruppesamtaler utgjør en sentral del av Stifinnerns opplegg, og her lar jeg miljøterapeutene forklare hva de innebærer: En mener at gruppene handler om

«[...] å løfte det opp [...] og spørre de ut: hva er det dere tenker at identitet er, hva er din rolle i det miljøet, [...] sånn at de faktisk må tenke gjennom hva de tenker at det er, da. Og gjennom det påvirke dem til å få en større forståelse om hva det handler om, da. Hvem de er, der ute, og hva det de gjør, gjør med dem.»,

mens den andre fokuserer mest på de praktiske aspektene ved gruppene: *«Og gruppene er et forsøk på å være en blanding av aktiviteter, som hvis noen må være ute på tur, øve seg på sosiale ferdigheter [...] og ikke minst trening, og samtalegrupper [...]»*. En innsatt mener at *«[d]et nyttigste er vel gruppene for min del»*, og fortsetter med: *«De spør jo først om det er noe vi har lyst til å prate om og lyst til å ta opp og prate mer om, også kommer de også med noe, de har jo egne ting som de og skal gå igjennom som er en del av Stifinner-opplegget.»* En annen innsatt kjenner seg ikke igjen i opplevelsen av at gruppene er nyttige, hun sier i stedet at hun ikke kan mene noe om gruppene enda, fordi *«[v]i har hatt så lite gruppeterapi eller hva du skal kalle det, vi har egentlig ikke hatt noe sånt, syns jeg»*. Hun har bare vært i Stifinner'n cirka 30 dager, og oppsummerer sin opplevelse av gruppene så langt med å si at *«[...] alt ser så bra ut på papiret med tilbud her og der, men i praksis sitter vi jo bare der (på Tyrili Arena, min anm) og henger, istedenfor her (i fengselet, min anm).»* Selv om det altså kan være visse uenigheter rundt gruppenes nytteverdi, er det tydelig at gruppedeltagelsen er en sentral del av Stifinner'n, både fordi de innsatte i hvert fall delvis opplever de som nyttige, og fordi det er en av hovedaktivitetene miljøterapeutene og de innsatte gjør sammen.

På spørsmål om hva som er en god dag i Stifinner'n svarer en innsatt at *«[e]n bra dag er når de (miljøterapeutene, min anm) er på jobb»*. I min erfaring er dette klart knyttet til gruppene, fordi Stifinner'n stort sett hadde en form for gruppe hver dag når miljøterapeutene var

tilstede. En annen innsatt er enda tydeligere, hun sier at «[e]n bra dag, det er som i går. Da vi hadde veldig bra gruppe. Det er en bra dag. Ja, for da føler du at du har noe igjen for det, for at du er delaktig og at du er med, da.» Miljøterapeutene er enige i at gruppene er viktige, en av dem oppsummerer en bra dag på denne måten:

«Det er når vi har heftige diskusjoner med vanskelige temaer som engasjerer damene. Det er kult, fordi da får vi til så mye, og de får til så mye med seg selv. Men da må jo vi prøve å være de som roer dem litt da, for det blir veldig hett av og til. Så når man får til at det blir vellykka i enden, selv om det ikke kan virke sånn underveis, da, så blir det veldig... det er kjempealright».

Også kollegaen poengterer at gruppene til tider kan være konfliktfylte, men at dette ikke nødvendigvis er negativt: *«Men det er jo på en måte det viktigste vi jobber med, det å skape gode relasjoner, trygge relasjoner, de skal forstå at vi godtar og støtter dem, selv om vi kan være veldig konfronterende, støtte dem i den endringsprosessen, og det kan jo ta litt tid [...]».* Miljøterapeutene mener altså at det kan komme til konfrontasjoner i gruppene, men her finner jeg visse uoverenstemmelser mellom innsatte og ansatte. To av de innsatte etterlyser mer kritisk tilbakemelding i gruppene. På spørsmål om det var noe miljøterapeutene kunne bli bedre på mente en at de *«[k]anskje [kunne] være litt mer kritiske i grupper»*, og en annen at de *«[k]anskje [kunne] vært litt flinkere til å si det de virkelig mener, om de negative tingene også.»* Her kan det altså se ut som om miljøterapeutene opplever seg selv som mer kritiske enn de faktisk er.

6.3.2 «Ta pulsen på deltakerne»

En annen viktig aktivitet innenfor betegnelsen terapi er de individuelle samtalene. En av miljøterapeutene mener at hovedpoenget med disse er å ta litt pulsen på deltakerne: *«Og så har man da de individuelle samtalene som blir litt mer hva som trykker til enhver tid, og hva er det eventuelt de har behov for å snakke alene om».* I følge en innsatt *«har [vi] individuelle samtaler annenhver uke [...]»*, mens en av miljøterapeutene på sin side sier at *«[v]i forsøker å ha det sånn helt regulert en gang i uka, men det viser seg vanskelig å få til ettersom hvordan ukene strømmer på [...]»* For en av de innsatte er de individuelle samtalene helt avgjørende: *«Det viktigste delen er faktisk samtalene. Jeg likte jo ikke det før i det hele tatt, da var jeg “nei, skal jeg være med på noen samtaler”. Men det har hjulpet meg veldig, og fått selvinnsikt, det er vel det det heter. At jeg, ja, jeg jobber mer med meg selv.»* Hun har vært på

Stifinner'n en gang tidligere, og kjenner godt den ene miljøterapeuten. «*N.N. (miljøterapeut, min anm), hun var min kontaktperson sist også, så hun kjenner meg så godt, så hun vet jo hva jeg trenger å jobbe med uten at jeg trenger å si det, egentlig, og det er veldig greit, veldig lettvent.*» Hun påpeker at miljøterapeutene «*[...] er flinke til å møte deg der du er, og jeg synes de er lette å prate med, rett og slett, lette å fortelle ting til.*», mens en annen fremhever at de er «*veldig gode på å sette seg inn i andres situasjon*». Hun vektlegger videre at de har en bredere erfaring enn fengselsbetjentene, de har en mer variert utdanning og at det gjør at de bedre forstår hennes situasjon.

De individuelle samtaler er altså viktige og de blir satt pris på, men det er også mange andre typer samtaler som kommer opp i løpet av en dag. I forhold til samtaler og samvær som ikke nødvendigvis er planlagt eller satt opp som noe spesielt på timeplanen, sier en innsatt blant annet at «*[d]et blir jo på en måte at de to som vi forholder oss til, det blir på en måte vennene våre, for det er jo ikke alltid at man prater alvor, og man ler og har det gøy og går ut og finner på ting, og da er det overhodet ikke snakk om noen samtaler av noe slag, liksom.*»

Olkowska og Landmark (2010) bekrefter at det er nettopp dette som er miljøterapiens styrke; et terapeutisk samvær som gir tid og rom for klienten til å utvikle seg. De innsatte er helt enige om at de individuelle samtaler og gruppesamtaler, men også, og ikke minst, de hverdagslige samtaler som de har med miljøterapeutene, er viktige, gode og at de har en effekt – de hjelper.

6.3.3 «Den berømmelige yogaen»

Et relativt nytt innslag i Stifinnernes sosialfaglige rom var tilbudet om yoga hver tirsdag morgen. Instruktøren var ansatt av Grønland Voksenopplæring og underviste i yoga i flere fengsler. I min opplevelse var Stifinnernes deltakelse i dette langt på vei et resultat av den ene miljøterapeuten sitt engasjement. Hun snakket varmt om yoga ved flere anledninger og framhevet at det både er en treningsform og en avslapningsøvelse på en gang, noe hun mente at innsatte som gruppe ville ha nytte av. I tillegg mente hun at det var trening alle kunne være med på. I hennes mening er fysisk aktivitet en viktig del av Stifinner'n: «*[...] og ikke minst da trening, komme i form [...]*», det er sentralt i forhold til å forberede seg på livet etter soning, det blir som en form for sosial trening. Kollegaen hennes, og også en av de innsatte, er likevel fritatt fra yogaen på grunn av ryggproblemer. Den innsatte sier at «*[m]en sånn for eksempel*

på en tirsdag, da har vi yoga som ikke jeg er med på, bare ligge der, liksom [...], da kan det bli kjedelig.» En annen innsatt er mer positiv og sier at «[o]gså er det jo den berømmelige yogaen, som er veldig viktig. Det er veldig bra med yoga, som vi har litt av.» Hun likte godt å ha litt yoga hver uke, men det var ikke noe hun hadde ønsket seg eller noe hun hadde drevet med tidligere. Den siste innsatte deltok pliktskyldigst som hun skulle, men etter en time hvor jeg også var med, sa hun litt oppgitt at hun var «for gammel til å begynne med yoga».

6.3.4 «Hva som helst som gagnar damene»

I tillegg til yoga hadde Stifinner'n nettopp innført bildeterapi, da initiativtakeren til yogaen også tok videreutdanning for å bli bildeterapeut. Hun brukte nå denne kunnskapen som en del av Stifinnernes tilbud, og hadde egne bildeterapi-grupper. En av mine første observasjonsdager var jeg med i nettopp en slik gruppe. Stifinner'n ønsket at jeg deltok på lik linje med dem, og vi fikk alle (tre innsatte, miljøterapeuten som ikke ledet gruppa og meg) i oppgave å tegne/male/uttrykke de andre som satt rundt oss. Jeg følte meg ikke komfortabel med denne oppgaven, jeg hadde aldri vært med på noe sånt før, jeg liker ikke å tegne og jeg ser absolutt ikke på meg selv som en kunstnerisk person. Jeg tenkte nøye gjennom hva jeg skulle tegne og hvorfor, og jeg prøvde å skjule hva jeg gjorde for de som satt rundt. Etter alle var ferdig gikk miljøterapeuten gjennom hver enkelt tegning og fortalte litt om hvordan hun tolket våre svar. Til meg sa hun at jeg virket ukomfortabel og litt innadvendt, at jeg kanskje var litt flau?

Etter timen spurte jeg de andre innsatte hva de synes om denne formen for terapi. Ingen av dem hadde vært med på noe lignende før, men ingen av dem kjente seg igjen i det jeg sa om å være flau fordi man ikke kan tegne eller fordi man skal utlevere noe om seg selv. De synes bare det var gøy å gjøre noe annerledes, og en av de innsatte ble faktisk kjempeivrig fordi hun gjenoppdaget i seg selv gleden ved å male bilder, noe hun hadde drevet mye med før. Miljøterapeuten som ikke ledet gruppa oppsummerer sine tanker rundt hva som bør og/eller kan være en del av innholdet i Stifinner'n på denne måten: «Ja, ja, og jo mer, jo bedre, egentlig, så lenge det gagnar damene, da, at det er det som gjør at de får en bedre forståelse, det er...da kan det være hva som helst nesten.» Hun mente at hun var villig til å prøve hva som helst så lenge det kunne tenkes å ha en positiv effekt. I forhold til bildeterapien innrømte hun at heller ikke hun nødvendigvis var så komfortabel med maling og farger og den formen for uttrykk, men at det var en selvfølge for henne å delta så godt hun kunne for å vise de

innsatte at de alle er med i gruppa. Jeg syns dette er et godt eksempel på at selv om innholdet ikke alltid er håndplukket av de innsatte, så er de alle villige til å prøve det, og ikke bare det, de prøver også å finne noe bra i det.

6.3.5 Arbeidstrening

En annen aktuell posisjon i det sosialfaglige rommet er posisjonen som arbeidstaker. Stifinnernes opphold på Tyrili Arena inneholder ikke bare undervisning og gruppesamtaler, to ganger i uka er de også ansvarlige for å planlegge og lage lunsj til alle som jobber og/eller er på besøk på Tyrili Arena. Som regel dreier det seg om å lage varm mat til maximum 15 personer. Kjøkkenet er utstyrt med tørrvarer, men det de trengte av ferskvarer måtte noen stikke ut for å kjøpe. Miljøterapeutene deltar også i matlagingen, men de holder seg som regel i bakgrunnen. Ofte har de med seg en matoppskrift på noe som de syns Stifinnerne skal lage. Dette er en form for arbeidstrening hvor deltakerne får prøvd seg i praktiske oppgaver som tilpasning av oppskrifter til flere folk, disponering av tid og selvsagt den faktiske matlagingen. I tillegg er det et kjærkomment innslag for de ansatte på Tyrili Arena som kommer til dekket bord to ganger i uka. Det gir også deltakerne sosial trening gjennom småprat rundt bordet, og en anledning til å bli kjent med de som jobber der. Stifinnerne satt også pris på å snakke med eventuelle besøkende som var innom, ofte brukere som var inne til en samtale eller folk som drev med utarbeid for/gjennom Tyrili. Sånn blir Stifinnerne kjent med folk som bor på Tyrili-institusjonene i Oslo og de får et innblikk i hvordan livet deres kanskje skal bli.

6.4 Aktiv tid er ok tid

Tidligere har jeg vist hvordan Stifinnernes opplevelse av det fengselsfaglige rommet i stor grad kan oppsummeres gjennom Goffman (2006) sitt begrep «død tid». Likevel mener ikke Stifinnerne at all tid, alle dager, kan defineres som det. Som vi nå har sett er det sosialfaglige rommet preget av aktiviteter og opplegg som Stifinnerne tar del i. Det er kanskje ikke alltid at de aktivitetene er håndplukket av deltakerne, men de deltar, de er med og de bidrar uansett. I en slik forståelse ser vi her en annen form for tidsoppfatning, en oppfatning som viser hvordan aktiv tid, tid fylt med noe, muligens faktisk uavhengig av hva det måtte være, er helt ok tid. Tida går når man gjør noe, samme hva det er. En innsatts oppsummering av hva dagene i Stifinner'n går til viser at i hvert fall hun mener at det er nok av ting å ta seg til:

«[...] da legger de egentlig opp opplegget sånn som vi vil da, de spør jo først hva man har lyst til, hva man trenger av for eksempel skole. Og så er det jo yogaen [...]. Og så har vi jo masse samtaler, her og nå møter, gruppeterapi, kurser hvor vi blir bevisst på mange forskjellige ting. Og så prøver vi å gjøre normale ting [...]. Og så er det sånne terapitimer.»

Også en av miljøterapeutene viser til et relativt tett program når hun beskriver innholdet i Stifinner'n:

«Ja, vi forsøker jo å lage en individuell plan, og få litt oversikt over situasjonen. Og så har vi for den enkelte kortsiktige mål, og langsiktige mål. Og så har man de individuelle samtalene som blir litt mer hva som trykker til enhver tid [...]. Og gruppene som er et forsøk på å være en blanding av aktiviteter, som å øve seg på sosiale ferdigheter, og trening, og samtalegrupper. Og så har vi begynt å bruke noe bildeterapi, og yoga har vi jo, og skole.»

Disse oppramsingene av innhold kan sees på som dokumentasjon på at Stifinner'n har nok av aktiviteter å tilby sine deltakere, nyttige ting å fylle tida si med. Som en kontrast til den tomme, døde tida er det Goffman (2006) introduserer begrepet aktivisering. Dette begrepet er vel så aktuelt i kriminalomsorgen nå, som det var da Goffman drev feltarbeid på 1950-tallet i USA. I Norge i dag slår straffegjennomføringsloven fast at alle innsatte (med unntak av varetektsinnsatte) har aktivitetsplikt. For Stifinnerne er det gjennom sin deltakelse i Stifinnerns aktiviteter at de tilfredsstiller denne plikten. Strgjfl § 3, 3.ledd sier: *«Domfelte har aktivitetsplikt under gjennomføringen av straff og strafferettslige særreaksjoner. Aktivitetsplikten kan bestå av arbeid, samfunnsnyttig tjeneste, opplæring, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.»* Aktivitetsplikten er altså en forpliktelse de innsatte har, men samtidig er det også en rettighet. Gjennom aktivitetsplikten er kriminalomsorgen forpliktet til å tilby de innsatte arbeid, utdanning og/eller programmer. Det er normalitetsprinsippet som ligger til grunn for hvordan denne plikten skal gjennomføres. Stortingsmelding 37 (2007 – 2008) slår fast at hverdagen i fengsel skal gjøres så normal som mulig under sikkerhetsmessige forsvarlige rammer (St.mld.nr.37 2007-2008:22). Yngve Hammerlin sier om aktivitetene at de skal dyktiggjøre den innsatte, sånn at han eller hun kan rehabiliteres (Hammerlin 2008:519). Aktivitetsplikten handler primært om aktiviteter på dagtid på hverdager (typisk fra 08-15), men også aktiviteter på et mer hobbybasert nivå står sentralt. På mange måter kan vi si at det er nettopp disse aktivitetene som gir Stifinnerne mulighet til å være noe mer enn *«bare innsatte»*, som en miljøterapeut formulerer det.

I Goffmans ord utgjør aktiviteter og tilbud i hverdagen små øyer av atspredelse som kan gjøre den innsatte i stand til å glemme seg selv og sin situasjon for en stund. Hverdagene i en total institusjon, sier Goffman, piner tiden i hjel, mens disse lystbetonte aktivitetene kan sies å slå den i hjel i stedet (2006:56). Slike aktiviteter kan bidra til å motstå den psykiske belastningen det er å være i en total institusjon, men samtidig er det også i disse aktivitetene at den totale institusjonens degraderende virkning kommer til syne, sier han (2006:57). Det er nettopp i de situasjonene hvor klientene har mest behov for en slik liten øy, at det blir tydelig hvor han befinner seg. Ute i samfunnet kan han selv velge hva han vil gjøre for å koble av, mens i den totale institusjon er dette nøye regulert av noen andre. *«På et tidspunkt, hvor sådanne «hvilesteder» er mest tiltrængte, er de kanskje allersværest at finde»*, konkluderer Goffman (2006:57). For Stifinnernes del kan vi her si at Goffman oppsummerer skillet mellom det fengselsfaglige og det sosialfaglige rommet. Gjennom ulike opplegg og tilbud vil tiden som tilbringes i det sosialfaglige rommet være preget av nettopp slike aktiviteter som slår tiden i hjel, mens i det fengselsfaglige rommet, og som vi har sett, i det uorganiserte rommet, er det vanskelig å finne sine «hvilesteder».

6.5 Nyttig tid

Så langt har jeg altså sett på to ulike oppfatninger av tid i Stifinner'n, nemlig død tid som symbol for det fengselsfaglige rommet, og aktiv/ok tid som symboliserer det sosialfaglige rommet. I tillegg mener jeg å se en tredje dimensjon i tidsdiskusjonen. Denne har jeg valgt å kalle nyttig tid, det vil si tid som inneholder noe som peker framover, utover fengselssituasjonen her og nå, noe som faktisk kan være nyttig også i framtida. Et godt eksempel på dette er den ene innsatte som etter første bildeterapitime omtrent måtte bli fratatt malerpenselen. Mens vi andre malte ett bilde hver, fulgte oppgaven vi fikk og deretter sa oss fornøyde, fullførte hun oppgaven og fortsatte deretter å male ark etter ark etter eget hode. Hun ble kjempeivrig og husket plutselig at tidligere, før rusen tok så mye plass, hadde maling faktisk vært en stor hobby for henne. Det var tydelig for oss som så på at hun hadde peiling på hva hun gjorde, og hun begynte også å stille miljøterapeuten spørsmål om farger, type maling, type pensel og så videre. Hennes engasjement kom overraskende på meg, som bare så vidt hadde hilst på henne før, men også miljøterapeutene uttrykte overraskelse og glede etterpå

over at hun ble så ivrig. Gjenoppdagelse av en hobby sånn som dette vil kunne bety mye for henne i framtida, og denne timen med bildeterapi var helt klart nyttig og viktig tid for henne.

Et annet eksempel på at deltakelse i Stifinner'n er nyttig bruk av tid er når en innsatt som har deltatt i Stifinner'n før oppsummerer med å si at «*De endra mitt syn på rus da (forrige gang, min anm)*». Videre sier hun at «*nå er jeg veldig glad for at det skjedde som det skjedde*», og henviser til at det var bra at hun havnet i fengsel denne gangen, sånn at hun kunne komme tilbake til Stifinner'n. En annen innsatt gir uttrykk for det samme: «*Så for min del var det litt sånn hell i uhell, da, at jeg ble satt inn.*». For henne er Tyrili uovertruffen i Norge når det kommer til rusbehandling:

«Vet du at Tyrili har jo i alle år i Norge hatt den største oppslutninga når det gjelder rusfrihet, folk har klart seg i fem år og lengre.» «[...] første gang jeg hørte om Tyrili var i 1989. Og jeg vet at de har gode resultater med det de driver med. Så første gang jeg fikk spørsmål om jeg ville på Tyrili sa jeg bare: «Nei! Da blir jeg nykter, da!» Det er liksom sånn at når man først kommer til Tyrili, så blir man faktisk rusfri.»

Uttalelser som dette viser at selv om deltakerne kanskje ikke alltid syns at alt er helt topp, så har de tro på det de driver med og de ser for seg en positiv effekt framover i tid, utover den situasjonen de nå befinner seg i.

6.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt utgangspunkt i kapittel fem hvor jeg viste hvordan det fengselsfaglige rommet ligger i bunnen for Stifinnernes posisjon. I dette kapittelet har jeg gått videre inn i det sosialfaglige rommet og vist hvordan det å være Stifinner er noe mer enn det fengselsfaglige, det er å være noe mer enn en innsatt. En måte å se det på er at det sosialfaglige rommet er Stifinner'n, det er noe som kommer i tillegg til å være innsatt, noe som fokuserer på hjelp og støtte og et ønske om å endre seg selv og sin situasjon. I Stifinner'n henger dette i stor grad sammen med samværet med miljøterapeutene.

En av de mest fremtredende posisjonene i det sosialfaglige rommet er det å være elev, både på skolebenken, på egen hånd og dessuten «i livets skole», gjennom Tyrili sin begrepsbruk. Videre handler det om å være deltaker i en vid form for terapi, speilet i miljøterapeutenes tittel. Det er gjennom grupper, individuelle samtaler, yoga, bildeterapi, arbeidstrening og uformelt samvær med miljøterapeutene at de innsatte finner sin plass i det sosialfaglige rommet, et rom på sikt skal føre fram mot et liv utenfor fengselet.

I kapittel seks har jeg også videreført diskusjonen om død tid i det fengselsfaglige rommet, og vist hvordan ikke all tid tilbragt i fengsel oppleves på denne måten. I det sosialfaglige rommet finner Stifinnerne en tid fylt med aktiviteter, noe som betyr en tid som går fort og føles bra. I tillegg går de i visse tilfeller enda lenger, ved å oppleve det jeg har kalt for nyttig tid, tid som brukes på noe de innsatte kan ta med seg og bygge videre på i framtiden.

7 Relasjoner

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på hva som gjør det sosialfaglige rommet mulig. Hva ligger i bunnen for at dette rommet kan fungere som en hjelp og støtte for de innsatte? Svaret på dette finner jeg i stor grad i forholdet mellom de innsatte og miljøterapeutene; i deres relasjoner, i den tillit og anerkjennelse som finnes mellom dem. Jeg tar utgangspunkt i diverse sosialfaglig litteratur om relasjoner i sosialt arbeid, Tjersland, Jansen og Engen (1998) om Tyrili sin forståelse av relasjoner, samt Arnhild Taksdals (1997) meninger om at kvinnelige rusmisbrukere kan sies å ha et relasjonsproblem. Videre diskuterer jeg Axel Honneths (2003, 2006) arbeid om anerkjennelse og hvordan hans tanker kan finnes igjen i miljøterapeutenes arbeid i Stifinner'n, samt Harald Grimens (2009) tanker om tillit. Til slutt i kapittelet kommer jeg også litt inn på hvordan samarbeidet mellom miljøterapeutene og de fengselsfaglig ansatte arter seg, med særlig fokus på tilliten mellom de to ansattgruppene. Denne diskusjonen tar utgangspunkt i miljøterapeutenes synspunkt, da jeg ikke intervjuet noen fengselsbetjenter.

Tidligere har jeg redegjort for hva som ligger i begrepet «et relasjonelt perspektiv», en spesiell måte å forstå et forhold på. Det er umulig å si at noe er sånn eller sånn, fordi alt bestemmes av relasjonene mellom deltakerne man studerer. Begrepet «relasjon» er et hverdagslig begrep som dekker ulike forhold som alle mennesker har til hverandre. Laila Aamodt Granli (1998) sier at relasjoner er forholdet til to individer som på en eller annen måte samhandler med hverandre (1998:137). Likevel er det åpenlyst at relasjonen mellom miljøterapeutene og Stifinnerne ikke er en relasjon som kan sammenlignes med «vanlige relasjoner». Relasjonen mellom ansatte og innsatte er midlertidig, den er ikke preget av likhet og gjensidighet og den er ikke følelsesmessig like dyp som en vennsrelasjon. Grunnen til dette er at det er en arbeidsrelasjon, de ansatte kan ikke forholde seg til deltakerne på samme måten som de ville gjort til en venn (Kokkin 1998:144).

«Hovedfokus er vel å bevisstgjøre de innsatte for den situasjonen de er i», sier den ene miljøterapeuten, og fortsetter med å forklare at «vi må være litt der de er» og «vi må prøve å være de som roer de litt, for det blir veldig hett av og til» og «vi blir ordstyrere som prøver å komme inn med refleksjoner rundt hva dette handler om». I hennes beskrivelser ser vi

hvordan hun ser seg selv og kollegaen som de styrende i relasjonen; de som må ta og tar kontroll. Kollegaen, på sin side, sier at *«det er jo på en måte det viktigste vi jobber med, det å skape gode relasjoner, trygge relasjoner, de skal forstå at vi godtar og støtter dem»*. Dette går hånd i hånd med det Shulman (2005) sier om at relasjoner innenfor sosialt arbeid fungerer som et tolkningsredskap og et handlingsredskap; den ansatte jobber med og gjennom relasjoner. En relasjon brukt som handlingsredskap betyr at en ansatt jobber gjennom sin relasjon til brukeren for å skape forandring. Relasjoner kan på denne måten bli et arbeidsredskap til bruk i rusbehandling (Levin 2004:16). Det ser ut som om miljøterapeutene lykkes godt med dette, når vi ser på hva de innsatte sier om forholdet dem imellom: *«Jeg synes de er veldig flinke, og veldig koselige, veldig hyggelige og veldig flinke til å møte deg der du er»*, sier en innsatt, og får støtte av en annen: *«For det første, så er de veldig gode på å sette seg inn i andres situasjon.» «De har hjulpet meg med tankegang, man skal jo endre veldig mye når man skal bli rusfri, både i hodet og på utsida.»* Denne innsatte omtaler miljøterapeutene på et tidspunkt som *«på en måte vennene våre»* og en annen gang som *«de to bertene»*. Dette er ikke akkurat «fengselsaktig» omtale av ansatte, og det at hun snakker om dem på denne måten viser at hun oppfatter relasjonen mellom dem som trygg og fri for mulige negative sanksjoner som man kan tenke seg at kan følge den form for ordbruk i et fengsel.

7.1 Relasjoner i Tyrilis forståelse

For Tyrili har begrepet relasjon en overordnet plass i behandlingsideologien, og de uttrykker sitt mål på følgende måte:

«Det å utvikle et positivt og godt selvbilde er avhengig av de forholdene vi har til andre. En forutsetning for endring er å tørre å gå inn i relasjoner der vi blir betydningsfulle personer for hverandre, der vi samarbeider om felles mål. I vår forståelse av begrepet relasjon legger vi vekt på evnen til å lytte, og på empatisk samhandling.»¹⁷

Tjersland, Jansen og Engen (1998) sier at det bildet vi har av oss selv skapes i vårt forhold til andre. Har man ingen gode forhold til andre, vil det være vanskelig å ha et godt bilde av seg selv. Menneskene fungerer altså som levende speil for hverandre, vi lærer hverandre hvordan vi skal reagere. Møtes et menneske med forakt, vil det begynne å forakte seg selv, og det blir i

¹⁷ (<http://www.tyrili.no/?aid=9078923> (lest 18.02.14))

denne forståelsen essensielt for ledere å vite hvordan de skal speile sine elever. Videre fokuserer Tyrili på «de nakne møtene», møter uten titler som behandler og pasient eller leder og elev. Selvsagt er disse titlene til stede, det vet alle, men det er i de tilfellene hvor man klarer å oppheve disse at nye møter kan finne sted. Dette innebærer at også lederne må gi av seg selv, by på seg selv på samme måte som elevene (Tjersland, Jansen og Engen 1998:34). Tidligere har vi sett hvordan en av miljøterapeutene snakker om nettopp dette når det kommer til bildeterapien med de innsatte. Det var en selvfølge for henne å delta på lik linje med dem, å utlevere seg selv og motta tilbakemelding foran alle de andre. Det er slike møter som danner grunnlaget for det Tyrili kaller en positiv relasjon; et gjensidig bekreftende forhold mellom to mennesker (Tjersland, Jansen og Engen 1998). Til grunn for en positiv relasjon, i Tyrili sin forståelse, ligger det mange møter, både positive og negative. Målet er å bygge et forhold som er preget av respekt, anerkjennelse og trygghet. Tyrili mener at et slikt forhold er avgjørende for å kunne hjelpe en elev videre, men de anerkjenner at et slikt forhold selvsagt ikke er likt og innebærer det samme for alle. Styrken i kollektivlivet sikrer likevel at det finnes mange ulike møteplasser, forholdet har mye å bygges på. *«Det blir på en måte at, de to som vi forholder oss til, de blir på en måte vennene våre, for det er jo ikke alltid at man prater alvor, og man ler og har det gøy og går ut og finner på ting»*, sier en av de innsatte jeg intervjuet. Akkurat som Stifinnerne som snakker om at de individuelle, «offisielle», samtalene bare er en liten del av alle samtaler de har med miljøterapeutene (se punkt 6.3), er fortrolighet og «alvorlige ting» bare en liten del av grunnlaget i relasjonen mellom leder og elev. Og det er det som åpner opp for et forhold som kan føre til tro på et annet bilde av seg selv (Tjersland, Jansen og Engen 1998:36). I forhold til Stifinner'n er selvsagt ikke kollektivlivet like utpreget, de ansatte går hjem til faste tider og har sine nøkler og sine kontorer som bevis på sin annerledeshet. Likevel er relasjonen mellom miljøterapeutene og de innsatte en nøkkel også her.

7.2 Kvinner og relasjoner

Stifinner'n for kvinner er, som navnet sier, et kvinnespesifikt tiltak. Alle de andre innsatte på B2 er kvinner, og for øyeblikket er også begge miljøterapeutene kvinner. Fengselsbetjentene er en blanding av menn og kvinner, men de er ikke like relevante her, da de ikke har den samme intensive kontakten med Stifinnerne. I dette avsnittet vil jeg ta utgangspunkt i Arnhild Taksdal (1997) og hennes mening om at det som først og fremst kjennetegner kvinnelige

rusmisbrukere, er et relasjonsproblem. Jeg vil også se litt på Tyrili sine erfaringer med kvinner og menns ulike behov i rusbehandling. Taksdal skriver at «*en på ingen måte kan gå ut i fra at kvinner og menn har de samme behandlingsbehovene*» (Taksdal 1997:9). I følge henne er det til dels store kjønnsforskjeller når det kommer til årsaker til og forløp av misbruksproblemer, og også i innholdet i misbruket og i forhold til målsetningen med behandlingen. Det er altså nødvendig å se på kjønn som en vesentlig faktor når det kommer til hvordan rusbehandling legges opp og hva den inneholder (Taksdal 1997:10).

Tjersland, Jansen og Engen (1998) sier at diskusjonen omkring kjønnsroller og makt alltid har vært sentral innenfor Tyrili. I oppstarten var synet på kjønnsrollene preget av venstrepolitiske synspunkter fra 1970-tallet, med fokus på at kvinner sto under en dobbel undertrykking: både som en del av arbeiderklassen, og også som kvinner. Som elever i Tyrili opplevde jentene et tredje nivå i sin undertrykking, nemlig som misbruker. I misbrukermiljøet er kjønnsrollene ofte ekstreme, og jentene står langt under guttene på rangstigen. I tillegg selger mange jenter kroppen sin (Tjersland, Jansen og Engen 1998). I Tyrili var det strengt fokus på å unngå slik utnytting, og jentene og guttene ble plassert i hver sine hus. Opp gjennom historien har Tyrili forsøkt mange ulike tilnærminger i sin søken etter å skape mer likeverdige kjønnsroller, fra å insistere på at alle gjør de samme oppgavene, til en periode med atskilte gutte- og jenteaktiviteter. «Jentegruppa» er et av få tiltak som har vært konstant hele veien, og den har etablert seg som et tilbud de kvinnelige elevene i Tyrili har uttrykt stor takknemlighet for (Tjersland, Jansen og Engen 1998).

Taksdal (1997) begynner med å oppsummere hvem kvinner med rusproblemer er, og hva det at de er kvinner kan bety for deres behandlingsbehov. Hun poengterer at selv om kjønn er en viktig dimensjon er selvsagt kvinner med rusproblemer like forskjellige som alle andre kvinner og de har dermed ulike ønsker og behov. Hun mener likevel det er mulig å si noe om hva som kjennetegner kvinnelige rusmisbrukere. Først og fremst ser hun altså et relasjonsproblem. Kvinner med rusproblemer sliter med å takle sine nære relasjoner (familieliv; konflikter, kjærlighet, omsorg, administrering). De har svakere relasjoner til sine mødre og venninner, enn det kvinner uten rusproblemer har, sier Taksdal (1997:47). Dette kan føre til mindre tro på seg selv som kvinne og dermed større avhengighet til menn. Som et

resultat av dette er deres relasjoner til menn desto sterkere, i den betydningen at hans makt over dem er sterk. Forskning tyder også på at en kvinne ofte lar være å gå i behandling, eller avbryter behandling, på grunn av en mann (Taksdal 1997:50). Taksdal konkluderer med at kvinner ser ut til å være mer avhengige av relasjoner til andre for å danne et (positivt eller negativt) selvbilde. Undertemaer som kommer opp innenfor relasjonshåndtering er for eksempel «skyld og skam», «å holde maska» (identitet/selvbilde) og «kropp» (Taksdal 1997). Disse temaene korresponderer i stor grad med en av miljøterapeutene på Stifinner'n sin oppsummering av hva de snakker om i samtalegruppene: «[...] ærlighet og identitet og relasjoner, nettverk», noe som også blir bekreftet av en innsatt: «Så hver uke har vi nytt tema. Ja, som vi hadde forrige gang var det ærlighet, og gangen før der identitet, barn, familie, masse sånn der.» I denne forbindelse er det et poeng at Taksdal sin bok er fra 1997. Siden den gang har det skjedd en endring i oppfatningen av hva som er kjønns spesifikke utfordringer, og i dag er de temaene som nevnes her, vel så aktuelle for menn i fengsel som for kvinner. Flere fengsler, også Stifinner'n for menn, driver nå pappagrupper, for eksempel. Likevel er miljøterapeutene på Stifinner'n oppmerksomme på kjønnsdimensjonen, uten at det var et spesifikt tema i mine intervjuer. Den ene miljøterapeuten har tidligere jobbet på Stifinner'n for menn, og hun fremhevet særlig fokuset på barn som spesielt for kvinnene:

«[...] og så vil de gjerne ha kontakt med barna sine, mere samvær, for de aller fleste Stifinnerkvinnene har barn, og det har de Stifinnerherrene og, men det er helt forskjellig hvordan dette blir forvaltet av disse personene da, så damene har en helt annen... ja, rekkefølge på hva de ønsker seg enn det de mannfolka har da, i forhold til at barna kommer inn i det.»

De relasjonelle temaene er altså sentrale i Stifinnerns behandlingsopplegg, noe som kan bekrefte at de ansatte er klar over at dette er en nyttig innfallsvinkel for kvinner i rusbehandling. Dette fokuset på kvinners behov for å lære å håndtere sine relasjoner tydeliggjør også problematikken jeg tok opp i avsnittet om forholdet mellom Stifinner'n og B2 (se punkt 5.4). Også utfordringene ved å skulle veksle mellom to ulike roller er i praksis et relasjonelt problem; det handler om å håndtere sine relasjoner til forskjellige mennesker i forskjellige settinger og ha oversikten over hvilke som passer inn hvor. Det ligger på mange måter en relasjonell utfordring over hele Stifinner'n for kvinner i dette at de hele tiden konfronteres med denne todelingen.

7.3 Anerkjennelse

En god relasjon mellom ansatt og innsatt er altså avgjørende for at Stifinnerne skal få mest mulig ut av sitt opphold. En måte å sikre denne relasjonen kan være å vise de innsatte at de er anerkjent, at de har verdi. Et utgangspunkt for denne diskusjonen kan være at de innsatte i Stifinner'n er der som et resultat av en atferd som nettopp **ikke** anerkjennes som akseptabel i og av samfunnet. På samme måte blir det da sentralt å vise deltakerne at de nå er i en situasjon hvor de blir anerkjent. I denne forbindelse er Axel Honneth og hans «teori om anerkjennelse» (se Honneth 2003 og 2006) aktuell. Gro Lie (2011) viser hvordan Honneths teori kan brukes for å belyse Selbukollektivets påvirkning på ungdommene som har bodd der (Lie 2011). På samme måte ønsker jeg å se på hvordan miljøterapeutenes anerkjennelse av de innsatte i Stifinner'n er en viktig del av oppholdet der. Honneth sier at det finnes tre intersubjektive anerkjennelsesmønstre: kjærlighet, rettigheter og solidaritet. Disse tre mønstrene har videre stor betydning for et menneskes oppfatning av seg selv; henholdsvis en persons selvtillit, selvrespekt og selvaktelse. Honneths anerkjennelsesbegrep er altså delt i tre sfærer. Den private sfæren består av familie og nære venner, og er avgjørende for menneskets tillit/selvtillit, deres trygghet på seg selv. Den rettslige sfæren forholder seg til lover og regler i samfunnet og kobles mot respekt/selvrespekt, altså en oppfatning av å være en person som har krav på samme rettigheter som alle andre i samfunnet. Den tredje sfæren kalles den solidariske sfæren og handler om kulturelt og politisk fellesskap; felles sosiale verdier. Denne sfæren kobles sammen med en persons aktelse/selvaktelse, altså en forståelse av at man er en verdifull person i sosiale sammenhenger, en person med sosial status. Honneth sier videre at et menneske må erfare alle disse tre formene for anerkjennelse for å bli en selvstendig, trygg person som kan bidra i samfunnet (Lie 2011:148).

7.3.1 Kjærlighet

Den første anerkjennelsessfæren kan oppsummeres med ordet kjærlighet. Denne danner forutsetningen for å kunne fungere i gjensidige relasjoner til andre mennesker. Gjennom følelsesmessig oppmerksomhet, positiv bekreftelse og trygghet utvikler barn selvtillit og autonomi, en grunnleggende erfaring for å kunne utvikle seg videre og oppleve anerkjennelse også i de to andre sfærene. Honneth begrenser riktignok ikke sitt kjærlighetsbegrep til kun å gjelde barn som vokser opp. Også primære relasjoner som nære vennskap og kjærlighetsforhold mellom voksne regnes med. Kjærlighet for Honneth er et vidt begrep som

kjennetegnes gjennom sterke følelsesmessige bånd mellom et lite antall mennesker. Kjærlighet handler på denne måten om å se den andre personen og dennes behov, og også bekrefte det som er sett, altså anerkjenne disse behovene. Slik anerkjennelse er en forutsetning for barn i oppveksten, men også voksne har behov for bekreftelse fra våre nære relasjoner (Lie 2011:149). Selv om miljøterapeutene i Stifinner'n ikke aktivt bruker Honneths teorier i sitt opplegg, vektlegger de viktigheten av å se den enkelte, møte henne «der hun er» og stå i relasjonen. I tråd med Honneth ser de altså viktigheten av å se, forstå og bekrefte deltakerne og på den måten legge grunnlaget for utvikling og endring. Det å bli møtt av noen som stiller opp uansett danner utgangspunkt for en anerkjennende relasjon. Dette kan videre bane vei for en «relasjon-til-selvet» som gir mennesker mulighet til å oppnå trygghet på seg selv (Lie 2011:150). Lie påpeker viktigheten av tid, kontinuitet og nærhet for å kunne bidra til en slik form for anerkjennelse, og hun viser til Liv Finstads (1990) begrep «den betalte familie» for å forklare hvor den primære anerkjennelsesformen normalt utvikles. Likevel, sier hun, er det ikke familiestrukturen som er avgjørende, det er hvorvidt det eksisterer/etableres trygge, nære relasjoner (Lie 2011:150).

7.3.2 Strukturelle utfordringer

Stifinner'n er, som jeg har sett, opptatt av relasjonsarbeid, og fokuserer mye på det, men i forhold til både tidsaspektet og kontinuiteten i gruppa er det en helt sentral konflikt i Stifinner'n som kommer til overflaten. Strukturelle og organisatoriske rammer som ligger rundt, påvirker nødvendigvis hvordan miljøterapeutene kan jobbe, og dermed også deres muligheter til å skape et miljø hvor de innsatte i Stifinner'n kan få den anerkjennelsen de kanskje trenger. Som en del av kriminalomsorgen har ikke miljøterapeutene i Stifinner'n alene kontroll over hvem og hvor mange innsatte som til enhver tid er i gruppa. «*Vi tenker minimum tre måneder igjen av dommen*», sier en av miljøterapeutene og henviser til at målet er at de innsatte skal tilbringe minst tre måneder som en del av Stifinner'n. Kollegaen mener at «*mellom seks og ni måneder er veldig bra, men du må ha igjen tre måneder, det er minimum*». Likevel kan det skje at noen har kortere tid igjen, for eksempel fordi «*damer har ofte ikke så lange dommer*», som en miljøterapeut sier. Det er få kvinnelige innsatte i Norge og få søkere, så sånn sett kan ikke kriteriene være for strenge. Likevel er de ansatte klar over problemet og sier at «*hvis den tiden [de er her] er for kort, så rekker de nesten ikke legge rusen bak seg*» og da er det erfaringsmessig lite sannsynlig at det vil komme særlig ut av oppholdet: «*[...] når en har rusen som en skylapp over det ene øyet i tre måneder, og så skal*

rett ut igjen, det tror jeg blir litt for kort», sier en miljøterapeut. En annen grunn til manglende kontinuitet er at noen av ulike grunner avbryter oppholdet i Stifinner'n, frivillig eller ikke. Et eksempel kan være i forbindelse med brudd. *«[...] hvis du har hatt en rusepisode, så blir du automatisk tilbakeført (til lukket fengsel, min anm.),* sier en av miljøterapeutene. Det betyr at i tillegg til eventuelle ideologiske uenigheter mellom Stifinner'n og kriminalomsorgen når det kommer til om det er en riktig og hensiktsmessig reaksjon¹⁸, får Stifinner'n i tillegg en strukturell utfordring.

Så fort en innsatt i Stifinner'n må tilbakeføres til lukket fengsel, blir plassen og rommet hennes fristilt hos kriminalomsorgens region Øst, som holder oversikt over fordelingen av innsatte. Denne plassen øremerkes ikke som «Stifinner», og blir dermed som regel fort fylt opp av en innsatt som sto i kø for å komme over på vanlig åpen avdeling, det vil si B2. For Stifinner'n betyr det at deres innsatte, som kan søke om å få komme tilbake til Stifinner'n så fort de er blitt rusfrie igjen, ikke har en plass å komme tilbake til. *«[...] altså, hvor lenge er det den rusen sitter i? Kanskje en dag eller to, så kunne de ha kommet ned igjen, men det gjør de ikke...»,* sier en av miljøterapeutene. De presiserer at innsatte som har hatt et brudd selvsagt får en sjanse til: *«Ja, ja, ja»,* men det at de da må vente på ubestemt tid før en ny plass blir ledig, gjør det veldig vanskelig å holde motivasjonen og engasjementet oppe. *«Vi som jobber her, tenker at dette er helt på trynet, at det blir praktisert på denne måten»,* sier en av dem, og fortsetter:

«Det å være i en arbeidsposisjon med den det gjelder etter en sånn episode, det er jo så viktig. Og den har vi ikke. Og det hjelper ikke, vi kan løpe opp og ned (til Bredtveit, det lukkede fengselet, min anm.) og være der to, tre ganger i uka, vi, og snakke med de innsatte, men det hjelper ikke så lenge de sitter der og koker.»

Helt tydelig blir det når hun eksemplifiserer med et tenkt tilfelle:

«[...] la oss si at du har vært rusfri i en to-tre måneder da, og så har du en liten sprekk som gjør at du blir tilbakeført liksom, og så skal du sitte der oppe på en avdeling hvor det er så mye knark, og få de tilbudene hele tiden mens du venter på noe du egentlig vil fortsette på. De

¹⁸ Tyrili ser et brudd, en rusepisode som noe naturlig, en del av en rusbehandlingsprosess. For kriminalomsorgen er det noe ulovlig, noe som må medføre sanksjoner. Se punkt 7.4.

har jo glemt alt det de har jobba med i den 2 ½ måneden da, hvis de blir sittende der oppe i halvannen måned og få den rusen tredd nedover ørene hele tiden.»

Her får hun full støtte av kollegaen, som sier:

«Ja, det synes jeg er kjempedumt, og det er et tap for den enkelte Stifinner også, når de episodene skjer da, for istedenfor å få jobbe aktivt med det og få den innsikten de faktisk kunne ha ervervet seg gjennom å jobbe med dette her og nå, så kan du ikke jobbe med en episode som var for halvannen måned siden, vet du. Altså, du kan jo det, men ikke på den måten, det går jo ikke. Så det er uheldig.»

En ting er altså at den innsatte må kjempe med seg selv i denne ventetiden. En annen ting er at det hun forlot i Stifinner'n, ikke er det samme hun kommer tilbake til. Fordi kvinnenes opphold jevnt over er såpass korte, kan det ha skjedd store endringer i sammensetningen av Stifinner'n i den perioden hun satt på lukket avdeling: *«Ja, man mister alt, og da begynner jo de helt på nytt de, når de kommer ned igjen, ikke sant. Da har hele Stifinnergruppa blitt bytta ut og...»* I tillegg til å begynne på nytt med seg selv må de ofte begynne på nytt med nye gruppedeltakere også. Det er ikke gjort i en håndvending å etablere et forhold til en gruppe det er forventet at du skal dele så mye personlig med, og dette bidrar selvsagt til å gjøre situasjonen vanskeligere.

De innsatte har også gjort seg noen tanker rundt hva som skjer hvis de blir tatt for å ruse seg, men de fokuserer mest på det praktiske; at man blir tilbakeført til lukket avdeling. *«Da (om du blir tatt, min anm.) er det rett opp på 'huset' (Bredtveit, lukket fengsel, min anm.) [...] men om man er på Stifinner'n, så er det lettere å komme seg ned igjen, for da er du her fordi du har et rusproblem, da har du erkjent problemet ditt og at det er derfor du er her.»*, sier en av dem. En annen *«tror de blir sendt opp på lukka, og så er der en måned og så kommer ned igjen»*, mens den tredje sier at *«[v]i blir sendt opp på Bredtveit, på lukka. I samme øyeblikk. B2ere, de får som regel ikke komme tilbake her igjen. Men Stifinnerne, de har Stifinnerplass, så det er bare en reaksjon på det som har skjedd, og man får komme tilbake igjen etter to uker eller noe, tror jeg.»* De innsatte er altså alle enige om hva reaksjonen er, men de er usikre på hvor lenge avbruddet skal vare. Ingen av dem ser ut til å ha fått med seg at det varierer fra gang til gang, og at grunnen til det ikke ligger hos Stifinner'n, men på et organisatorisk plan.

Til tross for visse utfordringer er dette med anerkjennelse gjennom nære, bekreftende relasjoner et viktig element for de ansatte i Stifinner'n, noe som særlig tydeliggjøres gjennom deres kamp for at den innsatte, ved en eventuell, midlertidig, tilbakeføring til lukket fengsel, skal ha rommet sitt ventende på seg. Deres poeng er nettopp viktigheten av å opprettholde de relasjonene som er dannet både mellom de ansatte og den innsatte, og i gruppa som en helhet.

7.3.3 Rettigheter

Honneths andre anerkjennelsessfære handler om rettigheter. I dagens samfunn har alle borgere rettigheter, men det er likevel visse forbehold. Honneth sier at tildeling av rettigheter bygger på en forutsetning om moralsk tilregnelighet, altså et krav om at personen er anerkjent som en som kan ta autonome moralske avgjørelser. Slik anerkjennelse oppnås gjennom lover og regler som beskriver hvilke rettigheter en borger har. Dette skjer gjennom en prosess hvor man gradvis får økte rettigheter i samsvar med utvikling av evner. Tildelingen av de universelle rettighetene gjør mennesket i stand til å få selvrespekt som et fullverdig medlem av samfunnet. En slik tildeling gir en bekreftelse på at man er en anerkjent legitim borger, verdig en plass i fellesskapet. Implisitt i tildelingen av rettigheter til voksne ligger altså et krav om moralsk tilregnelighet, og det er et interessant poeng når det kommer til det å være i fengsel. Innsatte kan på mange måter sies å ha utvist en atferd som ikke viser til høy moralsk tilregnelighet, nettopp fordi de har begått lovbrudd og nå sitter i fengsel. Likevel er innsatte i norske fengsler sikret de samme rettigheter som alle andre borgere, som for eksempel rett til skolegang og helsehjelp (se Stortingsmelding 37 2007-2008). Dette er rettigheter Stifinner'n sørger for at de innsatte får oppfylt såfremt det er nødvendig. En annen side ved det Honneth kaller moralsk tilregnelighet kan med et annet ord kalles oppdragelse. Her ligger fokuset på å lære og å vite hva som er rett og galt i samfunnet. Noe av dette finner vi igjen i Stifinnernes fokus på skolegang og det å fullføre en forpliktelse, og i lærerens uttalelse om «allmenndannelse». Et annet aspekt er arbeidstreningen gjennom lunsjansvaret på Tyrili Arena eller en av de innsattes uttalelse om viktigheten av å øve seg på «normale ting». På samme måte som Lie (2011) viser at Selbukollektivet «oppdrar» sine ungdommer, kan man se et element av dette i Stifinner'n også; gjennom å fokusere på grunnleggende ferdigheter jobber de for å øke de innsattes muligheter til å realisere sin autonomi og bli selvstendige samfunnsborgere.

7.3.4 Solidaritet

Honneths siste form for anerkjennelse foregår i den enkeltes forhold til fellesskapet, eller samfunnet. Ved å (positivt) bidra i fellesskapet blir en person anerkjent som verdifull og viktig for opprettholdelse og utvikling av samfunnet. I dagens samfunn er sosiale relasjoner en forutsetning for solidaritet. Det å verdsette hverandre handler om å være integrert i et verdifellesskap som anerkjenner ens sosiale betydning, noe som gir grunnlag for verdi og selvaktelse. Dette forutsetter en medmenneskelig respekt som gir ære og verdighet i et fellesskap med gjensidig delte verdier, og at man gir andre ære og verdighet tilbake (Lie 2011:152). Lie viser hvordan Selbukollektivet viste sin solidaritet med ungdommene ved å kjempe for deres behov og rettigheter, både i kollektivet og ute i samfunnet. *«Jeg synes vi er veldig flinke til å få på plass gode ansvarsgrupper, uansett hvor det er, og at vi er i dialog med dem, uansett om de er i Tromsø eller Haugesund»*, sier en av miljøterapeutene på Stifinner'n og fortsetter: *«ellers så samarbeider vi med institusjonene som vi overfører damene til [...], ja, selv etter at de har dratt herfra, så følger vi dem opp med ansvarsgruppemøter eller i et samarbeid med dem»*. Hun viser dermed at også Stifinnerns solidaritet strekker seg utover det lille samfunnet de skaper inne i fengselet, og at målet er å sørge for at overgangene skal gå så bra som mulig.

7.4 Tillit

For å bygge en god relasjon og legge grunnlaget for at de innsatte skal føle seg anerkjent, er miljøterapeutene avhengig av de innsattes tillit. Med Harald Grimen (2009) som utgangspunkt vil jeg se litt nærmere på dette fenomenet. Tillit er et grunnleggende begrep som er nødvendig for at et samfunn skal fungere. Tillit handler om å stole på hverandre, uten forhåndsregler. Å vise noen tillit er det samme som å forvente at personen er pålitelig, og kanskje også at han eller hun viser deg tillit tilbake. Det blir sentralt å skape et sosialt miljø, et sted hvor tillit mellom mennesker kan oppstå. I forhold til deltakerne i Stifinner'n finner jeg denne tilliten i de innsattes vilje til å innrømme «ulovlige» ting til miljøterapeutene, og i deres svar om ikke å si det videre. *«I gruppene kan vi være ærlige på om det er russug for eksempel, hvis du sa det til en betjent, og du plutselig skal på perm en fredag, og har russug på en onsdag, så blir det sånn at jeg ikke kan si det til en betjent i tilfelle de trekker inn permen»*, sier en innsatt og får støtte av en av miljøterapeutene: *«I forhold til russug, til bekymringer rundt permisjon, hadde du sagt det til betjenten hadde de sagt «nei, du får ikke noe permisjon», mens vi kan mer ha*

det som et arbeidsredskap». Dette er et eksempel på en klassisk konflikt mellom Tyrili og kriminalomsorgen. I Tyrilis tankegang er det å oppleve russug en helt naturlig del av behandlingsprosessen, det er noe man bare kan komme over ved å innrømme det og snakke om det. For kriminalomsorgen er det å innrømme russug et tegn på forestående brudd på permisjonsvilkår, og dermed en grunn til ikke å innvilge permisjon. Et tilbakefall, en rusepisode, er for Tyrili et feilskjær, mens det for kriminalomsorgen er forbudt, noe som fører til straff (Danielsen og Haugen 2010:9). Her ligger motsetningene mellom det å straffe og det å behandle eller hjelpe, og det er midt i denne konflikten at Stifinner'n for kvinner befinner seg. I denne situasjonen må miljøterapeutene navigere mellom Stifinnerne og fengselsbetjentene. *«De (innsatte, min anm) vet jo at vi ikke vil gå videre med ting til betjentgruppa»*, sier en miljøterapeut og viser helt tydelig at i hennes mening ligger deres fortrolighet hos de innsatte. *«Det er mye tryggere å snakke med oss, og så er vi heller ikke i en maktposisjon i forhold til det de sitter (i fengsel, min anm.) for»*, bekrefter kollegaen hennes. Grimen påpeker at mellom ansatt og bruker i rusbehandling kan man si at det er den ansatte som gir tillit, basert på sin skjønnsbaserte makt. Miljøterapeutene vet at en innsatt har hatt russug og vært bekymret for en permisjon, men sier ikke noe videre til fengselsbetjentene, og den innsatte drar på permisjonen sin. Hva som skjer videre er den innsattes ansvar, det ligger i denne personens makt. Det er altså ikke bare opp til den ansatte, den som gir tilliten, det er vel så viktig hva den innsatte velger å gjøre med denne tilliten (Grimen 2009:28). Om alt går bra, beholdes tilliten, men om den innsatte «går på en smell» på en slik permisjon, kan man se for seg at relasjonen en stund vil være preget av mistillit i stedet.

Balansegangen mellom ønsket om å gi de innsatte full tillit og muligheten til å faktisk gjøre det, er en stor utfordring for miljøterapeutene på Stifinner'n:

«[...] denne balansegangen mellom... vi har jo lovet gruppa vår taushetsplikt, og det som er i gruppa, blir i gruppa, samtidig som vi overlapper¹⁹ litt til betjentene hva som foregår i gruppa nå, og hvordan er stemningen, sånn at de kan være forberedt på det når vi ikke er der»,

¹⁹ Overlapping: Kort møte mellom de ansatte som går av vakt, og de som skal på vakt. De ansatte oppdaterer, eller overlapper til, hverandre på hva som har skjedd og hva som skal skje med de enkelte innsatte.

sier en av dem. Hun kompromisser altså litt, og sier at de ikke skal si videre noe som kan føre til sanksjoner for Stifinnerne, men at de samtidig er forpliktet til å holde resten av ansattgruppa (det vil si fengselsbetjentene) orientert om hvordan det går. *«Vi har jo grupperegler og taushetsplikt, og det er sånn at hvis de (innsatte, min anm.) planlegger kriminalitet på permisjoner eller at de faktisk har drept noen, da går vi videre med det, men alt det andre, det holder vi innad i gruppa»*, presiserer hun. Når de snakket med fengselsbetjentene fokuserte de mer på stemning og humør i gruppa, ikke konkrete uttalelser. Som en del av kriminalomsorgen må de nødvendigvis kompromisse, *«når jeg kommer med mine faglige ståsteder og de har sine, så går det jo skikkelig i klinsj av og til»*, som en av miljøterapeutene sier. Hun forteller at *«jeg har blitt kasta ut av vaktrommet og fått beskjed om å pelle meg vekk»*, fordi miljøterapeutene med sin Tyrilitankegang og fengselsbetjentene med sin bakgrunn, ikke alltid har samme oppfatning av hvordan forholdet mellom innsatte og ansatte skal og bør være.

«[...] jeg skal ikke si mange, men flere av betjentene her er vel veldig betjenter, de er mere opptatt av å være betjenter med tanke på ro og orden og sikkerhet og alt dette her, enn å være i et sosialfaglig perspektiv og løse problemene til de innsatte. Noen av dem vet jo ikke engang hva de sitter for, ikke sant, de er bare innsatte»,

sier hun, og fortsetter:

«[...]vi gjør jo helt andre ting, da. Ikke det at vi gjør noe skummelt eller noe, men i forhold til hvordan de tenker at man skal være ovenfor innsatte, så blir jo det helt...de klarer ikke å se det, eller forstå den relasjonen som vi får til de, eller de forstår den, men de klarer ikke å ha den, heter det kanskje».

Det denne miljøterapeuten beskriver her, finner også Giertsen og Rua (kommer) eksempler på som en av flere muligheter når det kommer til samarbeidet mellom fengselsfaglige og sosialfaglige ansattgrupper. De spør: *«Hvordan går det når de to typene oppgaver fra de to rommene skal gjennomføres til daglig?»*. De finner fire mulige svar, og miljøterapeutens oppfatning over, vil jeg putte inn i to av kategoriene. Den første handler om at de ansatte jobber side om side, uten særlig interaksjon. I forhold til Stifinnerne ser det ut til at det primært er denne løsningen som er valgt. Miljøterapeutene gjør sine ting med Stifinnerne på dagtid, og ellers er det ingenting som viser at de er noe annerledes enn de andre innsatte. Dette vil si at fengselsbetjentene gjør sine oppgaver uavhengig av miljøterapeutene. Det andre

svaret som kan passe her er Giertsen og Ruas variant nummer tre; «*kanskje de kommer i konflikt med hverandre*»²⁰. Som miljøterapeuten sier, er det ulike faglige ståsteder, og det vil alltid være ting å diskutere. Til tross for disse uenighetene er det viktig for miljøterapeuten å poengtere at «*det er jo nettopp det at Tyrili er innenfor kriminalomsorgen som gjør det spennende å være her*». Til syvende og sist respekterer de ansatte hverandre, og det er det som gjør det mulig å jobbe sammen:

«Når de pælmer meg ut av vaktrommet fordi de syns jeg er helt på trynet i forhold til hva jeg tenker og mener og tror, så er ikke det fordi jeg er meg, men fordi vi er på to helt ulike faglige steder, og det handler om den saken, og så går det en halvtime og så er det ferdig. [...] Vi er veldig gode kollegaer alle sammen, og vi har et veldig godt samarbeid».

Dette viser at også mellom de ulike ansattgruppene må det være en viss grad av tillit for at samarbeidet skal kunne fungere. Miljøterapeutene må ha tillit til at fengselsbetjentene kan håndtere det som måtte dukke opp angående Stifinnerne når de selv ikke er tilstede og fengselsbetjentene må ha tillit til at miljøterapeutene forteller dem det de trenger å vite. Nettopp fordi Stifinner'n befinner seg i det unike knutepunktet mellom hjelp og kontroll, blir denne problemstillingen ekstra aktuell. For å kunne hjelpe de innsatte, må miljøterapeutene overholde taushetsplikten og stole på dem, gi dem tillit. Samtidig befinner de innsatte seg i fengsel og de må forholde seg til de reglene som fengselet setter, på samme måte som alle andre innsatte. Det er fengselsbetjentenes jobb å opprettholde sikkerheten og håndheve disse reglene, og miljøterapeutene er dermed forpliktet til å fortelle dem hva, hvis noe, foregår. Miljøterapeutenes tilpasning av fortroligheten er en nødvendighet for å kunne være en del av Stifinner'n innenfor fengselssystemet.

7.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på hva som legger grunnlaget for at det sosialfaglige rommet faktisk kan fungere, til tross for at Stifinner'n befinner seg innenfor fengselssystemet. Jeg fant at svaret på dette i stor grad ligger i forholdet mellom miljøterapeutene og de innsatte. Miljøterapeutenes evner til å skape gode, trygge relasjoner er helt essensielt, og noe både Tyrili og Stifinner'n legger stor vekt på. Arnhild Taksdal har vist hvordan dette kan sies å være særlig viktig når det kommer til kvinnelige rusmisbrukere. Som et grunnlag for å

²⁰²⁰ De to andre variantene de finner er: «De ansatte samarbeider og ser de andres arbeid som betydningsfullt for sitt eget», og «ansatte deler oppgaver og forskjeller viskes ut» (Giertsen og Rua s.7).

utvikle gode relasjoner har jeg sett nærmere på Honneths tanker om anerkjennelse gjennom sfærene kjærlighet, rettigheter og solidaritet. Med Lies erfaringer fra Selbukollektivet som utgangspunkt har jeg sett hvordan miljøterapeutene kan sies å støtte opp under de innsatte og vise dem at de fortjener anerkjennelse. I denne forbindelse har jeg også sett nærmere på en sentral, strukturell utfordring som tidvis gjør det vanskelig for de ansatte i Stifinner'n å kunne følge opp disse trygge relasjonene og den anerkjennelsen de ønsker å gi de innsatte. På grunn av regler utenfor deres kontroll når det kommer til hvordan eventuelle brudd, det vil si å ruse seg, håndteres, har de store problemer med å opprettholde kontinuiteten i gruppa. Tillit mellom miljøterapeutene og de innsatte er en nøkkel i forholdet deres, men tillit må også eksistere mellom miljøterapeutene og deres kollegaer, fengselsbetjentene. Jeg har vist hvordan de jobber sammen til tross for til dels store faglige uenigheter, og at de til syvende og sist har en gjensidig respekt for hverandre som gjør det mulig å samarbeide.

8 Pasienter?

I dette kapittelet vil jeg ta utgangspunkt i det jeg til nå har lært om Stifinner'n for kvinner. Stifinner'n er fengsel, men det er i stor grad preget av det sosialfaglige rommet; et rom preget av hjelp og støtte, trygge relasjoner, anerkjennelse, tillit og et godt forhold til miljøterapeutene som jobber i det. I det videre ønsker jeg å se nærmere på behandlingsbegrepet, og jeg har derfor valgt kalle dette kapittelet for pasient, med spørsmålstegn etter. Spørsmålstegnet symboliserer en sentral diskusjon innenfor kriminalomsorgen i Norge i dag, nemlig hvorvidt rusbehandling i fengsel, som for eksempel deltakelse i Stifinner'n, kan forstås som behandling eller ikke. Hvilke kriterier definerer om noe sees på som behandling? Å kalle Stifinnerne for pasienter forutsetter at de deltar i en form for behandling. Gjør de det? Som jeg har vist tidligere, går Stifinnerne ut og inn av mange ulike posisjoner, og posisjonen pasient kan være enda et eksempel på dette. Jeg vil i dette kapittelet ta utgangspunkt i ulike forståelser av begrepet behandling, for så å se om Stifinner'n faller inn under disse. Disse forskjellige forståelsene av ordet er brukt som idealtyper, det vil si «*analytical, 'synthetic constructs'*» som kan hjelpe oss med å sette opp hypoteser og tydeliggjøre eventuelle forskjeller og/eller likheter (Wacquant 1996:123).

8.1 Behandlere?

Aller først vil jeg presisere at alle innsatte, akkurat som resten av befolkningen, er pasienter i møte med helsepersonell, forstått som utdannede behandlere. I tråd med importmodellen er det helsepersonell utenfra som driver helsetjenestene i norske fengsler, og i alle situasjoner hvor innsatte forholder seg til dem (lege, sykepleier, psykolog etc.), er de pasienter, uavhengig om de sitter i fengsel. Det finnes altså visse sosiale rom hvor de innsatte er pasienter. Likevel er det, som jeg alt har sett i kapittel fem, også et annet rom som er vel så tydelig; det fengselsfaglige. I dette rommet er de innsatte nettopp det – fanger. Dette understreker igjen hvordan de innsatte aldri er kun det ene eller det andre, de går ut og inn av situasjoner. For dem er det ikke snakk om enten/eller, men både/og. Heisholt (2013) viser i sin masteroppgave fra rusmestringsenheten på Ullersmo at hennes intervjupersoner tydelig oppfattet denne dobbeltheten. For dem handlet det i stor grad om tillit; hvilken grad av tillit de hadde til behandlere i forhold til de fengselsansatte. Informantene hun snakket med poengterte at det var kun når de snakket med psykologen at de kunne være hundre prosent

sikre på at samtalen var konfidensiell. Dette fremhever at dette forholdet er en behandlingsrelasjon, en profesjonell relasjon mellom psykolog og pasient. Dette gir en trygghet de andre ansatte ikke kan gi (Heisholt 2013). Stifinner'n for kvinner hadde ikke psykolog tilknyttet prosjektet da jeg fulgte dem, så for dem var ikke dette skillet mellom de ansatte på den ene siden og psykologen på den andre en aktuell problemstilling. Ingen ansatte i Stifinner'n, eller på avdeling B2, var helsepersonell, for å treffe noen fra den kategorien måtte de innsatte til helseavdelingen på Bredtveit fengsel. En av miljøterapeutene sa likevel at «[j]eg skal snakke med Tyrili om det går an å låne en psykolog av de, jeg skulle gjerne hatt en psykolog som jevnlig kunne kommet og undervist i forskjellige temaer. [...] å kunne hatt en psykolog inne i bildet, det er liksom det jeg ønsker meg mest nå, da, som samarbeidspartner». Hun mente at det kunne ha avgjørende betydning for de innsatte at noen utenfra kunne snakke med dem, særlig om dypere, mer underliggende temaer, som for eksempel årsaker til at de ruset seg. Her uttrykker hun mye av det samme som informantene Heisholt snakket med, ved å presisere at en psykolog både ville komme utenfra, og inneha andre kvalifikasjoner enn henne selv og kollegaen.

Det er altså visse sosiale rom som åpner for tittelen pasient for de innsatte, men der er likevel ikke slike situasjoner jeg vil snakke om her. I det følgende diskuterer jeg i stedet hvorvidt Stifinner'n, ut i fra gitte kriterier, kan defineres som behandling på grunnlag av sitt miljøterapeutiske innhold. Hvis vi holder oss til forståelsen av behandling som noe som foregår mellom en behandler og en pasient, så vil svaret bli nei, Stifinner'n er ikke behandling. Miljøterapeutene er ikke utdannet helsepersonell, de er ikke behandlere, og kan derfor heller ikke jobbe som det.

8.2 Miljøterapi

Miljøterapeutene er altså ikke helsepersonell, og dermed ikke behandlere. Hva er de da? En av miljøterapeutene i Stifinner'n er utdannet sosionom og den andre har en bachelorgrad i psykologi. Likevel legger tittelen deres opp til at de driver med terapi, og terapi er da en form for behandling? Olkowska og Landmark (2010:1) definerer miljøterapi som arbeid med «*atferdsterapeutiske, kognitive, systemiske eller psykodynamiske prinsipper*», men presiserer likevel at det er en egen terapeutisk form i «*psykoterapilandskapet*». En av miljøterapiens

styrker er nettopp evnen til å la seg inspirere av ulike modeller, sier de. Lossius (2012) fremhever nettopp en slik evne til å benytte seg av ulike former for behandlingsmodeller som en viktig faktor når det kommer til definisjonen av rusbehandling. Hun nevner for eksempel motiverende samtale, kognitiv terapi eller brukerstyrt behandling som eksempler på teknikker som hver for seg eller i kombinasjon kan være effektive behandlingsmetoder. Hun påpeker at ingen til nå har funnet en behandlingsform som passer for alle typer rusproblemer, og mener at rusbehandlere må kunne håndtere ulike modeller for å finne best løsning for den enkelte pasient (Lossius 2012:37). I dette henseende ser det altså ut som om miljøterapi, og dermed Stifinner'n, faller inn under Lossius sin definisjon av rusbehandling. Med det som utgangspunkt vil jeg se litt nærmere på begrepet rusbehandling. Er det kanskje noe annet enn «vanlig» behandling?

8.3 Rusbehandling

Regjeringen slår fast at spesialisthelsetjenestene etter rusreformen i 2004 også omfatter rusbehandling. I spesialisthelsetjenestelovens § 2-1 a²¹ omtales rusbehandling som «*tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelmisbruk*», en betegnelse som inkluderer både sosial- og helsefaglig innhold. Dette omfatter «*avrusning, akutt behandling, utredning og spesialisert behandling (poliklinisk eller institusjon), institusjonsplasser der rusavhengige kan holdes tilbake uten eget samtykke (tvang) og legemiddelassistert rehabilitering*»²². Dette er altså den offisielle betegnelsen på rusbehandling. Jørgen G. Bramness, forskningsdirektør ved Senter for rus og avhengighetsforskning (SERAF) slår fast at rusbehandlingsfeltet har vært preget av mange diskusjoner, for eksempel rundt definisjoner av avhengighet eller bruk av diagnoser. Hans mening er klar: «*Slike diskusjoner er unødvendige og tullete.*» Rusbehandlingsfeltet bør, ifølge Bramness, fokusere på å engasjere og involvere mange ulike faggrupper til å samarbeide for det beste for pasienten (Bramness 2012). Lossius (2012) fremhever at i møtet mellom behandler og pasienten er det sentralt å se an den enkelte; «*Hva er den optimale behandlingen for akkurat denne pasienten?*» (Lossius 2012:forordet). Fokuset på den enkelte kommer også frem i Meld.St.30 (2011 – 2012): «*Se meg!*», som handler om en helhetlig rusmiddelpolitikk. Her presiseres det at samarbeidsplikten mellom

²¹ Lov om spesialisthelsetjenesten m.m. (spesialisthelsetjenesteloven). LOV- 1999-07-02-61. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.

²² <http://www.regjeringen.no/en/dep/hod/tema/rus/rusbehandling-i-spesialisthelsetjenesten.html?id=439355> (lest 29.10.13)

kommuner, helseforetak og andre aktører gjelder alle pasientgrupper, også personer med rusproblemer (Meld.St.30 2011-2012:75).

Danielsen og Haugen (2010) sier at behandling tradisjonelt sett har vært knyttet til konkrete yrkesgrupper (leger, psykologer etc.), og at alt annet som gjøres rundt pasienten har vært definert som miljøarbeid, rehabilitering eller opplæring. Dette skillet er i stor grad borte nå, sier de, da rusavhengighet i større grad anerkjennes som en sammensatt lidelse som best kan hjelpes av ulike kombinasjoner av fagfolk. Videre påpeker de at i forhold til rusfeltet er det ingen konkret definisjon av hva behandling er, og dermed er det opp til de enkelte tiltakene selv å definere hva som inngår i nettopp deres rusbehandling (Danielsen og Haugen 2010:24). Ut i fra dette mener Danielsen og Haugen at under de rette forutsetningene kan det arbeidet som gjøres på Stifinner'n defineres som behandling:

«Når det gjelder det faglige arbeidet på Stifinner'n, er staben tverrfaglig sammensatt, og det brukes i hovedsak de samme metoder og teknikker som i Tyrili når det gjelder den gruppebaserte tilnærmingen til arbeidet med rus og kriminalitet. Det er også mulighet for samtaler med lege og psykolog. Det er i dette perspektivet det drives behandling på Stifinner'n» (Danielsen og Haugen 2010:25).

Denne definisjonen tar altså utgangspunkt i Tyrili sine metoder, og da særlig fokuset på gruppa. Miljøterapeutene i Stifinner'n for kvinner bekrefter at de låner *«mye av metodikken som Tyrili bruker»*, og at gruppa står sentralt har jeg vært inne på tidligere. Her kan det altså se ut som om Stifinner'n ligger innenfor Danielsen og Haugens forståelse av behandling, selv om de altså ikke har psykolog enda. Denne forståelsen ligger også nært opp til Tyrili sin. Haugen (2013) oppsummerer samarbeidet mellom kriminalomsorgen og Tyrili gjennom Stifinner'n for menn i Oslo fengsel. Han sier at Tyrili nå er komfortable med å definere det de gjør i sine institusjoner (utenfor fengsel) som behandling. Likevel presiserer de at dette er en behandlingsform som hovedsakelig kommer til syne gjennom fellesskapet og det arbeidet som gjøres med den enkelte i løpet av oppholdet. Denne måten å tenke på kommer tydelig fram også i Stifinner'n for kvinner. Tyrili har ikke alltid vært komfortable med begrepet behandling, lenge var det faktisk noe de ikke ønsket å forholde seg til i det hele tatt. De mente at ordet leder tankene mot sykdom, at det er en defekt ved personen, noe som må fikses. Tyrili ønsket heller å vektlegge en læreprosess med aktiv deltakelse i egen endring (Tjersland,

Jansen og Engen 1998:111). Dette kan selvsagt ses på som ordkløyveri, som forfatterne (1998:113) også innrømmer; de sier at «[s]elvsagt dreier dette seg om behandling eller terapi [...]», men samtidig sier ordvalget noe om intensjon og ønsker for behandlingen. Som en del av denne behandlingen inngår i dag det Tyrili omtaler som rehabilitering; helt grunnleggende ting som for eksempel hjelp med bolig, skole/jobb og enkle rutiner for å klare seg selv (Haugen 2013:29). Dette er også sentrale satsningsfelt i Stifinner'n for kvinner. Rehabilitering hos kriminalomsorgen, derimot, har et aspekt i tillegg til denne grunnleggende basisen, nemlig en forberedelse til livet etter løslatelsen, gjennom for eksempel miljøarbeid og programvirksomhet (Stortingsmelding 37 2007–2008). Kriminalomsorgens rehabiliteringsbegrep nærmer seg dermed Tyrili sitt behandlingsbegrep (Haugen 2013:30)! Det som gjøres på Stifinner'n; kombinasjonen av Tyrili og kriminalomsorgen, blir derfor nettopp en kombinasjon: Det er ikke direkte behandling, men det er likevel noe mer enn kriminalomsorgens definisjon av rehabilitering. Det er dette vage «noe mer», dette som ingen helt har noen konkret forklaring på hva er, som i min mening på mange måter utgjør essensen av Stifinner'n for kvinner.

8.4 Igansette, trene, forberede

For å prøve å finne et svar på hva dette «noe mer» kan være, vil jeg nå se nærmere på hva innsatte og ansatte selv sier angående behandlingsbegrepet. En ansatt bruker ordet treningsarena for å forklare hva deltakelse i Stifinner'n innebærer:

«Sånn jeg tenker at Stifinner'n for kvinner er, så er vi en treningsarena for videre behandling for de som ønsker det [...]». «Det er veldig mange som ikke aner hva samtalegrupper er, de vet ikke hva dette endringsarbeid er for noe, da, sånn at det faktisk åpner opp for noen til å søke behandling.»

I forhold til denne gruppen, de som bruker Stifinner'n som et slags eksempel på hva behandling kan være, er nok treningsarena et veldig passende ord. Senere utdyper hun og sier at

«[h]ovedfokuset er vel å bevisstgjøre dem for den situasjonen de er i, og behovet for at de må gjøre noe annet hvis de skal ha et bedre utkomme av livet sitt, etter endt soning [...]». «[...] så er det det å igangsette disse tinga som vi tenker er forberedelsen til det som kommer

etterpå, for at de skal klare å komme videre og for at de skal klare å eie ideen om at jeg må gjøre noe annet.»

Hun vektlegger altså en form for realitetsorientering, at deltakerne skal få en oversikt over hvor de står og hvor de vil. Den andre miljøterapeuten definerer Stifinner'n som en «forberedelse til behandling», en formulering som springer ut av «*Håndbok for Stifinner'n*» (2010): «Å gi Stifinnerne en mulighet til å øke sin livsmestring uten å være styrt av rus og kriminalitet. Dette innebærer å starte en endringsprosess som videreføres i behandling utenfor fengselet» (Danielsen og Haugen 2010:14). Denne begrepsbruken blir fulgt opp av de innsatte: «*Det er jo en forberedende instans til videre behandling*», sier en, og en annen kaller det «*en forbehandling til Tyrili*». Enda en innsatt bruker denne betegnelsen, men hun har en interessant vri på sin formulering: «*Det er jo en forberedende instans til videre behandling, [...] selv om jeg synes ikke det har vært så veldig forberedende, men ja, det er jo det, jeg vil at det skal det (min utheving).*» Denne innsatte ser kanskje ut til å ønske seg litt mer fra opplegget enn det hun får. Denne oppfatningen finner jeg støtte for når hun senere uttaler at «*[...] det har mye å si både med samtaler og gruppedeltagelse og alt, men jeg mener at det skulle ha vært mye mer, mye mer strikst og mye mer intenst. Ja, sånn at man var nødt til å gå i seg selv og ikke bare si at man gikk i seg selv.*» Hun er også tydelig på at hun ikke opplever Stifinner'n som behandling: «*[...] jeg føler ikke at dette er noen behandling.*» «*Det er riktig å kalle det ikke-behandling.*» Grunnen til dette er ifølge henne at «*[s]å lenge som det er så diffust, eller..., så synes jeg det. Det er ingen plikter, det er ingen...det er liksom ingenting som har med behandling å gjøre, synes jeg, da.*» Åshild: «*Det er ikke nok?*» Innsatt: «*Nei, langt ifra.*» Dette samsvarer i stor grad med hva en av miljøterapeutene sier når hun beskriver hva som i hennes mening må til for å få Stifinner'n opp til et fullverdig behandlingstilbud: «*Da mangler det et kontinuerlig opplegg, et strukturert opplegg som man tenker seg at det er i behandlingssteder, da [...].*» I en annen samtale bekrefter hun dette når hun sier at «*[d]et er klart, at i Tyrili, i selve behandlingen, er det jo et helt annet gir.*» Hennes kollega har også gjort seg noen tanker rundt dette, og sier at «*[j]eg tenker kompleksiteten på avdelingen som Stifinner'n er på [...] gjør at man ikke får satt i gang de prosessene som gjør at man kan kalle det for behandling. Det er derfor vi kaller det treningsarena før eventuell videre behandling.*» Et viktig aspekt for Stifinner'n er altså å motivere de innsatte til å fortsette i behandling etter at straffen er ferdig sonet. En miljøterapeut forklarer at

«[i utgangspunktet var det] jo et ønske om videre behandling, men da vi så hvor få kvinner det var i fengsel som erkjenner at de har et rusproblem, så åpna vi mere opp, sånn at vi også bistår de i å knytte kontakter i kommunen der de kommer fra over hele Norge, og får i gang det som... sånn at de har noe å komme ut til da. Så det er ikke nødvendigvis bare helhetsbehandling lenger, nå er vi også poliklinisk og utadrettet til alle kommunene.»

Det er altså ikke et krav for å få delta at Stifinnerne forplikter seg til å gå videre i behandling, men det er et mål, *«vi forsøker å motivere dem til det»*, som en av miljøterapeutene sier. Også regjeringen fokuserer på å motivere innsatte til å begynne eller fortsette med behandling etter fullført soning. I tilbakeføringsgarantien har de lånt den svenske Kriminalvården sitt slagord *«Bedre ut enn inn!»*, og fokuset ligger på å sørge for at overgangen mellom livet i fengsel og livet ute skal gå så bra som mulig. *«Å motivere og drive rehabiliteringsarbeid slik at andre etater har et fundament å bygge på både under og etter løslatelse»* (St.mld.nr.37 2007-2008:183) er en viktig del av dette arbeidet.

8.5 “Det er sånn snikbehandling”

I følge Stortingsmelding 37 (2007-2008) foregår det altså rehabiliteringsarbeid, ikke behandling, i norske fengsler. Av dette følger at Stifinner'n ikke er behandling. Det å ikke passe inn i en definisjon kan kanskje ha noe positivt ved seg, for eksempel i form av frihet. Stifinner'n står fritt til selv å velge de aktivitetene de ønsker, til å legge opp samtalene og oppleget sitt nøyaktig slik de vil, til å bruke individuell tilpasning til den enkelte deltaker (selvsagt innenfor kriminalomsorgens grenser). Dette er kanskje passende for et sted som i de ansattes ord skal åpne deltakernes øyne for det å være i behandling, lære dem hva det går ut på. Likevel sier en innsatt på et tidspunkt i intervjuet at *«[d]et er liksom behandling, det er ikke sånn vaffelterapi som man kaller det, man må delta og gjøre noe for å være en del av Stifinner'n»*. I hennes mening er Stifinner'n ekte behandling, det er ikke bare kaffe, vafler og sludring – «vaffelterapi». Dette sitatet er mer representativt for hvordan innsatte og ansatte omtalte Stifinner'n sånn «til hverdags», da brukte de alle fem ordet «behandling». Dette kan selvsagt være av bekvemmelighetshensyn. Det er veldig langt å si «forberedelse til behandling» hele tida, men det kan også tenkes at det ligger noe ubevisst i denne ordbruken. En av miljøterapeutene sier på et tidspunkt at *«[...] uansett så tror jeg at, langt der inne, så alle som er innom her, faktisk får med seg noe mer i bagasjen når de drar her i fra.»* Hun konkluderer med at *«[d]et er sånn snikbehandling. Det skjer noe som jeg tror de har nytte*

av.» Her er både innsatte og ansatte veldig enige, de sier alle at behandling, uansett form og tidsaspekt og intensitet, aldri er bortkastet. En innsatt sier at «[...] jeg tror du får med deg noe uansett, så det har sin hensikt uansett, tror jeg.», mens en miljøterapeut mener at «[...] det er jo en prosess, og det å sette i gang en sånn prosess, da begynner man å reflektere litt rundt ting [...], og jeg tror at det er bra at man begynner på den prosessen så tidlig som mulig». I en annen innsatt sine ord «[har jo] all behandling noe å si, man tar jo med seg litt uansett...». Et mulig kriterium for om Stifinner'n er behandling eller ikke kan være hvorvidt det som gjøres der fører til at en person endrer atferd i en retning «behandleren» ønsker. Sitatene over viser at miljøterapeutene ser en positiv endring i de innsatte; «noe mer i bagasjen», «snikbehandling» og «en prosess som er satt i gang». Dette tilsier at de har sine egne kriterier for hvilken retning de ønsker de innsatte skal endre seg i, og at de blir glade når de ser dette bekreftet. I denne forståelsen vil en slik positiv (sett fra miljøterapeutenes side) endring kunne utgjøre behandling. Å presisere at miljøterapeutene ser på visse former for endring som positive, utelukker ikke at de innsatte også føler det på samme måten, endringen kan selvsagt oppleves som positiv også for dem. Likevel er det ingen garanti for det, og det motsatte kan også være tilfelle.

Poenget om at behandling aldri er bortkastet er viktig for Lossius (2012), som også fremhever gevinsten for samfunnet som helhet når det kommer til (vellykket) rusbehandling. For å tydeliggjøre dette har hun satt opp en oversikt over spørsmål og myter om det å ruse seg. Den ene myten lyder: «Det er nytteløst og bortkastede penger å gi alvorlige rusavhengige behandling.» Svaret hennes er klart:

«Feil, det er meget lønnsomt å satse på behandling av rusmiddelavhengige. Forskning har vist at for hver krone en legger inn i rusbehandlingen, får en to tilbake i form av bedre psykisk og fysisk helse for den det gjelder, pårørende som øker livskvaliteten når den rusavhengige er i behandling og kriminalitet og prostitusjon som reduseres» (Lossius 2012:37).

Lossius og intervjupersonene mine er altså helt enige om at behandling, uansett form eller definisjon, nytter. Endring er mulig, selv om det kanskje tar tid – og er vanskelig. Som jeg alt har vært inne på i forbindelse med habitusdiskusjonen i punkt 4.2.1, er det en kompleks oppgave å endre sin rusbruk.

8.6 Behandling eller kontroll – må man velge?

En annen innfallsvinkel når det kommer til om Stifinner'n kan defineres som behandling eller ikke, er Vilhelm Auberts «*Legal justice and mental health*» (1958). Her diskuterer han forskjellene mellom advokater og det han kaller «mental doctors». Aubert sier at selv om de har ulike tradisjoner hender det ofte at de to gruppene må samarbeide og/eller konkurrere for å løses ulike problemer i samfunnet, for eksempel i forbindelse med behandling av gale, alkoholikere, psykopatiske kriminelle eller lignende (Aubert 1958:1). Den juridiske løsningen på et problem handler om å koble en spesifikk handling med et spesifikt svar, sier han, mens det han kaller psykiatrisk-psykologisk behandling av menneskelige problemer fokuserer på «*taking care of the patient as a personality, by reacting to him in a personal way*» (Aubert 1958:3). Han sier videre at psykologer selvsagt har mange måter å behandle sine klienter på, men han ser en tendens til å se også spesialiserte behandlinger, for eksempel medisinerer, som en del av et bredt personlig ansvar for pasienten. I Auberts ord er det å bringe psykiatrisk behandling inn i strafferettsapparatet en personalisering; «*substituting for a reaction to the crime a reaction to the criminal*» (Aubert 1958:3). Aubert viser hvordan disse to feltene overlapper hverandre, samarbeider og til dels kniver om de samme problemområdene, akkurat som kriminalomsorgen og Tyrili gjør for eksempel når det kommer til håndtering av eventuelle brudd i Stifinner'n (se punkt 7.4). Ved å bruke et perspektiv som åpner for at de innsatte går inn og ut av ulike posisjoner, som jeg gjør i denne oppgaven, kommer kompleksiteten tydelig fram. Det er ikke et spørsmål om enten/eller, men heller en sammensatt sosial situasjon. Det betyr likevel ikke at de ulike sosiale rommene eller posisjonene blir blandet sammen til noe annet, noe nytt eller ukjent. I stedet ser vi dem tydelig, som identifiserbare biter av et tiltak styrt av både kontroll/straff og behandling/hjelp. Det å anerkjenne denne kompleksiteten, og ta hensyn til den, er å anerkjenne at det er nettopp denne som utgjør Stifinner'n.

8.7 Rehabilitering

Diskusjonen rundt begrepet behandling fører oss rett videre til en nøkkeldebatt innenfor kriminologi og rettssosiologi, nemlig spørsmålet om hvorvidt rehabilitering i det hele tatt er mulig innenfor fengselssystemet. En tydelig stemme i denne debatten er Thomas Mathiesen. I sin bok «*Kan fengsel forsvares?*» (2007) går han gjennom ulike begrunnelser for bruk av fengsel og ser etter om de holder mål. I Norge er det fire offisielle begrunnelser for bruk av

fengsel som straff; allmennpreventiv eller avskrekkende virkning, uskadeliggjøring, fengsel som rettferdig gjengjeldelse og rehabiliteringshensyn. Her vil jeg fokusere på den siste, og Mathiesen konkluderer som så: «*Det er grunnlag for å si at gjennom sin historie har fengselet i realiteten aldri fungert rehabiliterende: Det har aldri satt mennesker (annet enn i enkelttilfeller) i funksjonsdyktig stand igjen*» (Mathiesen 2007:61). Fengselet rehabiliterer ikke, det «(d)ehabiliterer», sier han (Mathiesen 2007:83). Han mener dette til syvende og sist handler om at fengselet alltid prioriterer sikkerheten og fengselet først, og humanistiske syn senere. Yngve Hammerlin (2008) presiserer nettopp dette når han sier at «*rehabiliterings- og omsorgsideologien*» i fengslene foregår på en arena som styres av fengselets, særlig sikkerhetsideologiske, prinsipper og praksisformer (Hammerlin 2008:586).

Straffegjennomføringslovens § 3 slår fast at det er sikkerhetshensyn som har siste ordet. Den statiske og den organisatoriske sikkerheten er lett å få øye på i et fengsel, men det finnes også en dynamisk form for sikkerhet. Denne kan forklares som mellommenneskelig sikkerhet, alt fengselsbetjentene vet om de innsatte, alt de observerer gjennom samhandling med dem, alt de får høre over en kaffekopp og en røyk²³. Resultatet av at sikkerheten skal prioriteres kan være at for eksempel rusrehabiliterende arbeid, preget av en stor grad av dynamisk sikkerhet, drukner i fengselets regler, rutiner og sikkerhetsvurderinger. Dette betyr likevel ikke at Mathiesen mener at man like godt kan legge alle rehabiliteringstiltak på hylla, han argumenterer i stedet for at slike tiltak bør tilbys på et humanistisk grunnlag. Rehabiliterende tiltak bør, i hans øyne, være rettigheter de innsatte har, ikke virkemidler for å endre dem. Hans mening har blitt tatt opp av Stortingsmelding 37 (2007 – 2008:78), som poengterer at «*[b]ehandling eller rehabiliterende tiltak [ikke] kan brukes til å forsvare, begrunne eller legitimere fengselsstraffen. Mathiesen (2007) understreker at tilbudet til innsatte skal være tuftet på et humanistisk grunnlag, og skal tilbys i form av rettigheter.*» Et annet argument for å skille straff og behandling fra hverandre, er frykten for å legitimere at et behov for behandling blir brukt som grunnlag for å idømme noen en straff, eller fastsette uforholdsmessig lange innesperringer sett i forhold til handlingens alvorlighet. Behandling og straff er to separate ting, og de foregår på forskjellige steder. Dette betyr likevel ikke at de innsatte bare skal «sitte og råtne» på cella, det betyr bare at det som foregår av tiltak, skolegang, programmer og så videre i løpet av straffen, skal defineres som rehabilitering (St.mld.nr.37 2007-2008:78) eller, som Stifinner'n sier, forberedelse til behandling etter

²³ Statisk sikkerhet: kameraer, gjerder, metallportaler etc. Organisatorisk sikkerhet: planer, rutiner i organisasjonen. <http://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html> (lest 30.10.13)

fullført straff. Stortingsmeldingen er altså klar på at Stifinner'n ikke er behandling. Likevel er det interessant at i et rundskriv av Gunnes og Meland, datert 04.10.13, om «*Rammebetingelser for drift av rusmestringsenheter i fengsel [...]*» brukes nå ordet «behandling» når rusmestringsenhetene omtales: «*Formålet med rusmestringsenhetene er å gi et tilbud om rehabilitering og behandling, som kan gjøre innsatte bedre i stand til å mestre sitt rusproblem og egen livssituasjon*» (Gunnes og Meland 2013:2). Ordbruken blir ikke forklart, men den kan være et signal på hvordan enhetene nå blir oppfattet.

I Stortingsmelding 37 er det tydelig at rehabiliteringstanken står sterkt, særlig når det kommer til rusrehabilitering i fengsel. Stortingsmeldingen har fått navnet «*Straff som virker*», et navn som tydelig signaliserer den daværende regjeringens tiltro til slike tiltak. Siden 2006 er det blitt etablert 13 rusmestringsenheter i norske fengsler, i tillegg til Stifinner'n i Oslo fengsel og Stifinner'n for kvinner på Bredtveit (Meld.St.nr.30 2011-2012:96). Fra myndighetenes side er det tydelig at tanken om at rusrehabilitering innenfor rammene av et fengselssystem er mulig. Mine beskrivelser av Stifinner'n for kvinner i denne oppgaven, er et bidrag når det kommer til å vise hvordan dette fungerer i praksis.

8.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg utforsket behandlingsbegrepet. Det interessante her har ikke vært å bestemme hvorvidt Stifinner'n er behandling eller ikke, men å ta utgangspunkt i visse kriterier for så å se om Stifinner'n faller inn under disse. Denne fremgangsmåten åpner for at de innsatte i Stifinner'n har enda en mulig posisjon å gå inn og ut av, i tillegg til de jeg allerede har utforsket tidligere i oppgaven; nemlig posisjonen som pasient.

De første kriteriene jeg tok for meg var behandling som noe som foregår mellom en utdannet behandler (helsepersonell) og en pasient. I denne forståelsen er ikke Stifinner'n behandling, da miljøterapeutene ikke er helsepersonell. Det utelukker ikke posisjonen pasient for Stifinnerne, fordi i tråd med importmodellen er alle innsatte pasienter i møte med helsepersonell, men det utelukker at de ansatte i Stifinner'n kan forutsette denne posisjonen. Det neste omtalte kriteriet handlet om miljøterapi som en form for behandling, og jeg så

hvordan definisjonen av miljøterapi koblet seg sammen med Lossius (2012) sin forståelse av rusbehandling. Gjennom Danielsen og Haugen (2010) og Tyrili sin begrepsbruk er det mulig å definere Stifinner'n for kvinner som et eksempel på rusbehandling. Haugen (2013) viser dessuten hvordan kriminalomsorgen og Tyrili sine forståelser av henholdsvis rehabilitering og behandling nærmer seg hverandre og sammen beskriver Stifinner'n.

Videre har jeg sett på hvilke ord innsatte og ansatte i Stifinner'n selv bruker for å beskrive tiltaket, og kommet fram til at selv om de formelt kaller det for en «forberedelse» eller «motivering», så bruker de i hverdagstale begrepet «behandling». En av de ansatte viser hvordan Stifinner'n oppfyller mitt neste kriterium, nemlig hvorvidt deltakerne endrer seg på en måte som «behandleren» (miljøterapeutene) ønsker, ved å bruke ordet «snikbehandling». I tråd med Aubert (1958) har jeg så sett på forholdet mellom kriminalomsorgen og Tyrili og tydeliggjort hvordan kompleksiteten i Stifinner'n utgjør, og krever, en kombinasjon av både kontroll og hjelp, ikke det ene eller det andre. Avslutningsvis har jeg skrevet kapittelet inn i diskusjonen rundt rehabilitering i fengsel; er det i det hele tatt mulig?

9 Kontroll

Til nå har jeg vist hvordan Stifinner'n er sosialfaglig, preget av hjelp, trygghet, anerkjennelse, motivasjon og rehabilitering. Selv om det altså ikke er behandling, det som foregår der, så er Stifinner'n preget av verdier som ikke først og fremst får meg til å tenke på fengsel. Likevel er det det Stifinner'n til syvende og sist er. Fengsel. Kontrollen ligger i bunnen, med siste ord i eventuelle tvilstilfeller. Dette er slått fast gjennom straffegjennomføringslovens § 3 som sier at «Gjennomføringen av reaksjonen skal være sikkerhetsmessig forsvarlig.» Giertsen (2012) har dessuten vist at selv om andelen hjelpetiltak for innsatte i fengsel har økt, så betyr ikke det at disse har redusert eller erstattet kontrolltiltakene. Det riktige er at parallelt med en økning i hjelpetiltak for innsatte med rusproblemer, har også kontrollen økt (Giertsen 2012:593). Selv om Stifinner'n befinner seg på en åpen avdeling er det stadige kontroller av de innsatte selv, rommet deres og tingene deres. «Her er det kontroller, her kommer det hunder og politihunder og... Det er romsjekk hver dag. Og så er det jo andre kontroller, urinprøver, stikkprøver», sier en innsatt, og fortsetter: «Det er jo bra for oss, for vi er jo narkomane, så vi trenger å ha litt kontroll, eller at andre sjekker oss opp litt, for vi er jo vant til å trikse og mikse [...]. På spørsmål om det er mye kontroller på Stifinner'n svarer en annen innsatt: «Nei. Jeg syns ikke det». Angående romsjekk sier hun at det har skjedd en gang siden hun kom, som da var cirka en måned siden. I forhold til om kontroller er bra eller dårlig sier hun at «Jeg syns det er greit, jeg er på Stifinner'n fordi jeg vil bli rusfri denne gangen her, og da er det greit at det ikke er noe rus her og.» En annen innsatt nevner muligheten for å bevise seg selv og sine hensikter gjennom bruk av kontrolltiltak: «Det ser jeg egentlig bare som en måte å kunne få tillit på bordet», og her får hun støtte av en av de andre innsatte, som spesifiserer «[j]eg har satt meg opp på frivillig urinprøver [...] på grunn av barnevernet og medisinene mine og førerkortet som jeg skal ha tilbake». For henne er dette en måte å dokumentere sin fremgang på, et håndfast bevis på at hun følger reglene. En av miljøterapeutene er inne på det samme poenget når hun sier at «det er jo helt naturlig at man opplever russug og utfordringer når man skal på permisjon og sånt noe, og så vet man kanskje at man kunne komme tilbake om tre dager og da skal jeg avlevere urin, så det kan jo bli en hjelp da.» Harald Grimen påpeker det interessante i at nettopp denne formen for mistillit, å bli avkrevd en urinprøve etter en permisjon, kan være en god ting. Rusmiddelavhengige, sier han, har en mistillit fra samfunnet, og får sin mulighet til behandling og hjelp nettopp på grunn av denne. Det å ikke

bli stolt på blir i denne sammenhengen en måte å oppnå noe man ønsker seg og/eller trenger – nemlig hjelp til å bli rusfri (Grimen 2009:92).

9.1 Urinprøver

Det kontrolltiltaket de innsatte snakker mest om, er også et av de mest inngripende tiltakene et fengsel opererer med, nemlig urinprøver. En av de innsatte sier at det er både fengselsbetjenter og miljøterapeuter som tar urinprøvene, men at det ikke er noe problem for henne å møte en av «sine» miljøterapeuter i en sånn situasjon: *«Jeg syns egentlig det er helt greit, det er verre å skulle tisse foran noen du overhodet ikke prater med eller kjenner, for da blir det jo akkurat som å gå på do to jenter liksom, det blir jo det»*. På spørsmål om hvem som utfører kontrollene svarer en innsatt *«fengselet»*, men at *«det hadde blitt det samme»* om det var miljøterapeutene som utførte denne kontrollen. Den tredje innsatte svarer at det så langt er fengselsbetjenter som har tatt urinprøver av henne, og på spørsmål om miljøterapeutene også kan gjøre det svarer hun at *«det kan de sikkert, det vet jeg egentlig ikke»*. Her hersker det altså en viss uenighet om hvorvidt miljøterapeutene faktisk utfører denne formen for kontroll eller ikke, om de deltar i det fengselsfaglige kontrollaspektet eller om de kun forholder seg til det sosialfaglige hjelpeaspektet. Denne uenigheten strekker seg også opp til miljøterapeutene selv. Den ene sier at *«jeg har rett og slett aldri tatt urinprøver. Jeg hadde ikke noe ønske om å bli en del av sikkerheten på huset, fordi jeg føler at det blir litt å blande korta. Å være en kontrollør og en relasjonsbygger, det blir en vanskelig rolle å fylle»*, og fokuserer dermed på nettopp dette med relasjonen, tilliten mellom dem, å beholde denne ren, på en måte. Den andre miljøterapeuten, hun som har vært der lengst, sier at hun tar urinprøver *«av og til, ved behov noen ganger»*. Videre sier hun at *«de gangene det skjer, så har jeg ikke inntrykk av at de (innsatte, min anm.) tenker 'pøkker ta deg, liksom'. Så neida. De gangene det skjer, så er det helt forståelsesfullt tatt imot.»* Er det så enkelt som at de innsatte ikke har noen problemer med de ansattes vekslning mellom hjelper og kontrollør her? De innsattes uttalelser kan tyde på at de opplever urinprøvene som hjelp i like stor grad, eller faktisk i større grad, enn som kontroll.

9.2 Makt

I sin masteroppgave *«Urinprøve eller relasjon – kanskje begge deler?»* (2012) ser Rebekka Marøy Pedersen nærmere på hva som ligger i det å ta en urinprøve. Hennes informanter er

ansatte på ulike steder i rusbehandlingssystemet, og alle med unntak av én ga uttrykk for ubehag knyttet til det å ta urinprøver av noen. Dette ubehaget var i stor grad knyttet til maktaspektet i relasjonen mellom informanten og pasienten. Dette vil jeg si er noe av det samme den ene miljøterapeuten er inne på når hun sier at hun ikke vil bli «*en del av sikkerheten på huset*». Sikkerheten er udiskutabelt knyttet til fengselsbetjentene, til makt og asymmetriske forhold mellom innsatte og ansatte, til kontrollaspektet. I møter mellom mennesker vil det alltid ligge makt, men noen former er mer synlige enn andre.

Urinprøvetaking kan sees på som et eksempel på sanksjons- og kontrollmakt, en type som er mer tydelig enn for eksempel kompetanse- og kunnskapsmakt (Damsgaard Larsen 2010). I følge Foucault finnes det ingen maktfrie relasjoner, hele samfunnet består av utelukkelsesprosedyrer der alle kjemper for å gjøre seg selv mer mektig ved hjelp av makt (Foucault 1999a:10). Han (1994) hevder videre at det å sperre noen inne og fysisk avstraffe dem har vært forsøk på å kontrollere menneskets kropp. Utviklingen har beveget seg bort fra denne formen for straff og over til det han kaller disiplinering. Disiplinen fokuserer ikke bare på kroppen, den søker å kontrollere hele mennesket, få mest mulig nytteverdi ut av hver enkelt. Det panoptiske fengsel, overvåkingen, er et bilde på det nye samfunnet, et samfunn hvor alle kan bli kontrollert til enhver tid, uten selv å vite om det (Foucault 1994). Urinprøver i fengsel kan også ses på som en del av denne overvåkingen. Gjennom bruk av stikkprøver vet de innsatte at de blir overvåket, men ikke når. I «*Seksualitetens historie*» (1999b) beskriver Foucault det han kaller biomakt, en makt som tar kontroll over kroppen og ønsker å gjøre den til en maskin; mest mulig effektiv. I Foucaults teorier om makt ligger det «*det 'føyelige' mennesket*» (Aakvaag 2008:327) i bunnen; en forståelse av at mennesker lar seg styre av samfunnet rundt. Individets frie vilje nedprioriteres, og det at et menneske tar kontroll over egen skjebne og egne omgivelser, er vanskelig forklart ut i fra hans teorier (Aakvaag 2008). Er så urinprøvene utelukkende et uttrykk for fengselets behov for å kontrollere og disiplinere den innsatte og hennes kropp, eller er det noe mer? Tidligere uttalelser fra innsatte som for eksempel «*jeg har satt meg opp på frivillig urinprøver*», eller «*en måte å kunne få tillit på bordet*» viser at de ikke bare opplever seg selv som styrt av fengselets maktformer, de ser det også som en mulighet til å oppnå noe for seg selv. Det er altså tydelig at for disse innsatte inneholder urinprøven også en hjelpefunksjon. Gjennom denne forståelsen er kontroll- og disiplinasppektet fortsatt til stede, men den blir i stedet et verktøy den innsatte selv kan benytte seg av for å oppnå det hun ønsker.

9.3 Oppsummering

Tidligere har jeg tatt for meg det fengselsfaglige rommet og vist at det er posisjonen som innsatt som er basisen for deltakerne i Stifinner'n. Videre har jeg sett at opplevelsen av å være Stifinner er mye mer enn det, og jeg har gått inn i det sosialfaglige rommet og sett hva som kjennetegner dette. I kapittel syv gjorde jeg rede for hva det var som gjorde dette rommet mulig, hva fundamentet for dette rommet er, og i kapittel åtte diskuterte jeg hvorvidt disse kjennetegnene kunne bety at Stifinner'n er behandling, eller ikke. Her, i kapittel ni, har jeg så tatt et steg tilbake mot det fengselsfaglige igjen. Til tross for viktige verdier som hjelp, støtte, tillit, anerkjennelse og rehabilitering, så er Stifinner'n ikke et behandlingstilbud. Det er et tiltak som foregår inne i et fengsel, det er preget av kontroller og makt. I tråd med straffegjennomføringsloven er det sikkerhetsvurderinger som er avgjørende i alle avgjørelser som skal tas.

Likevel finner jeg en interessant oppfatning blant de innsatte i Stifinner'n når det kommer til kontroll. Flere uttrykker at det ikke spiller noen rolle for dem om det er miljøterapeutene, som de kjenner godt og har et tillitsforhold til, eller fengselsbetjentene, som for dem representerer fengselet og er noen de ikke kjenner like godt, som utfører kontroller. De ansatte ser en mulig konflikt her, og en av miljøterapeutene ønsker ikke å utføre urinprøver av frykt for å blande korta og bli en del av sikkerheten. Den andre miljøterapeuten, derimot, utfører urinprøver når det passer seg sånn, og ser heller ingen konflikt i å gjøre dette. To av de innsatte nevner også fordeler med å bli tatt urinprøver av, de ser på det som en måte å bekrefte egen fremgang på, og en måte å dokumentere sin rusfrihet. En innsatt sier også at kontroller er bra, for det er noe «vi narkomane» trenger for å holde seg på matta. Det ser altså ut som om det å bli kontrollert ikke nødvendigvis, eller i hvert fall ikke utelukkende, oppleves som noe negativt.

10 Tvang og motstand

Så langt i oppgaven har jeg vært igjennom mange ulike posisjoner som innsatte veksler mellom. De er innsatte, ja, men de er også Stifinnere. De er skoleelever, de går i terapi, de driver med yoga, de har individuelle samtaler. De får hjelp og støtte, de blir anerkjent og motivert og rehabilitert, men de blir også kontrollert og overvåket og til dels motarbeidet på et strukturelt, organisatorisk nivå. Hva er de innsattes reaksjoner på dette? Hvordan opplever de vekslingene mellom de ulike posisjonene? Er de glade for de mulighetene det gir, eller blir det forvirrende? Er det noe de er misfornøyde, og i så fall, hvordan uttrykker de denne misnøyen? I dette kapittelet vil jeg se nærmere på de innsattes mulighet for å utøve motstand mot Stifinner'n. Er dette noe de har behov for? I så fall, hvilke muligheter har de?

10.1 Frivillig tvang

Det å være deltaker i Stifinner'n er basert på et enten/eller-prinsipp. Sier du ja til en plass i Stifinner'n, er du forpliktet til å stille opp på hva enn opplegg som presenteres for deg. *«Vi kan selvfølgelig være uenig, og det er lov å diskutere ting og sANN, men i utgangspunktet så skal man delta.»*, slår en miljøterapeut fast. En av de innsatte er enig, og oppsummerer med å si at *«[n]år du går inn i Stifinner'n, så forplikter du deg til å være med på de tinga som Stifinner'n har.»* Dette betyr at deltakelse i Stifinner'n i praksis består av to motsetninger. På den ene siden er det helt frivillig å være Stifinner, man kan til og med si at det er et privilegium; man har aktivt søkt seg inn og blitt valgt ut til å være med. På den andre siden er det tvang å delta i opplegget. Denne formen for forpliktelse er kanskje en selvfølge ute i samfunnet; hvis du sier ja til å være med på noe, så må du følge reglene som finnes der. Vil du ikke det, må du slutte. Dette valget er likevel noe mer komplisert i fengsel. Selv om de innsatte i Stifinner'n selvsagt kan trekke seg fra tiltaket, blir konsekvensene større enn de ville blitt av å slutte i noe utenfor fengsel. Skulle en innsatt velge å trekke seg, rykker hun på en måte tilbake til start, da hun i et sånt tilfelle vil bli tilbakeført til lukket fengsel, tilbake der hun kom fra. Så kan hun selvsagt søke om å få komme på en annen, vanlig åpen avdeling, men det er umulig å vite på forhånd hvor lang tid det vil ta før det kan innvilges. Det å trekke seg vil dermed medføre store endringer og det er ikke en lett avgjørelse.

Denne dobbeltrollen er det en av de innsatte er inne på når hun, som svar på hva Stifinner'n er for henne, innfører begrepet «*behandling på frivillig tvang*». Det samme begrepet blir brukt av en annen innsatt som snakker om hva Stifinner'n er; ikke helt fengsel, ikke helt behandling: «*Frivillig tvang...*». De innsatte er tydelige på at de er på Stifinner'n frivillig, men samtidig sier de alle tre at de ikke ville vært i behandling nå, hvis det ikke var for at de kom i fengsel. Det er denne situasjonen som ligger til grunn for formuleringen; de har ikke noe å tape på å prøve nå som de likevel sitter i fengsel, og de søkte på eget initiativ, og nå som de er her, har de ikke noe annet valg enn å følge opplegget. Her er det altså mulig å se for seg en konflikt mellom deltakerne og Stifinner'n, i det at de, i egne ord, blir tvunget til å delta. Likevel er det ikke sånn jeg oppfatter informantene. Selv om de kan gi inntrykk av at ikke alt alltid er like bra, en innsatt sier til og med på et tidspunkt at hun «*egentlig syns det ikke er noe bra opplegg*», er de likevel positive til Stifinner'n på generelt grunnlag. Alle sier at de har anbefalt Stifinner'n til andre, de sier at oppholdet hjelper dem og de skryter av de ansatte. Jeg kan ikke se en konflikt her, men betyr det at deltakerne omfavner alle de ulike posisjonene med like stor iver? Er de glade for alle mulighetene de får til å være noe utover innsatt, eller blir det hele litt kaotisk? Hva gjør de i forhold til de sidene ved Stifinner'n de ikke liker så godt, har de noen muligheter til å utøve motstand?

10.2 Arenaer for motstand

I sin artikkel «*Punishment and pleasure; women, food and the imprisoned body*» (2002) ser Catrin Smith på kvinnelige innsatte i England sin opplevelse med og bruk av mat i fengsel. Smith viser hvordan mat er veldig viktig for innsatte, på mange måter kan man si at maten kommer til å symbolisere hele fengselsopplevelsen (Smith 2002). Foucault (1994) skriver at fengsel aldri straffer kun ved hjelp av fengselet i seg selv, det er alltid et tilleggsmoment. Mat kan være et eksempel på et slikt tillegg. I Norge i dag er det ikke lov til å straffe innsatte ved å ta fra dem mat (Ugelvik 2011), men likevel er dette med mat, utdeling av den, tidspunkter for den, innholdet i den; mat er en del av fengselets disiplinære system. Goffman (2006) viser hvordan pasienter i en total institusjon blir utsatt for en krenkelsesprosess. Basale behov som søvn og hygienespørsmål er ikke lenger opp til dem, de blir fratatt kontroll over sitt liv. I videreføringen av dette ligger også forholdet til mat. Det at noen andre bestemmer hva og når du skal spise er en effektiv form for disiplinering, fordi det fjerner individenes følelse av selvkontroll. De innsatte Smith (2002) snakker med klager over at maten ikke er god, den er

usunn og i liten grad tilpasset individuelle behov. Dette fører, ifølge Smith, til en tendens til at kvinnene velger bort fengselsmaten og heller kjøper trøstemat som for eksempel sjokolade, kjeks eller potetgull. Kvinnene vet at slik mat ikke er bra for dem, men i det Smith kaller et fiendtlig («hostile») miljø, vil slik dårlig mat medføre glede og trøst. Det kan også være en form for motstand mot fengselet, ved å nekte å følge deres måltidsplan. Videre viser Smith hvordan mat også kan være en kilde til opprør, for eksempel gjennom søl med mat eller i mer ekstreme tilfeller; selvsykdom gjennom spiseforstyrrelser eller sultestreiker (Smith 2002).

Thomas Ugelvik (2011) henviser til Stene-Johansen (2007) som viser hvordan mat er mye mer enn bare mat, mat er enheter i en kulturell kommunikasjonsstruktur. De mannlige varetaktsinnsatte Ugelvik snakket med er alle misfornøyde med maten. De har ingen mulighet til å lage egen mat, de får den utdelt og spiser alene på cella. De kan likevel handle fra dagligvarebutikk hver uke, og med maten de kjøper her, finner de kreative metoder for å gjøre motstand mot fengselets regler. Ugelvik viser hvordan de går via lovlig bruk av innkjøpte sauser og kryddere, via ulovlige, men relativt ufarlige metoder som involverer for eksempel oppvarming av mat ved hjelp av en lyspære, til ulovlige og dessuten farlige metoder for steking og koking av mat (for eksempel hjemmelagede vannkokere). Deres form for protest er en måte å være en «smart fange» på, det er en tydelig, aktiv motstand som de ansatte i stor grad er klar over at finnes, men som likevel ikke går så langt at de er nødt til å reagere (så fremt de ikke tar noen på fersken). På denne måten er det en vinn-vinn situasjon. Ugelvik mener, på samme måte som Smith, at synet på fengselsmaten kan sies å være et symbol på hele fengselet: Spiser du maten, spiser du hele fengselet, du godtar det og blir en del av det. Kaster du maten viser du at fengselet er søppel, og du frigjør deg selv (Ugelvik 2011).

Hvorfor er det at dette er relevant for Stifinner'n i dag? For Smith og Ugelvik sine informanter handler det om mat, og bruken av mat for å vise sin misnøye. For informanter mine er det litt mer diffust. Det å snakke om mat, eller helst det å være misfornøyd med maten, er et svært kjent tema innenfor fengselsforskningen, men i mitt materiale er det ingen som nevner mat. Det er aldri snakk om mat, med unntak av at deltakerne er ansvarlige for å lage lunsj på Tyrili Arena, og da er det snakk om mat som en aktivitet, en jobb, en plikt. Ingen av de innsatte nevner mat på noen annen måte, og det virker helt tydelig at deltakerne i

Stifinner'n **ikke** bruker mat som arena for motstand. Grunnen til dette er nok at deres forhold til mat er mye friere enn de innsatte Smith og Ugelvik snakket med. På avdeling B2 er det eget kjøkken, og en innsatt jobber der fast. De innsatte får ikke benytte kjøkkenet som de vil, men de kan når som helst hente kaffe eller annen drikke der. Frokost, lunsj og kveldsmat forberedes av kjøkkenjenta, og serveres i form av «hotellfrokost», sånn at alle står fritt til å sette sammen sitt eget måltid. Middagen er noe mer rigid, den kommer ferdig fra storkjøkkenet på Bredtveit og blir bare satt frem av kjøkkenjenta på B2. De innsatte kan også kjøpe inn egen mat når de er på sin ukentlige handletur. Mat oppleves altså ikke som et problemområde blant de innsatte jeg snakket med.

I Stifinnernes tilfelle finner jeg at det i stedet handler om innholdet i Stifinner'n. Eksempler her kan være en innsatt som mener at «*egentlig synes jeg det ikke er noe bra opplegg*» eller en annen som klager over «*lange, lange [dager] ...*» Det handler også om dette at de er forpliktet til å delta uansett, synliggjort gjennom begrepet to av de innsatte innfører: «*frivillig tvang*». Både Smith og Ugelvik finner at informantene bruker mat som et middel til å få tilbake kontrollen, protestere, gjøre motstand der de kan, med det de kan. I mitt materiale finner jeg ingen slik aktiv motstand, ingen uttalt protest. Reagerer de innsatte da på annet vis?

10.3 Kritisisme

Et mulig protestalternativ for Stifinnerne finner jeg i Thomas Mathiesens bok «*Defences of the Weak*» (2012), i begrepet «*ensoriousness*» som han lanserer der. Censoriousness betyr å være «*ensorious*», altså «*harshly critical; fault-finding*»²⁴. Kritisisme kan kanskje være en norsk oversettelse. Mathiesen bruker begrepet for å beskrive en teknikk visse innsatte i materialet hans benyttet seg av ovenfor de ansatte i fengselet. Disse innsatte satt seg inn i og sa seg enig i alle fengselets regler og prinsipper, for så å kritisere de ansatte for ikke å kunne og/eller følge nettopp disse reglene. Dette er ikke en direkte motstand eller protest, det er heller en form for kritikk som har som mål å få de ansatte til å føle seg som avvikerne, de som ikke følger reglene. I forhold til mitt materiale har jeg ikke funnet tegn på at de innsatte utøver noen form for aktiv protest, men det kan være visse eksempler på Mathiesens kritisisme-variant. Det at en innsatt sier at skoletilbudet er «*helt ut i det blå*» for henne, kan være et tegn

²⁴ <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/ensoriousness> (lest 26.09.13)

på at de ansatte ikke følger reglene, ved at de ikke finner tilbud som passer for henne, som er hensiktsmessig for å hjelpe henne. Det samme kan sies om de innsattes klager på at det er kjedelig å være i Stifinner'n, det er lite som skjer og lite å gjøre. I forhold til Tyrilis retningslinjer har jeg sett at det at alle har nok å gjøre, innhold til å fylle dagene sine, er helt sentralt (se punkt 6.2.2). Dette betyr at det at de innsatte synliggjør sin kjedsomhet kan være en måte å påpeke at de ansatte ikke oppfyller Tyrili sine idealer. Jeg ser likevel ikke noe som tilsier at de innsatte gjør dette med hensikt, at de ønsker å «ta» de ansatte.

Likevel har jeg muligens funnet en link til begrepet brukt på en litt annen måte, gjennom en av miljøterapeutene som uttaler at «[...] man føler at man kanskje ikke strekker til, vi er der for sjeldent, og jeg oppdaga her om dagen at jeg gikk hjem et kvarter etter at jeg egentlig skulle ha gått, og da fikk jeg sånn dårlig samvittighet [...]». Hun går altså hjem et kvarter etter at hun skulle ha gått, og likevel fikk hun dårlig samvittighet fordi hun ikke ble enda lenger. Her er det ikke snakk om at de innsatte påpeker at hun bryter regler, det er mer en form for hennes indre kritisisme av seg selv. Denne varianten av censoriousness blir som en speilvendt utgave av Mathiesen sin beskrivelse av begrepet. Dette kan ses på som en bekreftelse av det nære forholdet som utvikles mellom de innsatte og de ansatte i Stifinner'n: I stedet for at de innsatte er ute etter å «ta» de ansatte, er det de ansatte selv som er så strenge med seg selv at de hele tiden synes de bør strekke seg lenger.

10.4 Tilbaketrekking

Jeg finner altså ikke at de innsatte utøver noen aktive former for motstand mot Stifinner'n. For Smith og Ugelvik sine informanter er det maten som er arena for deres motstand, men det kan se ut som om Stifinnerne mangler en arena for sin. En mulig grunn for det kan være det faktum at Stifinner'n ikke er et reint fengsel, det er en kombinasjon, en hybrid. Det er lettere å protestere mot et system som har til hensikt å kontrollere deg, enn det er når systemets uttalte mål er å hjelpe deg. Vilhelm Aubert (1958) underbygger nettopp dette når han påpeker at i forholdet mellom behandler og pasient ligger det en forståelse av at de har et felles mål. En protest blir i et slikt tilfelle å protestere mot seg selv, noe som intuitivt virker uhensiktsmessig. I Stifinnernes tilfelle ser det dermed ut for meg som om tilbaketrekking kanskje er den eneste mulige formen for motstand som er tilgjengelig, eller i hvert fall i bruk.

I dem ser jeg noe jeg vil kalle likegyldighet, eller kanskje passivitet. Om og hvis deltakerne er misfornøyde, gjør de ikke noe aktivt med det. I stedet gir de inntrykk av en form for nøytralitet, en oppfatning om at «Stifinner'n er det det er», og ferdig med det. Som jeg har nevnt tidligere deltar informantene i skole, i yoga og bildeterapi. De har ikke spesifikt ønsket seg det, noen av dem liker det kanskje ikke en gang, men de gjør det, og de klager ikke.

Erving Goffmans begrep «den primære tilpasningsformen» kan kanskje være en fruktbar forståelsesramme her. I boka «Anstalt og menneske» (2006) ser han blant annet på hvordan de innsatte i en total institusjon skaper seg selv. En innsatt som følger den primære tilpasningsformen, er en innsatt som utfører de aktivitetene institusjonen forventer at hun skal utføre. Den innsatte tilpasser seg livet i den totale institusjonen og oppfører seg i tråd med reglene. Goffman mener at den innsatte utvikler en form for eget liv innenfor institusjonen og på den måten gir mening til handlingene hun utfører der. Slike innsatte skaper stabilitet i institusjonen (Goffman 2006). De innsatte i mitt materiale ser i stor grad ut til å benytte seg av denne primære tilpasningsformen. De følger reglene, gjør det som er forventet av dem og forholder seg til verden slik den er for øyeblikket. Videre er det også et poeng for Goffman at den som tilpasser seg reglene, skal belønnes (Goffman 2006). Dette er et uttalt poeng også i kriminalomsorgen i dag, Stortingsmelding 37 (2007 – 2008) slår fast at «*[d]e som gjør seg fortjent til det, kan få flere fordeler enn de som ikke gjør seg fortjent til det*» (St.mld.nr.37 2007-2008:109). Stifinnerne er i utgangspunktet i en situasjon hvor de har flere fordeler enn mange andre innsatte i Norge, i en av miljøterapeutene sine ord «*[får] de flere utganger, de får flere aktiviteter, det er en del fordeler knytta til Stifinner'n*». De innsatte er også klar over dette: «*Det er mer normalt her*», sier en innsatt, mens en annen mener at «*[...] man kan gjøre det man ønsker å gjøre, uansett hva det er, bare det ikke har med kriminalitet å gjøre*». Kanskje er det derfor de ikke klager? Det å tilpasse seg livet i institusjonen, eller fengselet, kan også ha andre konsekvenser, som for eksempel Kjersti Ericssons (2002) poeng om at det er vanskelig å engasjere seg i fengsel, fordi det å være i en livssituasjon så på siden av sitt ekte liv, kan gjøre den innsatte tiltaksløs. Ønsket om å bare bli ferdig, få det overstått, kan tilsynelatende ligne på det å tilpasse seg reglene, men kanskje er det bare resignasjon? Dette er en problemstilling som jeg ikke mener er særlig aktuell for Stifinner'n, fordi en slik form for resignert, uengasjert deltakelse ville bli oppdaget der. På en lukket avdeling kan man nok følge de få reglene som er og ellers trekke seg unna, men i Stifinner'n er det andre krav til

deltakelsen. En annen forklaring på hvorfor de ikke uttrykker noe særlig misnøye, er derimot mer aktuell i Stifinner'n enn på lukket avdeling. Denne forklaringen er avhengig av nettopp det forholdet som kommer fra en aktiv deltakelse hvor det stilles krav til de innsatte. Ved å delta i Stifinner'n får de innsatte, som vi har sett, anerkjennelse, tillit og støtte fra de ansatte. Det å oppleve å bli anerkjent som en person som har noe å si, en person som har rett til å klage, kan i mange tilfeller føre til at det å klage ikke lenger blir like viktig. Dette aspektet kan være aktuelt i forhold til å forstå Stifinnerne.

En annen grunn til at de innsatte ikke utøver mer motstand, kan ha noe med tidsaspektet å gjøre. De innsatte vet at de ikke skal være i Stifinner'n særlig lenge, de fleste er der rundt tre måneder, og i de aller fleste tilfeller er det snakk om en avklart, oversiktlig ventetid. Det er lettere å forholde seg til noe man opplever som til dels kjedelig og innholdsløst når man vet at og når det tar slutt. Kanskje kan det til og med være at de mener at en slik opplevelse kan være nyttig? To av de tre innsatte jeg snakket med hadde konkrete planer om å gå direkte over til en Tyriliinstitusjon etter løslatelse, og på denne måten vil oppholdet i Stifinner'n være et skritt på veien, som Stifinner'n selv sier: en forberedelse til behandlingen som skal komme. En av de innsatte sa på et tidspunkt at *«jeg må lære meg at det ikke kan skje noe hele tida»*. I lys av dette kan man kanskje si at hennes opplevelse av at *«[d]et er vanvittig kjedelig å være her, det er ingenting som skjer»*, kan fungere som trening for hennes videre, rusfrie liv. I forhold til livet etter løslatelse, er det stor enighet om at konkrete, praktiske ting som bolig og noe å gjøre gjennom arbeid/skole er vesentlig å ha på plass. Dette er likevel ikke alt, og Stortingsmelding 37 (2007-2008) drar fram de frivillige organisasjonene som en vesentlig støtte når det kommer til løslattes muligheter for deltakelse i lokalsamfunn, idrett, kultur, religiøse aktiviteter og fritidstilbud. Disse organisasjonene, som for eksempel Røde Kors, WayBack og Kirkens Bymisjon, er alle klar over at fritiden er en stor utfordring for nylig løslatte fanger. Det kan være av avgjørende betydning å ha noen å gå på kino sammen med, noen å prate med, en inngangsport til ulike, nye miljøer. Eller som Helene, en frivillig i Røde Kors sier: *«Det er flott med bolig, utdanning eller jobb, men det nytter ikke hvis du har venner og nettverk rundt deg som ikke vil bryte med rusavhengighet og en kriminell fortid»* (St.mld.nr.37 2007-2008:189).

10.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg sett nærmere på Stifinnernes forhold til Stifinner'n, og da spesifikt på hva de eventuelt syns er negativt ved tiltaket. I de tilfellene at det er noe de er misfornøyd med, hvilke muligheter har de til å uttrykke dette, eller protestere mot det? Jeg har sett at et par av de innsatte beskriver Stifinner'n som frivillig tvang, et tiltak som de riktignok går inn i frivillig, men som de, når de først er deltakere, ikke har noe særlig innflytelse over. Hvordan forholder de seg til det? Har de noen måter å utøve sin motstand på? Gjør de det?

Tidligere forskning på fengsler nevner ofte mat som en arena for motstand blant innsatte, men dette er ikke et aktuelt tema for Stifinnerne jeg snakket med. De utviser heller ingen motstand i form av klager eller protester, til tross for at noen av utsagnene deres viser at de ikke er like fornøyd med alt Stifinner'n tilbyr (og krever av) dem. Jeg finner eksempler på uttalelser fra Stifinnerne som kan passe inn under kritesisme-begrepet til Thomas Mathiesen (2012), men det ser ut til at dette ikke er gjort med hensikt. Til slutt ser jeg på tilbaketrekking som en form for protest, og finner at for Stifinnerne ser dette ut til å være den eneste metoden som er i bruk. Jeg ser på ulike grunner til at det er tilfelle, blant annet ved å se de innsatte i Stifinner'n i sammenheng med Goffmans (2006) begrep «den primære tilpasningsformen». Jeg viser også hvordan oppnåelse av anerkjennelse og respekt kan føre til at behovet for å klage på ting man ikke er helt fornøyd med, minker, samt hvordan tidsaspektet i Stifinner'n kan spille en rolle når det kommer til behovet for å uttrykke misnøye.

11 Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan Stifinner'n for kvinner fungerer, både som et eget, sosialfaglig rom, men også som en del av et større fengselsfaglig rammeverk. Det er nettopp denne kombinasjonen som utgjør Stifinner'n, som muliggjør tiltaket, samtidig som det er her utfordringene ligger. Som et ønske for arbeidet med Stifinner'n i framtiden har jeg sett hvordan både innsatte og ansatte etterlyser flere søkere, og aller helst en egen avdeling. Avgjørende for veien videre blir dermed et økt fokus på rekruttering, og det er nettopp dette jeg vil si litt om helt avslutningsvis.

11.1 Rekruttering

«I utgangspunktet da de satt i gang på Bredtveit var det sånn at en betjent ble øremerka to ganger i uka, tatt ut av turnus for å ringe rundt til fengslene i Norge for å høre om det var noen kandidater [...] og sånn var det helt fram til november 2011», sier en av miljøterapeutene om oppstarten. Dette ble så avbrutt på grunn av bemanningsspørsmål, men *«nå har vi holdt på såpass lenge at nå er fengslene og de som jobber, i hvert fall noen steder, klar over at vi eksisterer [...] og så er det noen gjengangere (innsatte, min anm) rundt omkring, sånn at det blir snakka om at vi eksisterer, jungeltelegrafan funker jo av og til»,* fortsetter hun. En av de innsatte bekrefter nettopp dette når hun sier at *«jeg hørte om Stifinner'n fra en annen jente, som også hadde søkt, og hun hadde fått høre om det gjennom ei venninne.»* Dette med rekruttering og inntak er et viktig tema for miljøterapeutene og de innsatte i Stifinner'n. *«Vi har jo ikke kapasitet til å reise rundt og informere fengsler land og strand rundt»,* sier en miljøterapeut og innrømmer at de har lite kontroll med hvordan Stifinner'n for kvinner blir presentert:

«Der er det nok en brist med dårlig informasjon, og det er opp til det enkelte fengsel hvordan de velger å gi den informasjonen. Vi utarbeider nå en bedre plakat, og bedre brosjyre som er litt mer blikkfang, men samtidig så er vi jo veldig avhengig av betjenter, at de finner de som kanskje er aktuelle for Stifinner'n».

Hun fortsetter med å si at *«[m]ed tanke på at det er veldig mange av kvinnelige innsatte som har store rusproblemer, så er det veldig rart at vi ikke har flere søkere, fordi de er jo der ute».* De innsatte har litt forskjellig syn på hvor god oversikt de ulike fengslene egentlig har. *«[...]»*

det er mye fengsler som ikke vet at Stifinner'n har plass for jenter», sier en, mens en annen har en annen erfaring, og sier at «så ble jeg fortalt (av fengselsbetjent, min anm) om Stifinner'n, og det ligger jo brosjyrer ute på alle avdelingene». Den tredje sier at hun «hørte vel litt om det fra betjentene som hadde vært der (på Bredtveit, min anm.) på omvisning». Utfordringer med rekrutteringen er aktuelt fordi det handler om gruppedynamikken, om hvordan opplegget i Stifinner'n fungerer i hverdagen. En innsatt «skulle ønske at det kunne være flere personer med, at det var flere involverte så vi ble en gruppe». Da jeg var med Stifinner'n var de tre innsatte og to ansatte. Rekorden var fem innsatte, men de hadde også hatt en periode med kun en eneste innsatt. Når tallet jevnt over ligger så lavt er gruppa svært sårbar, og det blir vanskelig å få en stabil utvikling. I tillegg mener en av miljøterapeutene at «det trekløveret er jo av og til litt vanskelig», og henviser til at en gruppe bestående av tre veldig fort blir ujevn, at to av personene knytter seg sammen og den siste blir stående utenfor. Det at det er så få innsatte i Stifinner'n blir også en utfordring når det kommer til deres forhold til de andre innsatte på avdeling B2, et tema jeg diskuterte under punkt 5.4.

Det å få fatt i flere søkere er et ønske både fra innsatte og ansatte, og da min observasjonsperiode gikk mot slutten (mai 2012) fortalte en av miljøterapeutene at en ansatt på Tyrili Arena hadde fått innvilget støtte fra justisdepartementet for å jobbe spesifikt med denne problemstillingen: *«Ja, så hvis han klarer å sette inn et tiltak mot de problemene våre, så vil det jo antakeligvis kunne bli flere søkere, og en gruppe på ti, for eksempel, som vi fint kunne klare å drive her»*. Det langsiktige målet med denne satsningen er altså å fylle opp de ti plassene som i utgangspunktet er øremerket til Stifinner'n.

11.2 Epilog

I en samtale med en av miljøterapeutene i april 2014, bekrefter hun at Stifinner'n har opplevd en jevn pågang og interesse, men at antall innsatte har ligget på rundt fire eller fem. I følge henne har Stifinner'n for kvinner «funnet sin plass» i løpet av de to årene som har gått siden jeg besøkte dem, og hun var særlig opptatt av en økt grad av stabilitet, som springer ut av mer erfaring. Sammen med sin nye kollega har hun nå satt et tak på seks innsatte, for å kunne sikre alle god nok oppfølging.

Antall ord i oppgaven: 37148

Litteraturliste

Aubert, V. (1958): *Legal justice and mental health*. Opptrykk fra: *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Process*. Vol. 21, nr 2, 1958.

Aakvaag, G. C. (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Aamodt Granli, L. (1998): *Den gode relasjonen – støtte, omsorg eller anerkjennelse?* Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Alver, BG og Øyer, Ø. (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.

Bourdieu, P. og Waquant, L. (1996): *Refleksiv sosiologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels forlag.

Bourdieu, P. (1999): *Meditasjoner*. Oslo: Pax forlag.

Bramness, J.G. (2012): Innledende ord, i: Lossius, K. (red.) (2012): *Håndbok i rusbehandling. Til pasienter med moderat til alvorlig rusmiddelavhengighet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Damsgaard Larsen, H. (2010): *Den profesjonelle sosialarbeider*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Danielsen, T. og Haugen, S. (2010): *Håndbok for Stifinner'n*. Tyrili Skriftserie nr.2/2010. Tyrilistiftelsen.

Donohue, E. og Moore, D. (2009): When is an offender not an offender?: Power, the client and shifting penal subjectivities. *Punishment and Society* 11 (3): 319-336.

Ericsson, K. (2002): «Fengselets tid – og livets», i: Sætersdal, B. og Heggen, K. (red): *I beste hensikt? «Ondskap» i behandlingssamfunnet*. Oslo: Akribe forlag.

Evalueringsnotat om Stifinner'n på avdeling B2 på Bredtveit fengsel. Datert 07.07.11. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Evjen, R., K.B. Kielland og T. Øiern (2012): *Dobbelt opp. Om psykiske lidelser og rusmisbruk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fauchald, K. og Sivesind, A. K. (2012): *De åpne russcenene i Oslo sentrum: sett frå brukernes perspektiv*. Oslo Kommune: Velferdsetaten.

- Finstad, L. (1990): *Den betalte familie*. Oslo: Pax forlag.
- Foucault, M. (1994): *Overvåkning og straff: det moderne fengselets historie*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Foucault, M. (1999a): *Diskursens orden. Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1790*. Oslo: Spartacus forlag.
- Foucault, M. (1999b): *Seksualitetens historie. Viljen til viten*. Oslo: EXIL.
- Foucault, M. (2002): *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Friestad, C. og Skog Hansen, I.L. (2004): *Levekår blant innsatte*. Fafo-rapport 429. Oslo: Fafo.
- Giertsen, H. (2012): Policy og drugs in Norwegian prisons: Increased control, answers to poverties and looking for a life after release. *NAD Research report. Nordic Studies on Alcohol and Drugs. Vol. 29. 2012. Side 589 – 604*.
- Giertsen, H. og Rua, M. (kommer): Møtested for straff og velferd. Rusmestringsavdelinger i fengsel. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*.
- Goffman, E. (2006): *Anstalt og menneske. Den totale institusjon sosialt sett*. Jørgen Paludans Forlag.
- Grimen, H. (2009): *Hva er tillit*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gunnes, U. og Meland, C. (2013): *Rammebetingelser for drift av rusmestringsenheter i fengsel. Samarbeid mellom kriminalomsorgen, spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten*. Rundskriv av 04.10.13. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet.
- Hammerlin, Y. (2008): *Om fangebehandling, fange- og menneskesyn i norsk kriminalomsorg i anstalt 1970 – 2007*. Doktoravhandling. Det juridiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Haugen, S. (2013): *Endring fra innsiden. Forberedelse til rusbehandling bak fengselsmurene*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Heisholt, H. (2013): «Når hovedprosjektet ditt er deg selv». *Muligheter og begrensninger for rusrehabilitering i fengsel*. Masteroppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Det juridiske fakultet. Universitetet i Oslo.

Honneth, A. (2003): *Behovet for anerkjendelse*. København: Hans Reitzels Forlag.

Honneth, A. (2006): *Kamp om anerkjendelse. Sociale konflikters moralske grammatik*. København: Hans Reitzels Forlag.

Hviid Jacobsen, M., A. Jørgensen og S. Svendsen-Thune (2002): *Sensitiv sosiologi: Undersøgelser av utsatte og udstødte mennesker*, i: Hviid Jacobsen, M., S. Kristiansen og A. Prieur (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst – strejftog i kvalitativ sosiologi*. Aalborg Universitetsforlag.

Jansen, U. og Wangensteen, T. (2009): *Tyrili i lomma og i hverdagen*. Tyrili Skriftserie nr.2/2009. Tyrilistiftelsen.

Johannesen, A., Tufte, P. A., og Christoffersen, L. (2010): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.

Kokkin, J. (1998): *Profesjonelt sosialt arbeid*. Otta: AiT Enger AS.

Kriminalomsorgens helhetlige russtrategi 2008 – 2011. Oslo: Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF) 2008.

Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Levin, I. (2004): *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lie, G.T. og Granby, I. (2011): *Mennesket bak rusen: om Selbukollektivets historie, ungdommenes utviklingsprosess og betydningen av anerkjennelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Lossius, K. (red.) (2012): *Håndbok i rusbehandling. Til pasienter med moderat til alvorlig rusmiddelavhengighet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven). LOV-2001-05-18-2. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven). LOV-2011-06-24-30. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.

Lov om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven). LOV-1999-07-02-63. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.

Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven). LOV-2000-04-14-31. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Lov om spesialisthelsetjenesten m.m. (spesialisthelsetjenesteloven). LOV- 1999-07-02-61. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.

Mathiesen, T. (2007): *Kan fengsel forsvarer?* Oslo: Pax forlag.

Mathiesen, T. (2012): *The defences of the weak. A Sociological Study of a Norwegian Correctional Institution.* Abingdon: Routledge Revivals.

Matthews, R. (2009): *Doing time. An introduction to the sociology of imprisonment.* Hampshire: Macmillan Press Ltd.

Meld.St.nr.30 (2011 – 2012): *Se meg! En enhetlig ruspolitikk. Alkohol – narkotika – doping.* Oslo: Det kongelige helse- og omsorgsdepartementet.

Nafstad, I. (2013): *Et anstendig menneske. Møter mellom rusbrukere og det offentlige rom i Oslo.* Oslo: Doktorgradsavhandling ved Det juridiske fakultetet. Universitetet i Oslo.

Olkowska, A. og Landmark, B. (2010): *Hva gjør miljøterapi til terapi?*

<https://www.fo.no/getfile.php/06%20Profesjonene/Barnevernpedagogene/Artikkelsamling%202010/Olkowska%20%26%20Landmark.pdf> (lest 15.04.14)

Pedersen, R.M. (2012): *Urinprøver eller relasjon – kanskje begge deler? En studie av ansattes opplevelser av urinprøvetaking i rusbehandling.* Masteroppgave i sosialt arbeid. Fakultet for samfunnsfag. Høgskolen i Oslo og Akershus.

Prieur, A. og Sestoft, C. (2006): *Pierre Bourdieu: en introduktion.* København: Reitzel.

Ryan, R.M. og Deci, E.L. (2000): Intrinsic og Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25 (1), page 54-67.

Sandvik, A.B. (2003): *Hva passer for kvinner? Undervisning for kvinnelige fanger i fire norske fengsler.* Bergen: Fylkesmannen i Hordaland.

Shulman, L. (2005): *Kunsten å hjelpe individer og familier.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

- Skardhamar, T. (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. K-serien nr. 1/2002. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Avdeling for kriminologi. Universitetet i Oslo.
- Skau, G.M. (2003): *Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, C. (2002): Punishment and pleasure: women, food and the imprisoned body. *The Sociological Review*, 50 (2): 197-214.
- Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008): *Straff som virker: mindre kriminalitet – tryggere samfunn: kriminalomsorgsmelding*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Taksdal, A. (1997): *Kvinnerettet behandling?* Oslo: Rusmiddeldirektoratet. Sosial- og helsedepartementet.
- Thagaard, T. (2002): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjersland, O.A., U. Jansen og G. Engen (1998): *Våge å leve. En bok om alternative veier i behandling basert på erfaringene fra Tyrili*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Tungland, E.M, M. Smith-Solbakken og T. Claussen (1996): *Talent eller klient?: om unge stoffmisbrukeres kulturøkonomiske avhengighet*. Rapport (Rogalandsforskning)/RF. Hefte nummer 96/025. Stavanger: Rogaland Research.
- Ugelvik, T. (2011): *Fangenes friheter. Makt og motstand i et norsk fengsel*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vegheim, B. (1995): *Kvinnens møte med straffeapparatet. Del II. Det uforutsigbare systemet og det sårbare fellesskapet*. K-serien nr. 1-95. Institutt for kriminologi. Universitetet i Oslo.
- Wadel, C. (1991): *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK AS.
- Wacquant, L.J.D. (1996): The Rise of Advanced Marginality: Notes on Its Nature and Implications. *Acta Sociologica*, Vol. 39 (2): 121-139.
- Weber, M. (1997): *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal.

Widerberg, K. og Bolstad, K. (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerberg, D. (1993): *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerberg, D. (2012): *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Nettkilder

<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/censoriousness> (lest 26.09.13)

<http://www.kriminalomsorgen.no/kulturarbeid.237973.no.html> (lest 22.10.13)

<http://www.kriminalomsorgen.no/skole-og-arbeid.237932.no.html> (lest 17.10.13)

<http://www.kriminalomsorgen.no/stifinnern-for-kvinner-paa-bredtveit-fengsel-er-naa-iverksatt.4611620-237613.html> (lest 07.04.14)

<http://www.kriminalomsorgen.no/tilbake-til-samfunnet.5013756-237921.html> (lest 17.10.13)

<http://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html> (lest 30.10.13)

<http://www.regjeringen.no/en/dep/hod/tema/rus/rusbehandling-i-spesialisthelsetjenesten.html?id=439355> (lest 29.10.13)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2004/nou-2004-18/4/3/7.html?id=418727>
(lest 13.02.14)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2012/horing---felles-rundskriv-om-rusmestring/horingsbrev.html?id=691687> (lest 28.11.13)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2012/horing---felles-rundskriv-om-rusmestring/horingsnotat.html?id=691685> (lest 28.11.13)

<http://www.tyrili.no/?aid=9078916> (lest 17.04.14)

<http://www.tyrili.no/?aid=9078923> (lest 17.04.14)

<http://www.tyrili.no/?aid=9074071> (lest 17.04.14)

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Informasjonsskriv til mulige informanter til masteroppgave med foreløpig tittel

«Stifinner'n for kvinner på Bredtveit fengsel».

Mitt navn er Åshild Taranrød og jeg er masterstudent i rettssosiologi ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi på Universitetet i Oslo. Jeg er fra før utdannet fengselsbetjent og er interessert i å intervju innsatte og ansatte, både fengselsbetjenter og andre ansatte, om deres erfaringer fra Stifinner'n for kvinner på Bredtveit. Hvordan er det å være på denne avdelingen? Hvordan er dagliglivet og deres erfaringer med oppholdet der? Videre ønsker jeg å gjennomføre noe observasjon på avdelinga for å danne meg et eget inntrykk av hverdagen. Jeg håper å få være med på rutineaktiviteter og eventuelle utflukter i regi av Stifinner'n, men dette vil ikke bli brukt som intervjusituasjoner, kun som generell bakgrunnsinformasjon.

Siden Stifinner'n for kvinner er relativt ny (åpnet på Bredtveit i 2008) er det lite eller ingen forskning på den fra før, og jeg håper at min oppgave skal kunne bidra til å belyse hvordan hverdagen på denne avdelingen arter seg sett fra både innsattes og ansattes side.

Jeg vil gjerne bruke lydopptaker under et eventuelt intervju, så lenge du synes det er greit. Jeg vil også ta notater underveis. Studiet er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S. Alle som deltar vil dessuten bli anonymisert, og lydopptakene vil bli slettet så fort jeg har levert oppgaven min, innen 1.7.2014. Det er frivillig å delta og du kan når som helst trekke deg uten å oppgi noen grunn, og uten konsekvenser. I så fall vil det du eventuelt har sagt så langt bli slettet.

Min veileder ved Universitetet i Oslo er Hedda Giertsen: hedda.giertsen@jus.uio.no.

Mvh Åshild Taranrød, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

SAMTYKKE TIL Å DELTA I INTERVJU

Jeg har mottatt informasjon om studiet av «Stifinner'n for kvinner på Bredtveit fengsel» og ønsker å delta i intervju.

Dato og signatur

Takk for at du ønsker å delta. Lever dette skjemaet underskrevet i vedlagte konvolutt.

Vedlegg 3: Observasjonsguide fra PBDT

Observation guide

We will use the observations in order to gather data on interaction between inmates and officers/counselors. We will also use our presence as a way to make contact to potential interviewees.

Observational themes

1. The actual psychical surroundings (if possible take photos)

Describe facilities, architecture, space.

2. The wing

How is the mood and the atmosphere in the wing. How is the relation (intensity, atmosphere) between the different groups (inmates, officers, counselors)? Forutsetter at vi beskriver hvem, hvilke profesjoner, som er tilstede. Se etter uformelle møtesteder (røykested; andre aktiviteter)? Hvordan snakker fanger og innsatte, bruker fanger behandlingsspråk (eventuelt hvilke)?

3. Routines

Describe the daily routines. E.g. do people eat breakfast/lunch/dinner together? Wake up time. How much time is devote to treatment. Leisure time activities, who participate? What are the roles of the inmates/counselors/officers in these daily routines? Se etter ritualer? Forskjell på hverdag, helg, ferietid?

4. The treatment

What does the treatment consist of? hvem utfører hvilke typer kontroll /folk utenifra, eller fra fengslet? How is it practiced? When is it scheduled? How is the atmosphere in the treatment sessions?

5. Control

What kind of control and how is practiced? How does the inmates react upon control. How central is the control in everyday interaction?

Which kind of sanctions do you observe, negative and positive (isolations cells, fines, withdrawal of leaves...russamtaler .)

6. Procedures

What are the procedures of the counselors/officers in relation to registration, documentation, filling out forms, etc.? hvem rapporterer ansatte til?

Vedlegg 4: Intervjuguide innsatte

1. Intro

Minne om frivillighet, lydopptaker

Spørsmål?

1.1 Hvor gammel er du?

1.2 Hvor lenge har du deltatt i Stifinner'n?

1.3 Kan du fortelle helt kort hva det å delta i Stifinner'n går ut på?

1.4 Hvor lenge skal du være her/hvor lang er dommen din?

1.5 Hvilke stoffer har du brukt? Hvor lenge?

2. Motivasjon for å delta i Stifinner'n

2.1 Hvorfor søkte du deg hit?

Hva tenkte du på før du søkte?

2.2 Var det lett eller vanskelig å få plass her?

Hvordan fikk du vite om Stifinner'n?

Hvordan søkte du? Fikk du hjelp? Av hvem?

Hva skreiv du?

Hvordan var intervjuet?

Hvordan var/hvor lang tid tok prosessen etter intervjuet?

Vet du om noen som ikke har kommet inn?

- 2.3 Har du fått behandling for rusmisbruk før? (I eller utenfor fengsel?)
- 2.4 Tror du at du ville vært i behandling et annet sted nå, hvis du ikke var i fengsel?
Hvorfor/hvorfor ikke?
- 2.5 Tror du soninga di hadde vært veldig annerledes nå, om du ikke var deltaker i Stifinner'n?

Hvordan?
- 2.6 Kan du si noe generelt om hva som er folk sine grunner til å søke seg hit?

3. Selve behandlingen

- 3.1 Hva består deltakelse i Stifinner'n i, helt konkret?

Er det individuelle samtaler eller grupper eller begge? Hvor ofte? Innhold?

Programmer? Hvilke? Hvor ofte? Innhold?

Samarbeid med andre arenaer utenfor fengselet? Tyrili Arena? Hvor ofte? Innhold?
- 3.2 Hva er det viktigste aspektet for deg?
- 3.3 Kan du fortelle hvordan en god dag ser ut?

Hva gjør den god?
- 3.4 Og en dårlig dag?
- 3.5 Synes du at det å være i Stifinner'n hjelper deg?

Kan du si noe om på hvilken måte?
- 3.7 Er der noe i opplegget du skulle ønske var annerledes? Hvorfor/hvorfor ikke?
- 3.8 Hvordan hjelper Stifinner'n deg med å holde deg stofffri?
- 3.9 Får man et bedre eller dårlige forhold til andre innsatte, når man er Stifinner?

Kan du forklare meg hvordan?

Hvordan er forholdet mellom Stifinnerne og resten av B2? Hvordan fungerer det i praksis?

3.10 Har du fått et annet forhold til fengselsbetjentene etter at du ble Stifinner?

3.11 Har ditt forhold til venner og familie utenfor fengslet endret seg etter at du ble Stifinner? Hvordan?

3.12 Har det hatt betydning for soninga di at du ble Stifinner?

Er det bedre eller verre å være her enn på andre avdelinger?

Er dagene bedre – eller vanskeligere? Hvordan?

3.13 Hva er forskjellen mellom Stifinner'n og en vanlig fengselsavdeling?

Syns du Stifinner'n skiller seg fra en vanlig avdeling? Hvordan?

Når er Stifinner'n fengsel og når er den ikke det? Hva er den i så fall da?

Behandlingsinstitusjon? Bosted? Tyriliinstitusjon?

Føler du at du får en annen identitet på Stifinner'n? Litt fri fra innsatt-rollen? For eksempel klient eller noe annet?

Kunne du tenke deg å anbefale Stifinner'n til andre?

Hva er planen din etter soning? Ønsker du deg videre til en annen Tyrili-institusjon?

Evt til et annet behandlingsopplegg?

3.14 Av og til hører men at rustiltak i fengsel kun bidrar til å lette soninga, men at det ikke har betydning for misbruk etter løslatelse.

Har du noe å si til det?

4. Behandlerne (miljøterapeutene)

4.1 Er det lett å snakke med de ansatte fra Tyrili?

Er de flinke til å forstå hva du trenger?

4.2 Kan du snakke med de om ting du ikke kan snakke med andre om?

4.3 Hva er de flinke til å hjelpe deg med? Er det praktiske ting? Samtaler?

4.4 Er det noe de ikke er så gode til? Noe du mener de kan gjøre bedre?

4.5 Har du et annet forhold til dem enn til (vanlige) fengselsbetjenter?

Hvorfor/hvordan?

5. Behandling innenfor sammenlignet med utenfor fengselet

Har du fått behandling for et rusproblem utenfor fengselet?

5.1 Hvilke typer behandling har du vært i tidligere?

5.2 Synes du, at det er store forskjeller mellom behandling utenfor og innenfor murene?
(For eksempel din egen innstilling, mengden av samtaler, rammer, personale, andre brukere/innsatte eller noe annet?)

5.3 I Norge kalles det ikke «behandling» så lenge det skjer inne i et fengsel, da kalles det for eksempel rustiltak eller motivasjon til behandling. Syns du det er noen forskjell mellom hva som ligger i behandlingen du har fått ute og det tiltaket du er med i nå?

6. Substitusjon/medisin

6.1 Får du substitusjonsmedisin, eller har du fått det tidligere? (Metadon eller subutex.)
Hvis nei, gå til tema 7.

6.2 Er det forskjell på å få det innenfor og utenfor fengselet? Er det for eksempel lettere å ta det hver dag her?

6.3 Har du økt eller senket dosen etter at du kom i fengsel?

6.4 Får du andre former for medisin?

6.5 Har ditt totale medisinforbruk økt eller minket siden du kom i fengsel?

Hvorfor, tror du?

6.6 Hvordan er ditt forhold til legene og sykepleierne?

Er det ofte konflikter eller snakker dere fint sammen?

7. Kontroll i fengselet

7.1 Er der narkotikakontroll på Stifinner'n?

Hvilke former? (For eksempel visitasjon, urinprøve, narkohund...)

Hvor ofte? Rutiner? Daglig? Ukentlig? Innimellom?

Hvem utfører kontrollene?

7.2 Hva synes du om kontrollen – er den nødvendig, en god ting eller er den ødeleggende for opplegget/tilliten?

Hva skjer om noen blir tatt i kontrollene? Overført til vanlig avdeling? Karantenetid?

Hva skjer om noen finner stoff på avdelingen? Individuell eller kollektiv straff?
(Tyrili-tankegang: si unnskyld?)

7.3 Hvilke sanksjoner - negative og positive - har du erfaringer med fra fengselets side (sikkerhetscelle, flere permisjoner, annet?) Brukes dette mye eller lite? Hva synes du om det?

Har du hørt om russamtaler? I hvilken sammenheng? Hva synes du om dette tiltaket?

Noe du vil tilføye til slutt?

Vedlegg 5: Intervjuguide ansatte

1. Intro

Minne om frivillighet, lydopptaker

Spørsmål?

1.1 Hvor gammel er du?

1.2 Hvor lenge har du jobbet her?

Hva er din tidligere arbeidserfaring?

Kan du si litt om din utdanningsbakgrunn?

Hvorfor ønsker du å jobbe her?

1.3 Hvem er du ansatt av?

1.4 Kan du fortelle helt kort hva Stifinner'n står for?

Hvilke ord bruker dere for å beskrive aktivitetene/gruppene osv. som inngår i dagliglivet på Stifinner'n? Behandling? Motivasjon?

Hva må til for at noe skal defineres som behandling, i dine øyne?

1.5 Er det overordnet sett en god idé å drive med rusbehandling i norske fengsler?

Hvorfor/hvorfor ikke?

1.6 Er der mye problemer med stoff i Stifinner'n?

Statistikk?

Mange funn?

2. De innsatte i behandling

2.1 Hvordan kommer innsatte i kontakt med dere?

Søkeprosessen – er dere aktivt oppsøkende?

Skriftlig/muntlig?

Personlig intervju? Hvem foretar det?

Hvilke kriterier/vurderinger?

2.2 Skjer det av og til at noen får avslag?

Kan du gi et eksempel? Hva mener du om det?

2.3 Hvis du skal si det litt generelt, hva er hovedproblemene for de innsatte du treffer her?

2.4 Er behandlingen spesielt rettet mot visse typer innsatte?

For eksempel type og varighet av stoffmisbruk? Temperament? Etnisitet? (Har andre kulturbakgrunner betydning for hva slags type problemer de ønsker hjelp med? Ser du noen forskjeller mellom etnisk norske og andre?) Språk? Utvisningsvedtak? Varetekt?

Når i den innsattes soningsforløp mener du at det er optimalt å starte på Stifinner'n?

2.5 Hvilke stoffer har de innsatte typisk tatt?

Få frem bredden i stoffbruk.

2.6 Hva er du god til å hjelpe de innsatte med og hva er vanskeligere å endre på?

2.7 Hva opplever du at de innsatte kommer til deg med?

Er det andre ting enn de snakker med andre ansatte om?

3. Motivasjon

3.1 Hva tror du har motivert de innsatte til å søke seg til Stifinner'n?

Hvilke grunner pleier de å oppgi?

- 3.2 Hvordan opprettholder du deres motivasjon? Er det vanskelig eller lett? Kan du gi noen eksempler?
- 3.3 Tror du de ville vært i behandling, hvis de ikke var i fengsel? Hvorfor/hvorfor ikke?

4. Behandlingen

- 4.1 Hva er hovedfokusområdene i Stifinner'n?

Mål og delmål?

Litteraturtips?

- 4.2 Kan du beskrive hvordan dere jobber?

Grupper eller individuelt, hvor ofte?

Programmer?

Andre kultur/fritidstiltak?

Hva skjer i de forskjellige formene for aktiviteter? Hva snakker dere om og hvordan?

Samarbeid med andre? Hvem? Hva? Hvor ofte? (Tyrili Arena, GVO?)

- 4.3 Hvilke metoder jobber dere etter?

- 4.4 Kan du fortelle noe om hvordan en god dag ser ut?

Hva gjør den god?

Hva tror du de innsatte vil vektlegge her?

- 4.5 Kan du også fortelle noe om hvordan en dårlig dag ser ut?

Hva gjør den dårlig, hva skiller de fra hverandre?

- 4.6 Får de innsatte medisinsk hjelp? (For eksempel angstdempere (benzodiazepiner) eller substitusjonsmedisin (metadon eller subutex)?)

Hvis ja, hva mener du om det?

4.7 Har du noe inntrykk av hvordan de innsatte opplever å være i fengsel? Hvordan forholder du deg til den innsattes opplevelser med at være i fengsel, for eksempel de problemer det kan gi: forholdet til andre innsatte, savn av venner og familie, psykologisk stress mm.? Kan du gi noen eksempler?

Kan du si noe om forholdet mellom Stifinnerne og de andre innsatte på B2? (Roller, ulike «hatter», tillit, klikker?) Har du noen eksempler?

Er det viktig for dere å skille ut Stifinnerne i egne aktiviteter? Hvorfor/hvorfor ikke?

4.8 Jobber dere konkret med løslatelsesplaner for de innsatte?

Hva innebærer disse?

Blir alle overført til videre behandling utenfor fengselet?

Har du noen eksempler?

4.9 Av og til blir det hevda at behandling i fengsel primært hjelper de innsatte med soningen, og at den ikke har betydning for videre stoffbruk.

Er dette noe du kan kjenne deg igjen i?

Kan du si noe om dine synspunkter på det?

5. De institusjonelle rammene

5.1 Er det særlige utfordringer forbundet med å jobbe med stoffmisbruk inne i et fengsel?

Gir det fordeler og/eller ulemper? For eksempel at de innsatte møter til behandling? At det er mulig å jobbe med den samme bruker over lengre tid? At det hele endrer seg ved skifte av avdeling, eller når den innsatte løslates?

5.2 Hvilke kontroller er der på avdelingen? For eksempel visiteringer, romsjekk, narkohund, urinprøver etc.

Utfører du noen gang kontrollene? Rollekonflikt?

5.3 Hva synes du om kontrollen i forhold til deres arbeid i Stifinner'n?

Er det nødvendig? Ødelegger den?

Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvordan?

5.4 Hvilke sanksjoner kan du gjøre bruk av - positive og negative - overfor de innsatte?

Hva synes du om det?

Utfører du russamtaler? Hva synes du om den sanksjonsformen?

5.5 Blir du nødt til at gå på kompromiss med deler av Tyrilis tankegang, fordi Stifinner'n befinner seg i et fengsel?

6. Samarbeid med annet personale

6.1 Er det i din mening avsatt nok ressurser til god behandling?

6.2 Har du god kontakt med fengselsledelsen?

6.3 Kan du si noe om forholdet mellom de ulike ansattgruppene?

Hvordan foregår samarbeidet i praksis?

Hva er din jobb, og hva er betjentenes jobb?

Hvem har turnus, hvem har ikke? Hvem leder hvilke grupper og hvorfor?

Kan du gi eksempler på noe som ikke har fungert så godt?

6.4 Hvilken rolle tror du at din profesjonelle bakgrunn spiller for hvordan du forstår og jobber med de innsatte, i forhold til de andre ansattgruppene?

Noe du vil tilføye til slutt?

Vedlegg 6: Godkjennelse fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Hedda Giertsen
Institutt for kriminologi og retts sosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 90
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 03.02.2012

Vår ref: 29081 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.12.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 02.02.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

29081
Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

Stifinnern for kvinner på Bredtveit fengsel
Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Hedda Giertsen
Åshild Taranrød

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Åshild Taranrød, Marselisgate 24 - H1411, 0551 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:
OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@vnt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no

Formålet med prosjektet er å undersøke erfaringene innsatte og ansatte ved Bredtveit fengsel har fra Stifinner'n, samt hvilke erfaringer de har fra dagliglivet og oppholdet ved Bredtveit.

Utvalget består av ansatte og innsatte ved Bredtveit fengsel fortrinnsvis personer som har vært en periode på avdelingen, inntil 12 personer. Utvalgene rekrutteres via fengselet.

Personvernombudet finner informasjonsskriv av 02.02.2012 tilfredsstillende.

Ombudet gjør oppmerksom på at prosjektet må godkjennes av Kriminalomsorgen ved det regionkontor fengselet tilhører.

Datamaterialet innhentes gjennom personlig intervju og observasjon. Ved observasjon på avdelingen vil man få tilgang til taushetsbelagte opplysninger, og ombudet forutsetter at det innhentes samtykke fra samtlige, uavhengig av om det skal registreres opplysninger i forbindelse med observasjonen.

I forbindelse med intervjuene innhentes opplysninger om hvilke erfaringer de innsatte og ansatte har gjort seg med oppholdet på avdeling Stifinner'n på Bredtveit fengsel, blant annet knyttet til daglig drift, samarbeid med resten av fengselet og dagligliv på avdelingen sett fra ulike deltakers synspunkt. Intervjuene registreres som lydopptak.

Det behandles sensitive opplysninger om at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling, samt sensitive opplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2, punkt 8 b) og c).

Dato for prosjektslutt er 01.07.2014. Datamaterialet anonymiseres ved at lydfiler slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres slik at ingen kan gjenkjennes verken i data eller oppgave/publikasjon.